

БОГ СТВАРЫЎ ЗЯМЛЮ, ЧАЛАВЕК ПРАВЁЎ МЕЖЫ

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ: "Не памылюся, калі скажу, што адзіная этнічная група, якой пагражае страта тоеснасці, — гэта самі беларусы. Не зусім карэктнай падаецца мне назва "Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур". У Беларусі адна нацыя — беларуская, адпаведна і нацыянальная культура — адна..."

4

"МОЖА БЫЦЬ НАЗВАНЫ СТАЛІЦАЙ..."

*Артыкул Мар'яна ВІЖА
да 930-годдзя Мінска.*

5—12

НАВУКОВЫ МЕТАД НЕСЦЕРКІ, альбо РАЗВАЖАЮЦЬ МАРГІНАЛЫ...

Чарговая сустрэча "за гарбатай".

6—7

"ЦЫГАНСКИ БАРОН", ЯКІ ЛЕДЗЬ НЕ СКАЛАНУЎ МІНСК

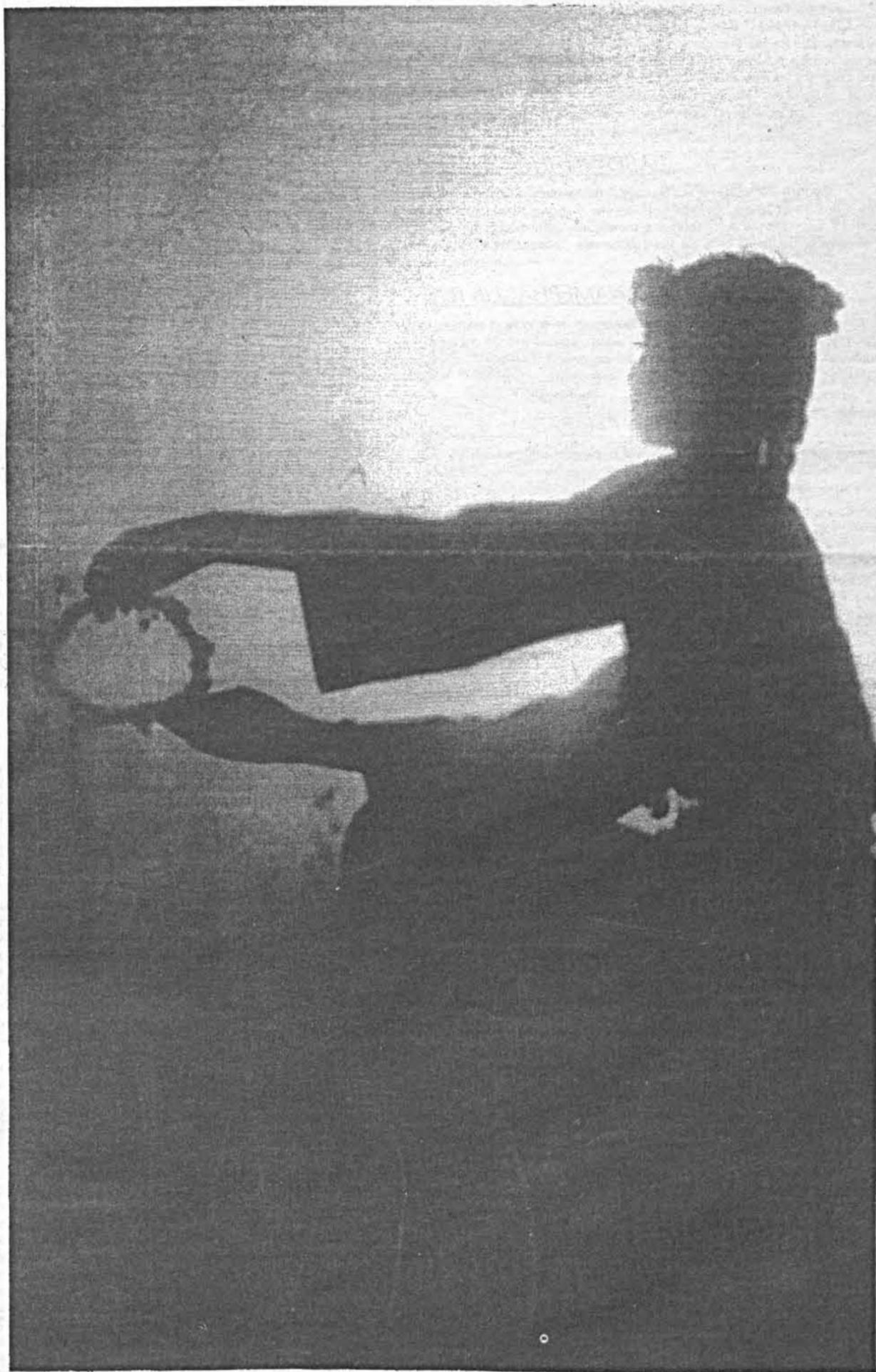
Погляд крытыка на прэм'еру

10—11

НЕЗАБЫЎНАЕ

*Успаміны Міколы ШЫМАНКІ.
Да 115-ай гадавіны Купалавых
народзін.*

13—14—15

*Як умею, так яе люблю,
Крэўную, бацькоўскую зямлю,
Васільковы бераг той ракі,
Дзе плылі купальскія ванкі.*

*Чэкалі на беразе другім
Пройдзе хлопчык з іменем мамі,
Я гукну яго — і мне здаля
Адгукнецца родная зямля...*

Фота Яўгена КОКТЫША

Кажуць, стыхія сляпяя і бязлітасная. Неўтаймоўная, яна не спыняецца ні перад чым... Чаму ж тады ўраган на Беларусі паваліў магутныя дрэвы, разбурыў моцныя будынкі, але не зачэпіў безабаронныя крыжы? Што за знак такі дае нам прырода? Хто і што можа абараніць Беларусь і беларусаў ад палітычных ураганаў, ад саміх сябе? Чаму народ адрокся ад крыжа на гербе дзяржавы і прагаласаваў за зорку? Народ, часам, яшчэ больш сляпяя і бязлітасны, чым стыхія?.. Хай сабе і гучыць гэта па-блюзнерску, але ж гэта не сцвярдзэнне, а пытанне. Пытанне не да некага, а да нас... Каб вылучыць хворага, змагацца трэба не з вынікамі хваробы, а з яе прычынамі. Вынікі трагедыі будуць залечаны — пабудуецца новыя дамы, пасадзяцца дрэвы. Але ці дэнаем мы калі пра яе нябесныя прычыны? Ці захочам мы пра іх ведаць? Прасцей простага сказаць: стыхія... Бязлітасная і сляпяя...

АДГАЛОСКІ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі ўсё ж не дабыў да канца свой адпачынак: вярнуўся на Беларусь і пасля тэлемаста з Еўропай пабываў там, дзе вецер нанёс найбольшыя страты, паабяцаў, што наступствы трагедыі будуць ліквідаваны да 3 ліпеня — Дня Рэспублікі... Сталі вядомы некаторыя вынікі "гаспадарання" ўрагану. Прайшоўся ён па адміністрацыі раёнах Мінскай вобласці, чатырох — Брэсцкай, адным — Гродзенскай. Загінула пяць чалавек, больш за пяцьдзесят паранена. Лічба матэрыяльных стратаў удакладняецца. Пакуль называецца 800 мільярдаў рублёў... Калі размова заходзіць пра дапамогу замежжа, называюцца Расія, Малдова, Прыднястроўская Рэспубліка... І ніякіх вестак з Захаду. Хоць Еўропа заўсёды першай адгуклася на чужую бяду, хоць у Еўропе сёлета падобных трагедый не было... Вінаваты ў гэтым, вядома ж, Пазняк, БНФ і некаторыя з дэпутатаў Вярхоўнага Савета 13-га склікання, якія толькі тое і рабілі апошнім часам, што "павалі імідж нашай дзяржавы ў свеце"...

ДАБРАЧЫННАСЦЬ ТЫДНЯ

Субота 28 чэрвеня на Беларусі была рабочым днём. Грошы, заробленыя ў гэты дзень, будуць пералічаны ў фонд ліквідацыі вынікаў стыхіі. У адрозненне ад падобных ранейшых суботнікаў, цяпер ніхто не абураўся. Бо была гэта не камуністычная "абязалаўка", была гэта — народная талака.

ЗАКАНАМЕРНАСЦЬ ТЫДНЯ

Сустрэча "чацвёркі" дзяржаў, якія заключылі між сабою мытны саюз (Беларусь, Расія, Казахстан, Кіргізія), запланаваная на 28 чэрвеня, не адбылася. Не змаглі прыехаць на яе па нейкіх "важных" прычынах прадстаўнікі Казахстана. Эксперты сцвярджаюць, што гэта пачатак канца яшчэ аднаго саюза...

ІГНАРАВАННЕ ТЫДНЯ

У ліпені ў Страсбургу адбудзецца 6-я парламенцкая асамблея АБСЕ. На гэтае пасяджэнне зноў афіцыйна запрошаны толькі прадстаўнікі ад дэпутатаў Вярхоўнага Савета 13-га склікання. Еўропа па-ранейшаму лічыць новы Нацыянальны сход нелегітымным...

СКАРАЧЭННЕ ТЫДНЯ

У выніку перарэгістрацыі суб'ектаў гаспадарання, што прайшла на Беларусі, ліквідавана звыш 30 тысяч прадпрыемстваў, больш за 81 тысячу прадпрыемстваў пазбавлены ліцэнзій... Няўжо сапраўды яны нічога не рабілі, не стваралі рабочыя месцы, а толькі махлявалі пад найшоўшую прыпеўку: "Каб есці, піць і жыць у ішчасці, дык трэба красці, красці, красці?"

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

Гэтыя лічбы — агульнавядомыя. Але паўторанія ў друку зноў і зноў — кожны раз балюча ўражваюць: за мінулы год насельніцтва Беларусі скарацілася прыблізна на 37 тысяч. Нарадзілася летась 96477 чалавек, а памерла — 133381...

АДПАЧЫНАК ТЫДНЯ

Вытворчае аб'яднанне "Гарызонт", пасля таго, як у яго справы ўмяшаўся прэзідэнт, стала на Беларусі ледзь не ўзорна-паказальным. Газеты паведамлялі пра няўхільны рост вытворчасці ў параўнанні з мінулым і пазамінулым гадамі... І раптам — неспадзяваная навіна: увесь калектыў прадпрыемства на ўвесь ліпеня ідзе ў адпачынак... Праўда, паведамляецца, што адпачынак гэты планавы, г. зн. задуманы загадаў. Можна, і так... Справа гэта новая на Беларусі, але, па ўсім відаць, перспектыўная.

РАХУНАК ТЫДНЯ

За арэнду памяшкання сваёй штаб-кватэры Беларускаму народнаму фронту давядзецца даплаціць дзяржаве за сёлетні год 159 мільянаў рублёў, паведаміла газета "Свабодныя новости-плюс". Адкуль узялася такая сума? Калі раней з Фронту, як з грамадскай арганізацыі, бралі плату адзін долар за адзін метр плошчы, то цяпер запатрабавалі заплациць па дзясці. Як з камерчай структуры... І ніякіх тлумачэнняў: плаціце грошы, альбо... Як Кажуць рускія — "на всякого мудреца довольно простота".

НАЗІРАННЕ ТЫДНЯ

У чэрвені ў пяць разоў вырас штраф за безбілетны праезд у грамадскім транспарце. І адразу стала выгадна кантралёрам лавіць "зайцоў". Прычым, каб лягчэй было "выбіць" грошы, дзейнічаюць кантралёры цяпер цалымі брыгадамі і разам з міліцыяй. Дзейнічаюць такія брыгады — як штурмавыя. Безбілетнікаў выцягваюць з аўтобусаў ці тралейбусаў, вязуць у "аддзяленне", фатаграфуюць "для газет"... Было ўжо такое ў савецкія часы, памятаем, але тады хоць заробак людзям плацілі своечасова... Вытворчаму управленню грамадскага транспарту і сувязі Мінгарвыканкама "добра забытае старое" новаўвядзенае спадабалася і адтуль паведамілі чытачам "Звязды", што колькасць такіх спецбрыгад у ліпені амаль патроіцца.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Беларусь, вядома, не магла застацца ўбаку ад вырашэння расійскіх праблем: перазахоўваць ці не перазахоўваць У. Леніна, а калі перазахоўваць, дык як і куды? Тыя з нашых суайчыннікаў, якіх паранейшаму вядуць наперад ідэі правадыра, сусветнага пралетарыята, прапанавалі перанесці маўзалеі ў Мінск — сталіцу СНД... Кажуць, у адной з новых мінскіх газет пачаты ўжо збор подпісаў за гэта. А што — няма такіх маўзалеяў, якіх не бралі б бальшавікі.

ФЕСТИВАЛІ

Свята на полі. Пеўчым!

Зноў напоўняцца музыкай рамантычных прасторы Нарачанскага краю — зноў на Мядзельшчыне пачынаецца песеннае свята. Традыцыйны фестываль "Пеўчае поле" ладзіцца тут з 4 па 6 ліпеня намаганнямі Міністэрства культуры, упраўлення культуры Мінскага аблвыканкама ды Мядзельскага раённага выканкама.

Лепшыя харавыя калектывы, ансамблі песні — акадэмічнага напрамку і народныя — з усіх абласцей Беларусі ды сталіцы бяруць удзел у сёлетніх імпрэзах. Маладзёжны хор Брэсцкага музычнага каледжа, сталінская "Крыніца", народны хор з Шаркоўшчыны, Полацкі камерны хор, мужчынскі хор МАЗа, жыткавіцкая "Жытніца", вакальны ансамбль Вытворчага аб'яднання "Інтэграл", капэла БелАЗа — яны такія розныя! Таму і конкурсныя выступленні калектываў-удзельнікаў ацэньвацца будуць па дзвюх асноўных намінацыях: "акадэмічны хор" ды "народны хор". Журы ўзначальвае народны артыст Беларусі Міхась Дрынеўскі. Як спадзяюцца арганізатары

"Пеўчага поля", тры дні канцэртаў, творчых сустрэч, стасункаў самадзейных артыстаў з прафесійнымі музыкантамі паспрыяюць развіццю і прапагандзе нацыянальнага харавога мастацтва, павышэнню выканаўчага ўзроўню пеўчых калектываў, узбагачэнню іх рэпертуару лепшымі ўзорамі харавой

творчасці. Праз свята, на якім чакаюцца й замежныя госці, змогуць далучыцца да беларускага песеннага мастацтва самыя розныя людзі.

Н. К.
На здымку: гэтак было на "Пеўчым полі" летась.
Фота М. ЖЫЛІНСКАЙ

АДГАЛОСКІ

Пра мора Герадота і наша балота

Увесь артыкул Генадзя Самусевіча "Несовпадение эпох" ("Свабода", N 55) — гэта палеміка з Сяргеем Дубаўцом, у прыватнасці, з матэрыялам, змешчаным там жа ў N 36. Палеміка не "лабава", калі аспрэчваюцца асобныя думкі і высновы, але ад гэтага яна не становіцца мякчэйшай. "Чога больш у інтэлігентскіх размышленнях о "парадоchnой власти" — сацыяльна-філасофскага мечтательства или политической наивности?" — пытаецца аўтар. Тое самае пытанне напрыканцы набывае форму катэгорычнага "або — або": відавочных рэчаў можа не прызнаваць або "интеллектуальный краснойбай", або "агент" у асяроддзі інтэлігенцыі, чья задача — уносіць раскол у шэрагі і сумнеў у галовы.

Наконт "агент" — дапушчэнне смелае. Нават рызыкаўнае. Бо калі б тычылася каго персанальна, то можна атрымаць, як Азаронак ад Статкевіча. Аднак я не на гэтым хацела б засяродзіцца. Цалы шэраг аналітычных артыкулаў "Свабоды" (а там ёсць моцныя аўтары), "Имени" і іншых дэмакратычных выданняў ставяць сёння несучасналы дыягназ не толькі так званай палітычнай зліце, але і ўсёй беларускай нацыі. Вось і згаданы Г. Самусевіч не мае ані кроплі ілюзіі адносна ўзроўню нацыянальнай самасвядомасці: "Белорусская нация либо еще не сложилась, либо уже разложилась в большей степени, чем у всех остальных народов бывлой Российской империи". Я асабіста схіляюся да першай высновы, і мне падаюцца пераболь-

шанымі некаторыя адкрыцці гісторыкаў-паэтаў адносна нашых гістарычных перамог і здзяйсненняў.

Існуе, аднак жа, і іншая тэндэнцыя. Яна досыць выразна выявілася ў эсе Ірынай Бурдзялёвай і Пятра Васючэнка "Укрыжаваная Беларусь" ("ЛіМ" за 16 мая г.г.).

Тут ужо сама назва гаворыць пра асноўны змест і пафас эсе. Што мы пакутнікі з пакутнікаў — рэч вядомая ад пачатку стагоддзя і замацаваная ў мастацкай літаратуры. Што архетyp балота адпавядае характару беларуса — пра гэта таксама ў апошняй гады нямаю казалася. Мала таго! Аказаецца, наша гаротная краіна на скрыжаванні еўрапейскіх сілавых ліній — "у цэнтры крыжы". Амаль як Хрыстос, збавіцель людства. Быць у нулявой адзнацы каардынат, у пункце zero, — трагедыя і абранасць народа. І далей: "на Беларусі шмат чаго алагічнага, невытлумачальнага, непарадушнага сілагізму". Штосці мне гэта напамінае... Чакайце, чакайце... Ці не вядомыя радкі расійскага паэта "умом Россию не понять"? Ды і пра абранасць песня нейкая знаёмая...

Эсэ, на мой погляд, уяўляе сабой паэтызацыю тутэйшай "недапраўленасці", увядзенне яе ў ранг нейкай вышэйшай, ледзьве не выратавальнай сілы. Захаваліся таму, што не сталі сабою? А мо захаваліся толькі фізічна — "мы ёсць", — а дух своеадметны якраз і выветрыўся на еўрапейскім скразняку?

Калі абстрагавацца ад прыгожых і адарваных ад рэальнасці метафар — "адчуванне Бога ў душы", "жыц-

цё ў духу", асуджаны на неўміручасць", — то давядзецца прызнаць, што мае месца перанос на нашу глебу даўняга славянафільскага свербу — канстатацыяй "асаблівага шляху" апраўдаць усе неадарэчнасці і непамыслоты гістарычнага існавання. Занесла-такі злашчаснае зерне! Прарасло і ў нашым спракаветным балоце, дзе, на думку аўтараў, процьма хараста. Яны, праўда, забыліся адзначаць, што там і пах своеасаблівы... Зрэдку толькі булькне, варухнецца тлустая твань, а мы, ідэалісты, рады ўлавіць лубы нязначны рух. Каб цэлюю паэму ў прозе напісаць пра некалі бураленнае Герадотава мора...

Хваліць сваё балота — нармальна з'ява для кожнага куліка. Аднак бачыць яго як ёсць — не значыць не любіць. Любім жа мы і шануем бацькоў пры ўсіх іх недахопах. Так і з уласным народам.

Што ж датычыцца свята ў канцы тунеля і неабходнага ўсім нам аптымізму — дык тут ілюзіі не ратунак. Яны свецяць адбітым, нежывым падмалівым святлом. Яны як тыя балотныя агеньчыкі, што завесці могуць хіба што ў багню.

Шлях да сябе — не крыж, які трэба "несці да канца". Гэта хутчэй чорная, няўдзячная праца, гэта раздзіранне павек у хранічна сонных, раскатурхванне душы і духу. Усё астатняе, калі яно выходзіць за межы чыстага мастацтва і прэтэндуе на філасофскія абагульненні, — тое самае "краснабайства", ад якога наўрад ці будзе толк. Сёння, прынамсі.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ПОШТА

Інакш не выказаць любові

Чытаючы ў "ЛіМе" за 6 чэрвеня ў артыкуле "Каб не прапаў скарб" словы І. Чароты ў абарону царкоўна-славянскай спадчыны, я і не думаю, што нешта можа мяне ўздзіць да пярэчання шануюнаму спадару. Не думаю, пакуль не дачытаў да сцвярдзэнняў аўтара, што царкоўнаславянская мова вядзе верніка да вышэйшага, да святла горняга, да святла з нябёсаў, а ўсялякае другое — "не зніжэнне, каб звесці Боскае да звычайнага..."

Больш за паўстагоддзе таму мой нябожчык-бацька (выкладчык старажытнаславянскай мовы ў ВДУ) даваў мне чытаць тэксты з Евангелля. Добра, што ён пасля майго чытання тлумачыў мне, пра што казалі Святыя Апосталы. Бо без яго перакладу я выглядаў бы, як тыя старэнькія

бабулькі, пра якіх пісаў Уладзімір Караткевіч. Ідучы з царквы, яны ўзгадвалі пачуае, і ў іх выходзіла "сухі верабей на плоце" і таму падобнае. Такое вольна ўзнёслае.

Калі ж гаворыць пра "хлеб наш надзённы", дык зноў згадваецца У. Караткевіч, які пытаўся ў маці, што такое "даждж нам днес", а тая пераконвала яго, што "хаця я не ведаю, але так трэба". "Насушны" яны разам перакладалі — "насушаны".

Ці ўзносіць да горняга незразумелае? Магчыма, некуды ўзносіць, але гэта ўжо — магія. І хаця беластоцкія мужыкі сталі супраць гаворкі з Богам на роднай мове, трэба было б яшчэ раз папытаць іх пра гэта, даўшы ім пачуць, як такая гаворка гучыць. Думаецца, гэты "народнай мудрасці аргумент" ад-

паў бы сам сабой.

Можна спасылка на індыйскія Веды і на што іншае, але для мяне неабвержным аргументам з'яўтаюцца да Бога роднай мовай ёсць жыццё Ісуса Хрыста і ягоны запавет да вучняў, каб яны неслі Ягонае слова людзям на іх роднай мове.

Рымская царква колькі ўжо гадоў адкінула лаціну і гаворыць з кожным народам на ягонай мове, бо яна (царква) усвядоміла, што чалавек не ў стане ні ўзвысіць, ні прынізіць Бога. Чалавеку трэба імкнуцца стаць бліжэй да Яго, але хай мне пакажуць таго, хто зможа выказаць сваю любоў незразумелымі словамі лепш, чым сваімі роднымі?

У. РЫСЯВЕЦ

г. Мінск

Вялікая перамога і Вялікая бяда

"Архіўная кніга"

Аўтар-укладальнік Лявон Юрэвіч. БІНІМ, Нью-Йорк, 1997.

З сумнага працэсу эміграцыі беларускай свядомай інтэлігенцыі за мяжу, бо зараз тут, у Беларусі, дзе ідзе змаганне за нацыю, як ніколі патрэбны кожны чалавек, ёсць і прыемныя выключэнні. Вось з'ехаў некалькі гадоў таму ў Амерыку малады і мала каму вядомы талент аспірант Лявон Юрэвіч. Але не разгубіўся, адразу выплыў у славянскім адзеле Нью-Йоркскі публічнай бібліятэкі і з неўтаймаванай заўзятасцю, з году ў год выдае салідныя тэмы твораў беларускіх пісьменнікаў у эміграцыі са сваімі прадмовамі і каментарыямі. Нагадаю, што гэта творы У. Дудзіцкага (1994), М. Целепа (1995), Ю. Віцьбіча (1996). І вось — "Архіўная кніга".

Можна казаць пра пэўныя металычныя недахопы ў гэтых выданнях, але яны марнеюць у параўнанні з навізнаю і аб'ёмам літаратурнага матэрыялу, змешчанага ў іх. У "Архіўнай кнізе" Л. Юрэвіч падае разгорнутыя жыццёвыя беларускіх пісьменнікаў, якія па волі лёсу апынуліся ў эміграцыі: У. Дудзіцкага, Х. Глыбіна, У. Клішэвіча, У. Сядуры-Глыбіна, М. Вярбы, а таксама іхнія творы, знойдзеныя ў беларускіх архівах і перыёдыках у эміграцыі. Падсумоўвае кожны раздзел грунтоўная бібліяграфія твораў пісьменніка. Асобна палюцца ў кнізе лісты Ю. Віцьбіча, у пэўным сэнсе бацькі літаратурнага аб'яднання на эміграцыі "Шышына", які пімаў для каго з беларускіх пісьменнікаў за мяжою выступаў як мудры і разважлівы крытык і дарца.

Матэрыялы да біяграфіі пісьменнікаў, а таксама шчодра размешчаныя лісты, успаміны даюць уяўленне пра жыццё беларускіх літаратараў як пра найцікавейшы жыццёвы працэс, дзе змяшалася ўсё — і трагедыя асабістага лёсу, і няпэўнасць ва ўласнай будучыні, і боль за Беларусь, і творчыя планы, і звычайныя пісьменніцкія амбіцыі.

Чытаючы кнігу, адчуваеш подых праўдзівага літаратурнага жыцця, якое імкнуліся арганізаваць беларускія пісьменнікі за мяжою. Вось Ю. Віцьбіч піша ў Канаду А. Змагару: "Увогуле, у нас тут, у Амерыцы, апошнім часам паміж беларускімі літаратарамі наладзілася сяброўская еднасць".

Нераўназначныя таленты пісьменнікаў, творы якіх змешчаны ў "Архіўнай кнізе". Бяспрэчна таленавіты У. Дудзіцкі, які пісаў: "Спіскаючы хвалі пеністыя мора Маіх чаўноў скрыпучую туту, А я кладу паволі на валу Драбіны ўпех і смоль тутую гора...", суседзіць з менавіта таленавітым, але шчырым працаўніком у беларускім асветніцтве Х. Глыбіна.

Адкрыццём для мяне была лірыка мала знамай у нас В. Таполі, якая магла б вырасіць у таленавітую паэтку, калі б не з'ехала ў падсвецкую Беларусь. Шчыра гучаць словы малітвы М. Вярбы, які ад усіх эмігрантаў прасіў: "Божа Усемагутны Уладар наш! Ты вывеў народ Твой Ізраіля з Зямлі Егіпецкай. Мы просім Цябе: выведзі Ты і наш шматпакутны народ з ярма камунізму". Цікавыя і каштоўныя згадкі з лістоў Ю. Віцьбіча пра літаратурнае жыццё ў Беларусі ў 30-х гадах, ягоныя ўспаміны пра "Узвышша" і ТАВІЗ (Гаварыцца аматару вышпё і закусіць).

Адпываючы працу Л. Юрэвіча, можна казаць пра унікальнасць "Архіўнай кнігі" для беларускага літаратура- і архівазнаўства, бо нічога падобнага ў Беларусі яшчэ не робіцца.

Алесь БЯЛЯЦКІ

На гэты раз тэма майго артыкула старая-новая — "вайна і мір", прычым закранутая ў ракурсе гаворкі пра "праўду гісторыі", распачатую на старонках "НН". Гэта, вядома, не прафесійная гістарыяграфія, а па-аматарску інтуітыўны аналіз, амаль прыватнае бачанне старой праблемы з вышыні (ці глыбіні?) сённяшняга часу. Спадзяюся, што яна знойдзе водгук у чытачоў, хаця майскі вяліка-пераможны афіцыйны сцішыўся. Але цяпер якраз чарговае свята — частковага вызвалення, "перасунутага" дзяржаўнага нараджэння. Самы час успомніць і пра гістарычную праўду.

"Вызваленне і перамога", "мір і вайна", "праўда і справядлівасць" — словы-сімвалы, словы-сцягі, словы-змагары! За савецкім часам яны сталі надзейнымі прапагандысцкімі штампамі, сапраўднымі ідэалагічнымі "кувалдамі", з дапамогай якіх рэгулярна пляжыліся "ворагі сацыялізму" ўсяго свету. І калі за апошнія 10 год высветлілася, што "праўда" — гэта толькі добра замаскіраваная хлусня, "мір" — ціхая вайна супраць свайго народа і яго лепшых сыноў, а пра справядлівасць забыліся нават прафесійныя філосафы-ленінцы, то "вызваленне" і "перамога" гэтак жа ззяюць сваёй ідэалагічнай цнатлівасцю, як і 40 год назад. Ці так усё тут чыста, ці не хаваецца што іншае за фанфарным громам "Вялікай Перамогі"?

Так, было вызваленне 1944 года, перасталі страляць і бамбіць, але голад, нястача, сацыяльны ўціск і здек (ужо над народам-пераможцам) не зменшыўся. Асабліва ў вёсцы. Надзеі, што пасля вайны будзе свабода, дадуць зямлю, скасуець калгасы, дазволіць людзям вальней уздыхнуць, не спраўдзіліся. Пасля вызвалення прадоўжылася закабаленне, толькі не нямецка-фашыстоўскае, а камуністычна-расійскае, "сваё", "роднае".

А што ж прынесла вайна і перамога самому рэжыму, савецкай сістэме? Вайна, я мяркую, была неабходнай для сталінскай дзяржавы і ці не планавалася загадзя. Бадай, не было толькі разліку на такую працягласць і вялікія ахвяры. А так — усё натуральна: вайна — спосаб існавання імперыі, сама прырода якіх патрабуе новых заваёў, новых тэрыторый, а сталінцы ў гэтым нічым не лепшы за гітлерызм, хіба што апошні больш грунтоўна і мэтанакіравана веў падрыхтоўку. Аднак, нягледзячы ні на што, вайна ў рэшце рэшт стала настолькі пераможнай

для савецкай сістэмы, наколькі трагічнай для народаў — асабліва для беларускага, якога проста падставілі пад германскі ўдар як "тэрытарыяльна-людскі" шчыт або "ахвярнага цяльца" вялікай палітыкі (ці першы раз?). Карысць для СССР ад вайны пачалася ўжо ў 42-43 годзе, калі эвакуіраваныя на ўсход заводы стварылі новыя і ажывілі старыя прамысловыя цэнтры на Урале і ў Сібіры. Фактычна падчас вайны адбылася індустрыялізацыя ўсходніх рэгіёнаў, прычым тэмпамі, што перавышалі першыя пяцігодкі. Якімі метадамі і ахвярамі тое рабілася, добра ведаюць жанчыны і падлеткі, прыняўшыя пасільны, а часта і непасільны ўдзел у той эпапей.

Другі эканамічны вынік вайны — размяшчэнне ў Еўрапейскіх рэгіёнах Саюза вывезенага з Нямеччыны прамысловага абсталявання, што стала падмуркам новых заводаў на тэрыторыях, пацярпелых ад акупацыі. Такім чынам, у выніку вайны СССР стварыў моцныя прамысловыя цэнтры ў азіяцкай частцы і выйшаў на новы тэхналагічна-вытворчы ўзровень, праўда, у доволі вузкім сектары — ваенна-прамысловым комплексе. З гэтага часу ўсё самае лепшае ў эканоміцы, тэхналогіі, навуцы стала працаваць на вайну і ўзбраенне. Хаця для народа запусцілі прыгожую казку пра "свету — мір" і што мы наогул — "самыя мірныя ў свеце".

Але былі і іншыя вынікі перамогі — ідэалагічныя і палітычныя. Вайна не толькі скаланула эканоміку і ўліла свежай прамысловай крыві ў сістэму, але і "паддурвала" палітычны твар рэжыму (палсаваны ў 30-я гады), падняла яго стаўку на міжнароднай арэне. Цікава, што нейкі час накіонт гэтага меў ілюзіі і Запад. Але ж колькі воўка ні кармі, а імперыя возьме сваё: з новымі аргументамі і з новай сілай яна пачала свой месіянскі "вызвален-

чы" паход. Лозунгі пра "сусветную рэвалюцыю" змяніліся на канцэпцыю "сусветнай сістэмы сацыялізму", вядома — з цэнтрам у Маскве, а дакладней — у Крамлі, у кабінцеце вялікага камуніста і сціплага генералісімуса ўсіх часоў і народаў.

Логіка простая — калі савецкая, сталінская сістэма перамагла самага страшнага ворага чалавецтва (тушонка, ленд-ліз і "прагулку па нармандскіх пляжах" — не лічацца) — то яна самая справядлівая і жыццёстая і яе трэба распаўсюдзіць ва ўсім свеце ці, для пачатку, хаця б у Еўразіі. Хто супраць? Хто хоча задушыць волю працоўных да свабоднай працы, братэрства і справядлівасці? Тут панурыў галаву не толькі беларус, але і чэх, і мадзяр, і паляк — супраць "волі" і "справядлівасці", падлёртых танкамі, ГУЛАГамі і татальнай хлуснёй, далёка не папрэш. Інерцыя і аўтарытэт галоўнага пераможцы нішчылі любыя ваганні і супраціў. Савецкая масца біла ўсе козыры — гульня пайшла па яе правілах. Можна сказаць, што ў выніку вайны СССР атрымаў вялікі ідэа-псіхалагічны допінг, які адцягнуў ягоны заняпад на 10—15 год.

Яшчэ на большы тэрмін быў адцягнуты крах імперскай ідэалогіі ўнутры краіны. Адзін з апошніх яе ўсплёскаў мы назіраем сёння на Беларусі і не адзін яшчэ будзем бачыць у межах Расіі, пераемніцы першай і другой еўраазіяцкай імперыі.

Вяртаючыся ж да вынікаў вайны, можна зрабіць сёння такі вывад: там, дзе сістэма пацярпела паразу — выйграў народ. Праз пакаенне, пераасэнсаванне гісторыі, перасцярогу будучых катастроф немцы адрадзіліся. Там, дзе сістэма перамагла, — народ праіграў. Бо не адбылося ачышчэння душы, аднаўлення свядомасці, засталіся старыя таталітарныя хваробы — нянавісць, мілітарызм, абмежаванасць, страх, якія нішчылі лепшыя, стваральныя сілы грамадства. Распад і дэградацыя зацягнуліся на многія дзесяцігоддзі. "Выздараўленне" ж (прынамсі, Беларусі) — адкладваецца да пачатку дваццаці першага стагоддзя. "Вялікая перамога" скончылася "Вялікай бядой". У гэтым і праўда і справядлівасць дыялектыкі жыцця.

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Мазілёў

22 чэрвеня і 3 ліпеня — дзень пачатку вайны і дзень вызвалення — назаўсёды збліжэння ў памяці нашага народа, асабліва — у памяці старэйшага пакалення. Нямага гадоў прамінула, а даты гэтыя штораз агулкаюцца адна — вялікім болем, другая — радасцю са слязою на вачах.

Гэты здымак — згадка пра час, што між гэтымі датамі. На ім занатаваны генерал Коўеў і пісьменнікі М. Шолохай, А. Фадзееў і Я. Пятроў на назіральных пункце ў раёне Смаленска летам трагічнага 1941-га.

ФОТА БелТА

Забаўкі з глыбокім сэнсам

...Прыблізна апоўначы зымітаваная жалобная працэсія, асветленая паходнямі, рушыла да месца пахавання, якое ўяўляла з сябе насыпаны на лясной палане невялікі курганок з татэмадобным слупком. Развіталына прагучалі імёны нібыта памерлых і галашэнні па іх. А далей распачаліся надмагільныя чытанні твораў тых, хто прысутнічаў на пахавальнай цырымоніі. Прадоўжылі традыцыйную трызну па нябожчыках развагі вядомыя сансвай лініі "смерць — хаўтуры", гутаркі на іншыя тэмы, выкананне ўласных песень і кампазіцый вядомых айчынных гуртоў пад гітару ды жалейку.

Гэтак праходзіла на мінулым тыдні пад Мінскам акцыя самапахавання пэўнай часткі маладой беларускай інтэлігенцыі, якую ладзіла амаль невядомая пакуль супольнасць "Вецер і плынь". Некалькі чалавек вырашылі "пахавання" яшчэ пры жыцці, стварыць уяўнасць уласнай смерці. Так, акцыя выглядае трохі надуманай і штучнай, але галоўнай мэтай было дасягнуць гэтакім чынам стану разняволенасці ды ўзарушыць асобу

на акт свабоднага мыслення. (Дарэчы будзе адзначыць, што ўдзельнікі мерапрыемства ўгадвалі з гэтае нагоды Васіля Быкава, які меў уласную магілу пры жыцці).

Памяненны вышэй тэатралізаваныя хаўтуры — не першая акцыя, наладжаная "Ветрам і плыню", аднак яна пакуль самая буйная. Хаця планавалася, што мерапрыемства будзе больш маштабным, але, на жаль, шмат хто не здолеў альбо не схацеў браць у ім удзел, а запрошаныя ў якасці гасцей былі вельмі вядомыя ў краіне літаратары.

Тыя, хто ўваходзіць у "Вецер і плынь" — гэта маладыя паэты, музыкі, філосафы, мастакі, — даводзяць, што іхняя супольнасць не падобная да звычайнага літаратурна-мастацкага аб'яднання. Маўляў, розніца ў тым, што апошнія маюць пачатак і канец, пэўны арганізацыйна-іерархічны лад, а "Вецер і плынь" ёсць вольная супольнасць, бязмежная і пазачасавая. Ветрапльнейцы асаціруюць сябе з аб'яднаннямі гэтакага ж кшталту, што існавалі ў Старажытным Кітаі. І нельга вызначыць, што ёсць "Вецер і плынь" (які вецер, і плынь).

Гэта штосьці адвечнае, мажліва, Інь і Янь. Члены супольнасці асабліва засяроджваюць увагу на гэтак званай паўсюднай пераемнасці "Ветру і плыні", напачатку гэта было ў Кітаі, цяпер — на Беларусі, пасля ўзнікне яшчэ дзе-небудзь. Такім чынам, дастаткова прыгожа, але ці не занадта амбіцыйна дэклараваць сваю спадкаемнасць з традыцыйна глыбокай кітайскай культуры?

Прыналежнасць да "Ветру і плыні" не ёсць рэч пастаянная. "Вецер і плынь" — гэта фактычна незаўсёды, часовы стан, які ўяўляе з сябе знаходжанне на мяжы прыроды і культуры, выпадзенне з машыны дзяржавы і грамадства. Аднак пры гэтым не абываецца аніякага супраціўу той жа дзяржаве, а гэта простае сцвярдзенне таго, што любое грамадства знішчае асобу, прымушае чалавека кіравацца ўстаноўкамі і нормамі, пададзенымі як штосьці абавязковае.

А якім жа чынам дасягаецца пачуванне сябе на мяжы культуры і прыроды? Так, можна з'ехаць з горада, можна разняволіцца ад сонца і віна. Можна разглядаць тую ж смерць, як натуральнае

з'явішча, а хаўтуры — як элемент культуры, можна разважаць пра механізмы іхніх суадносін. Але такая частковая асацыяльнасць непазбежна, відаць, будзе весці да прыкрай аморфнасці і да, у пэўнай ступені, штучнасці. Да таго ж, гэта ўсё часова. Аднак адно падаецца неаспрэчным: калі маладая інтэлектуальная эліта нетрадыцыйным чынам падыходзіць да творчасці і ўвогуле мыслення, значыць гэта для яе найбольш спрыяльны шлях.

Дужа карыснай для мастацтва выглядае функцыя "Ветру і плыні" па забеспячэнні кантактавання паміж нашымі творчымі маладымі асобамі. "Вецер і плынь" па сутнасці даўгачасны, а, мажліва, і бясконцы праект, аздоблены шматлікімі планами (набыццё памяшканняў для сустрэч, сваё выданне і г.д.).

І хаця ідэя — "Вецер і плынь" — выдатная, але пакуль трохі патыхае блазенствам. Ветрапльнейцам яшчэ давядзецца даказаць свае важкасць і сур'езнасць.

Кірыла ПАЗНЯК

Прэм'ера кніжкі

Новае выданне "Цудоўная краіна" паэт Васіль Жуковіч прадставіў на сваёй творчай вечарыне, якая прайшла 20 чэрвеня ў зале Вышэйшага пажарна-тэхнічнага вучылішча ў сталіцы Беларусі. Курсанты вельмі цёпла прымалі лірычныя вершы, санеты, вершаваныя мініяцюры ў выкананні аўтара. Творы з прэм'ернага выдання чыталі дачка паэта Яўгенія Жуковіч — студэнтка Беларускага ўніверсітэта культуры, будучая актрыса і рэжысёр, а таксама артыст купалаўскага тэатра Віктар Манаеў. У зале гучалі беларускія мелодыі ў выкананні цымбаліста Алеся Лявончыка.

П. ГАРДЗІЕНКА

Будзе яшчэ адна выстава

Больш трох гадоў доўжыцца дружба паміж творчымі аб'яднаннямі "МЭЯ" (мастаца, экалогія і Я) з Гомяля і Таварыствам беларускай культуры "БЭЗ" з Эстоніі. У гарадах Іыхва і Талін ужо адбыліся тры выставы гомельскіх мастакоў, членаў "МЭЯ", а ў ліпені-жніўні сёлетняга года па запрашэнні беларускага таварыства культуры з Эстоніі будзе арганізавана яшчэ адна, якая пройдзе пры падтрымцы адрэзла культуры Гомельскага аблвыканкама.

На здымкі: члены творчага аб'яднання "МЭЯ" Уладзімір Андрэянаў, Ларыса Зуева і Святлана Курашова выбіраюць работы для выставы ў Эстоніі.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

Стала песня прызваннем

Даўно і добра ведаюць на Петрыкаўшчыне Георгія Дзмітрыевіча і Надзею Аляксандраўну Кебцаў. Не толькі як выкладчыкаў гарадской дзіцячай музычнай школы, а і таленавітых самадзейных кампазітараў. Дарэчы зазначыць, што толькі галава гэтай сям'і напісаў звыш 50 песень на вершы мясцовых аўтараў. Ёсць у яго чыста музычныя творы. Яго спадарожніца піша лірычныя і дзіцячыя песні. Адным словам, ёсць ім з чым выйсці да слухача.

З улікам гэтага ў літаратурна-музычным салоне пры РДК прайшла прэзентацыя творчасці музыкі. Прагучала шмат песень у выкананні саміх віноўнікаў урачыстасці, іх сяброў Маргарыты Жарабцовай і Ірыны Молінай, культасветработніка Людмілы Баравой, юнай спявачкі Марыны Папко.

А. ЛІСІЦКІ

На здымкі: самадзейныя кампазітары ў час рэпетыцыі.

СУМЕЖЖА

Бог стварыў зямлю, чалавек правёў межы

Вядомы амерыканскі пісьменнік Амбраз Бірс называў дзяржаўную мяжу "ўяўнай лініяй, якая аддзяляе ўяўныя правы аднаго ад ўяўных правоў другога". Такі выраз не прэтэндуе на ўніверсальнасць, але ў ім нешта ёсць. Мне не часта даводзілася выязджаць за межы Беларусі, але кожным разам у момант перасячэння мяжы я падсвядома шукаў вачамі нешта такое, што выразна сведчыла б, што я ўжо ў іншай краіне. Але па абодва бакі "ўяўнай лініі" былі тыя ж лес і поле, пагоркі і рэчкі. "Уся розніца паміж краінамі — у жаргоне і мундзірах паліцыі". А гэта словы Тэафіла Гацэ. І ў гэтым нешта ёсць, хоць, зноў жа, гэта не ісціна ў апошняй інстанцыі.

У адным я ўпэўнены: мяжа паміж, скажам, Гарадзеншчынай і Віленшчынай альбо Беластоцкай такой ж уяўнай (хоць і дзяржаўная), як і мяжа паміж Гарадзеншчынай і Міншчынай. І так паўсюль, па ўсім свеце. У прыродзе няма рэзкіх межаў, ёсць паступовыя пераходы з аднаго стана ў другі. Межы прыдумаў чалавек.

Аднак каб перасячы "ўяўную лінію", трэба мець адпаведны дакумент, візу, трэба заплаціць грошы, выстаць чэргі, прайсці памежныя і мытныя кантролі. Такім чынам "ўяўнасць" становіцца рэальнасцю. Ды ўсё ж у філасофскім сэнсе межаў альбо ўвогуле няма, альбо ўвесь свет трэба прызнаць адным суцэльным сумежжам.

3—4 чэрвеня ў Гародне праходзіла міжнародная навуковая канферэнцыя "Культура беларуска-польска-літоўскага сумежжа". Акрамя беларускіх навукоўцаў, у ёй бралі ўдзел ваякі групы з Летувы і Польшчы, былі таксама госці з Германіі і Расіі, планавалася ўдзел украінцаў. Арганізатарамі былі шэраг урадавых устаноў, навуковых і грамадскіх арганізацый. Але найперш — Міжнародная акадэмія вывучэння нацыянальных меншасцяў (са штаб-кватэрай у Берасці) і Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур Міністэрства культуры РБ. Шчыра скажу, у мяне было занадта мала часу, каб грунтоўна вывучыць дзейнасць прыгаданай Акадэміі нацыянальных меншасцяў (АНМ) і прыгаданнага Цэнтра нацыянальных культур, але, мяркуючы па канферэнцыі, людзі робяць патрэбную справу і робяць яе накепка.

Прафесійна. Прынамсі, арганізацыйных збоў я не заўважыў. Даслана на канферэнцыю было недзе 180 дакладаў. Больш за 80 аўтараў былі запрошаны і іх даклады ўключаны ў тэматычны зборнік, а зборнік напярэдадні канферэнцыі выйшлі з друку. Я маю сваю думку адносна таго, ці трэба нашым навукоўцам моцна засяроджвацца на клопатах нацыянальных меншасцяў Беларусі. Ім і так не кепска, чаго не скажаш пра карэнны народ краіны — беларусаў. Рэч у тым, што за кожнай нацыянальнай меншасцю Беларусі стаіць уплывовыя сілы замежжа, здольныя падтрымаць "сваіх" і маральна і матэрыяльна. За беларускім расійцам — Расійская Федэрацыя, за палякам — Польшча. Клопаціцца аб сваіх суайчынніках за мяжой Украіна, Летува, Латвія. Прынамсі, расіец сёння ў Беларусі адчувае сябе больш камфортна, чым беларус, асабліва ў святле "інтэграцыі" і перспектывы "адзінай дзяржавы".

У Гародне ў нейкім кіёску "Белсаюздруку" я пабачыў рускі алфавіт (ён прызначаўся ці то для старэйшай групы дзіцячага сада ці першага класа школы). Да алфавіта прыкладалася ўлётка прыблізна такога зместу: "Славны маленькі друг, ты пачынаеш изучаць свой родны язык. Ты прочтеш много книг по истории своей Родины..." Далей быў зварот да бабуль і дзядуляў, каб яны дапамаглі ўнукам вывучыць "родной язык". Подпіс: "Министерство народного образования Республики Беларусь". З якога гэта часу руская мова стала ў Беларусі роднай і якую "Родину" маюць на ўвазе спадары з міністэрства?

Не памылюся, калі скажу, што адзіная этнічная група Беларусі, якой пагражае страта тоеснасці, — гэта самі беларусы. Не зусім карэктнай падаецца мне назва "Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур" ў Беларусі адна нацыя — беларуская, адпаведна і нацыянальная культура — адна. Нацыя складаецца з некалькіх этнасаў пры дамінаванні карэннага, адпаведна і ў адзіную культуру ўваходзяць субкультуры розных этнічных, канфесійных і сацыяльных груп. Не можа быць некалькіх нацыянальных культур у межах адной нацыі, бо інакш гэта не нацыя.

Я адчуваю крэўныя сувязі з усімі беларусамі, дзе б яны ні жылі. Але беларусы Летувы — гэта частка летувіскай нацыі, беларусы Беластоцкай — частка польскай нацыі і гэтак далей.

Праўда, усё сказанае вышэй не ставіць пад сумнеў плён працы Акадэміі нацыянальных меншасцяў і Рэспубліканскага цэнтра нацыянальных культур.

Работа на канферэнцыі вялася па чаты-

рох секцыях: "Гісторыя ўзаемаўплываў культуры беларуска-польска-літоўскага сумежжа", "Міжкультурныя ўзаемадзеянні і кантакты народаў беларуска-польска-літоўскага сумежжа", "Этналінгвістычныя асаблівасці беларуска-польска-літоўскага сумежжа" і "Пытанні рэгіянальнай адукацыі беларуска-польска-літоўскага сумежжа". Паколькі немагчыма адначасова быць у некалькіх секцыях, я выбраў секцыю мне найбольш цікавую ("Міжкультурныя ўзаемадзеянні"), а з астатнімі дакладамі знаёміўся па надрукаваных у зборніках тэзісах.

Сярод тых, што найбольш запомніліся, — даклад Басі Нікіфаравай з Вільні (яна прадстаўляла Балтыйскі фонд менеджмента) "Памежа як культурна-псіхалагічны феномен". Спадарыня Нікіфарова мяркую, што разуменне "крэсы" шырэй, чым "памежжа" альбо "погранічце". Гэта своеасаблівы культурна-геаграфічны феномен. На "крэсах" людзі, жывучы на адным месцы, нікуды не з'язджаючы, на працягу жыцця аднаго пакалення паспелі некалькі разоў змяніць дзяржаўную прыналежнасць. Учора ты — "карэнная нацыянальнасць", заўтра — "нацыянальная меншасць". Альбо — наадварот. Такія трансфармацыі свайго стану ў розны час зведалі ўсе асноўныя этнасы "крэсаў" — беларусы, летувісы, палякі. Далей ішлі развагі пра "духоўнае гета" як сродак абароны, сродак стабілізацыі жыцця нацыянальнай меншасці. Але "духоўнае гета", як кожнае закрытае грамадства, баіцца не толькі суседзяў, але і самога сябе. Баіцца культурных кантактаў не меней, чым вайсковага нападу.

Ці можа быць памежжам не асобны рэгіён, а цэлая краіна? — было такое пытанне да сп. Нікіфаравай. Так, можа. Калі паміж дзвіома альбо больш моцнымі краінамі, якія маюць доўгую палітычную і культурную гісторыю, "затесалася", так бы мовіць, "спрэчная тэрыторыя", прызнаная Міжнароднай супольнасцю як суверэнная краіна. Такой краіне дзевяццаць прыкладні ваякі намаганні, каб абараніць свой палітычны, эканамічны і культурны суверэнітэт.

Наступным быў даклад, які выклікаў найбольшыя спрэчкі, хоць сітуацыя нашага сумежжа датычыць ён толькі ўскосна. Спадар Бруна Барцц (Дуйсбургскі ўніверсітэт, Германія) зрабіў даклад "Палітыка ў адносінах да нацыянальных меншасцяў у Еўропе". Гаворка, зразумела, ідзе пра Заходнюю Еўропу. Навуковец мяркую, што пасляваенны расклад у Еўропе (ды, бадай, і ў свеце) не ўлічвае інтарэсы нацыянальных меншасцяў. Адсюль праблема баскаў, паўночных ірландцаў, курдаў, шэрагу народаў Югаславіі. Менавіта на памежжы ўзнікаюць канфліктныя сітуацыі. Сп. Барцц адзначыў, што не існуе адзінага рэцэпта, кожны выпадак патрабуе асобнага падыходу. Скажам, праблема нямецкай меншасці ў Польшчы ў вачах палякаў зусім не такая, як праблема меншасці летувіскай. Тое, што прыярытэтна для Германіі, неабавязкова мае такі ж сэнс для Польшчы. Навуковец канстатаваў: па-ранейшаму нацыянальныя меншасці ў Еўропе не абароненыя. У аб'яднанай Еўропе няма органа, які б мог шчыльна заняцца іхнімі праблемамі.

Стыхійна (калі я правільна зразумеў сп. Барцца) адбываюцца два працэсы: балканізацыя ("парад суверэнітэтаў" па-балканску) і гельветызацыя (аб'яднанне "памежных" нацыянальных меншасцяў па ўзору Швейцарыі).

У межах "старых" нацыянальных дзяржаў, кштальту Германіі, дзе здаўна існуюць "старыя" (гістарычныя) нацыянальныя меншасці (фрызы, сорбы) з'явіліся, пры фактычнай адсутнасці ў Заходняй Еўропе межаў, новыя. Сёння ў Германіі сур'ёзная праблема: так званыя "рускія" немцы (немцы з абшараў СССР і СНД) і туркі. Усе яны хочучь мець паўнаважнасць нямецкага грамадзянства, але ці гатовая сама Германія да такой ахвяры? Гэтак, глядзіш, у блізкім часе краіны Еўропы не будуць ужо адрознівацца ад ЗША, Канады і Аўстраліі, дзе большасць насельніцтва, альбо эмігранты, альбо нашчадкі эмігрантаў.

У спрэчках па дакладзе прагучала думка, што Беларусь гэта праблема не датычыць. Усе гэтыя афра-азіяты, туркі, югаславы і яшчэ немаведама хто імкнуцца стаць немцамі, адаптавацца да нямецкай культуры, вывучыць нямецкую мову. Між тым у Беларусі і іншых краінах, што аддзяліліся ад Масквы, прадстаўнікі колішняй "імперскай" нацыі не жадаюць прызнаваць сябе нацыянальнай меншасцю і, болей таго — нават не прызнаюць суверэнітэту краін, у якіх яны воляю лёсу апынуліся. Адсюль і вельмі спецыфічныя праблемы.

Сп. Барцц згадзіўся, што пры любым раскладзе ў Германіі застаецца нямецкай дамінанта, а на Беларусь праз рускую нацыянальную меншасць можа ажыццяўляцца ціск

палітычны альбо яшчэ які. Але ж і праблема афра-азіятаў Беларусь наўрад ці абміне (асабліва пры фактычнай адсутнасці мяжы з Расіяй). У бліжэйшай суседкі Беларусі — Польшчы — такі клопат ужо ёсць...

Анатоль Ляўко разважаў аб асаблівасцях характару людзей сумежжа. На ягоную думку, маргінальнасць — гэта не адсутнасць культуры (як часам вульгарна трактуюць гэтую з'яву), гэта іншы тып культуры. Маргінальнасць — гэта магчымасць шырокага выбару. Сп. Ляўко лічыць, што сёння ў Беларусі пры распрацоўцы эканамічных праграм ігнаруюцца псіхалагічныя асаблівасці, уласцівыя жыхарам тых ці іншых рэгіёнаў. Так, навукаёмкая вытворчасць хутчай паўстане на Гарадзеншчыне, чым на Віцебшчыне, дзе насельніцтва псіхалагічна зарыентавана болей на працу з зямлёю, на сельскую гаспадарку. Думка, мяркую, вельмі спрэчная. Пры сённяшніх маштабах міграцыі і велізарнай спадчыне савецкага эканамічнага валютарызму "саўкі" даволі раўнамерна "размеркаваны" па ўсёй тэрыторыі Беларусі. Таксама сп. Ляўко перабольшвае значэнне канфесійнай прыналежнасці, увогуле ўплыву рэлігіі на сучаснага "постсавецкага" чалавека (бо яго дзесяцігоддзямі выходзілі на агрэсіўным атэізме). Рэлігія — рэч сур'ёзная. Нездарма ў той жа Гародні каталіцыя фэсты збіраюць народы куды як болей, чым палітычныя імпрэзы. Ды ўсё ж прагматызм нашага жыцця не пакідае царкве альбо касцёлу шанцаў на паўнаважнасць адраджэння.

Андрэй Ракаў выказаў думку, што памежныя раёны, якія мы звыкла лічым зонаю патэнцыяльных канфліктаў, могуць быць зонаю плённых кантактаў і фактарам жаманічнага росту. Але для гэтага трэба, так бы мовіць, "дэідэалагізаваць" сумежжа. Не цягнуць у розныя бакі (царква — касцёл, Расія — Польшча), не будаваць барыкады там, дзе патрэбны мост.

Вячаслаў Оргіш бачыць у дыялагічнасці культур беларуска-польска-летувіскага сумежжа факт самаідэнтыфікацыі беларусаў. Думка слушная, менавіта на мяжы, у зоне кантактаў і канфліктаў прасцей высветліць сваё нацыянальнае "я". Сп. Оргіш мяркую, што Беларусь заўжды была скіравана на Запад. "Усходні вектар" навазьяўся Беларусі гвалтам. На Усходзе папросту не было чаму вучыцца, што пераймаць.

Гэта, нагадаю, былі даклады, прачытаныя на адной з чатырох секцыяў. Тое, што я сам чуў. З астатнімі знаёміўся па тэзісах у тэматычных зборніках. Наклад тых зборнікаў невялікі, але хто захоча, той знайдзе.

Наступную міжнародную канферэнцыю Акадэмія нацыянальных меншасцяў будзе ладзіць у верасні ў Мінску. Тэма бялалочая і, на жаль, актуальная — дэпартацыі.

Увесь свет — сумежжа. І ніводная краіна не можа быць гарантавана ад таго, што па яе жывым цэле суседзі не правядуць мяжу. У 1920 годзе Польшча і Расія падзялілі Беларусь. У 1939 — СССР і Германія распалілі Польшчу. У 1945 — СССР і ягоныя заходнія саюзнікі дзялілі Германію. А сёння ўжо былы СССР падзелены на сферы ўплыву Захаду, Кітая, Японіі, краін іслама.

На гродзенскай канферэнцыі пра Вялікае княства Літоўскае і Рэч Паспалітую гаварылі як пра эскіз, правобраз сённяшняй аб'яднанай Еўропы. Сапраўды, продкі ў нас былі даволі талерантныя... Прынамсі, абходзіліся без "варфаламееўскіх начэй". Але талераннасць тая мела ў аснове баланс палітычных, эканамічных і культурных узаемаўплываў. Да-статкова было камусці — праваслаўнаму альбо каталіку, "усходніку" альбо "заходніку" — атрымаць у чымсьці перавагу, адарваць болей правоў, як адразу забываліся на мараль.

І сёння беларуская "талераннасць" трымаецца на тым, што на кожнага русафіла — па русафобу, на аматара пальшчызны — па ненавісніку Польшчы, на кожнага камуніста — па нацыяналіста. Гэта трымае грамадства ў пэўных рамках "мірнага суіснавання" але замакруджае працэс фармавання нацыі. У той час, як нашы суседзі — расійцы, летувісы, палякі, латышы — даўно вызначылі свае нацыянальныя прыярытэты, будуць у ўмацоўваюць свае нацыянальныя дзяржавы. Беларуская "неакрэсленасць", аморфнасць ужо сама па сабе правакуе суседзяў правярць на практыцы, як глыбока яны могуць распаўсюдзіць свой уплыў на нашу краіну. Так бы мовіць, правярць на нас моц свайго духу. Так што наша "талераннасць" працуе супраць нас.

Беларуска-польска-летувіскае сумежжа... А можа, у святле апошніх палітычных падзей трэба ўжо гаварыць пра сумежжа Расіі і Еўропы? Такое ў гэтых мясцінах ужо калісьці было.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Тры гады таму вядомы сталічны журналіст Сяргей Крапівін зрабіў трапную заўвагу наконт галоўнага горада нашай краіны. "Для абсалютнай большасці сённяшніх мінчан, — адзначаў аўтар у "Народнай газеце", — гісторыя, якая ляжыць у іх пад нагамі, вобраз горада ўкладаюцца ў дзве зашмальцаваныя фразы: "Да рэвалюцыі ўсё краіны Мінска патаналі ў гразі" і "Руіны страляюць ва ўпор". Больш нічога аб гэтай еўрапейскай сталіцы яны не ведаюць і ў лепшым выпадку ўспрымаюць сябе ў ёй, як у кватэры ў новым доме. Парадокс: двухсотгадовая Адэса, якая Мінску даводзіцца хіба што праўнучкай, у свеце вядома куды больш. Блякля мы нейкія — не-гіс-та-рыч-ныя".

Што праўда, то праўда. Тут, як кажуць, проста ў вока! Але ж пойдзем крыху далей і, цалкам далучыўшыся да згаданых вышэй, паспрабуем хоць зьбольшага высветліць: чаму сённяшнія сталічныя жыхары, нашы сучаснікі такія, сапраўды, негістарычныя? Адрознае ад нас, што асаблівай віны іх у гэтым няма. Нічога дзіўнага, бо незлічоны прапагандысцкія выданні, дзе рабілася спроба хоць бы сьвятляць мінуўшчыну Мінска, працягам дзесяцігоддзяў нядаўняй гісторыі дружным хорам хлусліва сцвярджалі наступнае. Горад, па-першае, ніколі не быў вольным, спачатку ён знаходзіўся ў складзе Кіеўскай Русі, затым — пад уладай панска-шляхецкай Рэчы Паспалітай, і толькі ўз'яднанне Мінска ў 1793 годзе з Расіяй надало яму некаторыя стымулы для далейшага развіцця. Па-другое, да Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі тут, як і паўсюдна, мела месца выключна "праклятая мінуўшчына", а мясцовыя працоўныя скрозь гаравалі ды бедавалі. А ці можна, скажыце, любіць і шанаваць мінуўшчыну, якая адназначна толькі "праклятая"?
Натуральна, непазнавальна іншы тон раней панавалі на старонках

тых жа выданняў, прысвечаных ужо савецкай гісторыі горада. На гэты раз літаральна ўсё малявалася ў светлых, ружовых фарбах, а бясконцыя разбурэнні гістарычнай гарадской забудовы агулам спісваліся на вынікі войнаў. Вядома, войны зусім не садзейнічаюць захаванню помнікаў. Але ж доўга-доўга глуха замоўчвалася, што большасць мінскіх помнікаў гісторыі і культуры бязлітасна знішчана не ў выніку войнаў, а менавіта ў мірны перыяд, у ходзе так званых горадабудаўнічых рэканструкцый, шырока распачатых з канца 40-х гадоў. З гістарычнай старой забудовы сёння ў сталіцы цудам зберагліся па сутнасці толькі адзін Верхні горад (ды і то — фрагментарна) і мікраскапічныя астраўкі традыцыйнага драўлянага дойлідства, раскіданыя дзе-нідзе па былых мінскіх усраінах.

Узровень вывучанасці сталічнай даўніны — адметны і, заўважым, беспамылковы індикатар агульнага стану айчынай гістарычнай навукі. Не варта, напэўна, даказваць, што дагэтуль у беларускай мінуўшчыне "белых плям", на жаль, больш, чым грунтоўна даследаванага. Таму вінаваціць цяперашніх мінчукоў у няведанні летапісу іх роднага горада аб'ектыўна не выпадае. А тым, хто хоча далучыцца да праўдзівай гісторыі беларускай сталіцы, найперш можна параіць цудоўную кніжку Захара і Сафіі Шыбекаў "Мінск. Старонкі жыцця дарэвалюцыйнага горада", два гады назад перакладзеную аўтарам гэтых радкоў на беларускую мову і выпушчаную ў свет выдавецтвам "Полымя".

А пакуль што прапаную чытачам "ЛіМа" нарыс, прысвечаны мінуламу нашай сталіцы.

МІНСКУ — 930!

"Можа быць названы сталіцай..."

Звычайна, калі заходзіць размова пра стары Мінск, у многіх цяперашніх мінчукоў перад вачыма з'явіцца знаёмы, трафарэтная застылы малюнак — нядаўна адрэстаўраваныя, нібы казанча-цацачныя цагляныя дамкі Траецкага прадмесця на беразе сіняй Свіслачы. Часцяком толькі Траецкім прадмесцем уяўленні мінчукоў аб гісторыі роднага горада і абмяжоўваюцца. А як даўней выглядаў увесь горад? Што было тады вакол гэтых некалькіх мураваных кварталаў?

Падкрэслім: даволі сціплыя камянічкі Верхняга горада разам з сучаснай плошчай Свабоды (раней — Саборная) ніколі не вызначалі былых галоўных мінскіх абрысаў. Стары Мінск з часоў незапамятных быў горадам амаль цалкам драўляным. Нават у блізка нам першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі да з'яўлення першых мікрараёнаў Мінск яшчэ заставаўся горадам, дзе драўляная забудова панавала ўстойліва пераважала.

Вядома, такое сцвярджанне сустрэне мала прыхільнікаў, бо зараз паняцці "сталіца" і "драўляны горад" размешчаны зусім у розных параметрах, якія паміж сабой не стасуюцца. Таму скіруем свой позірк спачатку ў сіваю мінуўшчыну.

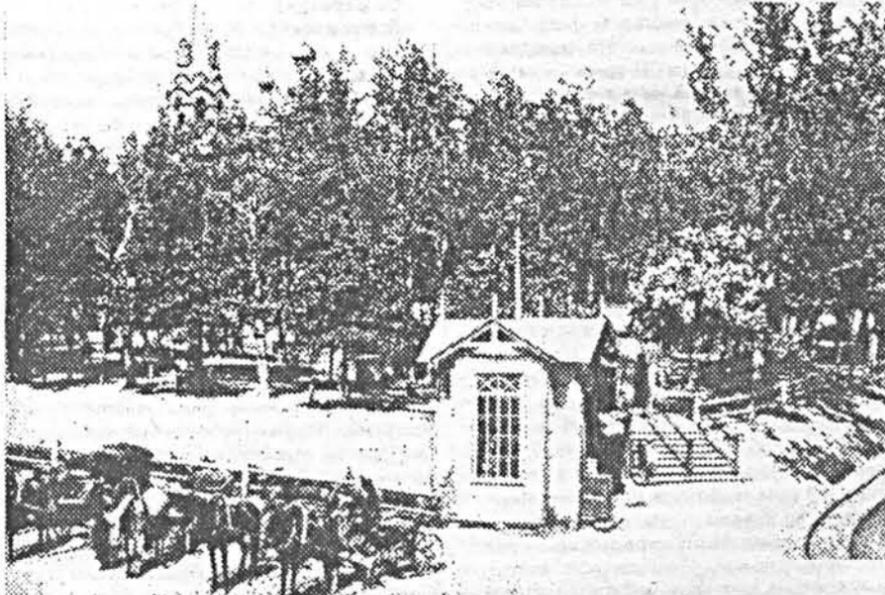
Відаць, не стане выклікаць асаблівых прэчанняў, што феадальны Менск у пару свайго "дзяцінства" быў горадам цалкам драўляным. Гэта абгрунтавана даказваецца аналізам скупых летапісных паведамленняў, вынікамі шматгадовых археалагічных даследаванняў, абагульненых, у прыватнасці, прафесарам Э. Загарульскім у кнізе "Древний Минск", якая выдавалася некалькі разоў. Праўда, дакладнае месцазнаходжанне горада да XI стагоддзя, калі ён пад 1067 годам у сувязі з крывавай бітвай 3 сакавіка на рацэ Нямізе ўпершыню згадваецца "Аповесцю мінулых часоў", не вызначана.

Але для нас у дадзеным выпадку не наадта важна, адкуль, з якой геаграфічнай кропкі распачынае ўласны радавод стары Мінск — ці з гарадзішча на прыгараднай сёння рэчцы Менцы, у раскопках якога разам з вядомым гісторыкам Міхасём Ткачовым восенню 1969 года браў удзел і аўтар гэтых радкоў, ці з раёна цяперашняй плошчы 8 Сакавіка. Галоўным нам падаецца тое, што на раскопках абодвух аб'ектаў сустракаліся рэшткі толькі аднаго будаўнічага матэрыялу — дрэва. Менавіта з яго ўзводзілася жытло гараджан летапіснага Менска, дрэвам масціліся тут і старадаўнія двары, вуліцы. З бявенняў на спадзістых земляных валах будаваліся вартавыя вежы з брамамі, высокія сцены. На жаль, яны далёка не заўжды ратавалі жыхароў ад няпрощаных чужынцаў.

Летапісны і, падкрэслім, драўляны Менск у XI стагоддзі ворагі знішчалі двойчы: "у 1067-м, калі, як сведчаць дакументы, аб'яднаныя дружныя кіеўскага князя Ізяслава ўсіх мянян-мужчын перабілі, а іх жонка, дзяцей сілай захапілі ў палон, і ў 1087-м, калі з мячом сюды прыходзіў кіеўскі князь Уладзімір Манамах. Але бег час, горад паступова залечваў раны, адбудоўваўся на папалішчах. Вакол на абарончых валах зноў

Брэсцкі вакзал Маскоўска-Брэсцкай чыгункі, 1912 г. Драўляны будынак вакзала быў пабудаваны ў 1871 годзе. Згарэў у часы польскай інтэрвенцыі.

Саборная плошча з відам на гарадскі сквер (закладзены ў XIX стагоддзі). Цяпер — у цэнтры плошчы Свабоды.

вырасталі сцены, вежы з магутных лясін.

Пазней, амаль чатыры стагоддзі летапісы мала асвятлялі жыццё сучаснай беларускай сталіцы. Магчыма, на самой справе гэта было інакш, проста тыя летапісы не захаваліся. З пісьмовых крыніц вядома, што ў 1104 годзе кіеўскія князі не змаглі захапіць Менск — магутную крэпасць на рубяжах самастойнага Полацкага княства, якому выпала пачэсна, славуца роля стаць калыскай беларускай дзяржаўнасці. Значыць, дапамагі тады далёкім продкам адбіцца ад непрыяцеля драўляныя сцены іх роднага горада!

Акурат праз 880 гадоў пасля тых падзей, летам 1984 года археолагі з Інстытута гісторыі

АН Беларусі пачалі раскопкі некалькіх пляцовак на сталічнай плошчы 8 Сакавіка. Каштоўныя і разнастайныя знаходкі, сабраныя вучонымі, далі магчымасць прачытаць шмат старонак мінулага, старонак забытых і зусім невядомых. Упершыню ў айчынай практыцы была адноўлена карціна паэтапага будаўніцтва тут абарончага вала. Апроч таго, археолагі раскапалі ўязную драўляную браму, здабылі багаты рэчавы матэрыял, які сведчыць аб высокім узроўні жыцця гараджан. На раскапаваных валах крэпасці — там, дзе некалі адбіваліся ад нашасцяў абаронцы драўлянага Менска, — былі сабраны рэшткі ўзбраення і баявога рыштунку войнаў: лукі, жалезныя наканечнікі страл і дзідаў, сякеры, шпоры. Знайшлі

і разнастайныя, вельмі дасканальна вырабы тэпільных майстроў... Падзеі, даўняй амаль у дзевяць стагоддзяў, прабіўшыся праз густую заслону часу, нагадалі нам аб сабе. На жаль, гэтыя надзвычайныя выніковыя раскопкі засталіся незаўважанымі сённяшнімі мінчукамі. Уся інфармацыя аб іх абмежавалася толькі двума кароценькімі, даволі павярхоўнымі і заблытанымі паведамленнямі "Вечернага Мінска". Але — што зробіш, тады якраз скрозь па ўсёй неагляднай краіне "до самых, до окраин" кіраўніцтва назойліва забівала людзям галоўны новы "чароўным" словам — "перабудова!" Дзе ўжо тут да нейкай старасвецкай мінскай архаікі.

...Абарончым збудаванням свайго роднага "места" (так летапісы называюць беларускія гарады) даўней надавалася значэнне выключнае. Інакш і быць не магло, бо звычайна ад гэтага залежала жыццё гараджан. Але драўляным гарадскім сценам, не звязваючы на іх магутнасць, пагрозлівы выгляд, нягледзячы на самаадданасць войнаў-абаронцаў, часта аказвалася не па сілах засланіць жыхароў ад бяды. У летапісе Красінскага (XVI стагоддзе) чытаем, што ў ходзе паўстання князя Свідрыгайлы (1432—1439) "Менско взяли и выжгли, и людей много в полон повели, мужей, жон, и много лиха учинивши князюство великому Литовскому, и пошли во свою землю Русскую". Таксама вядома, што крыху пазней, у 1505 годзе драўляны Менск зноў гарэў ад рук новых заваёўнікаў — крымскіх татар.

Сярод скупых гістарычных крыніц асаблівае месца займаюць нататкі падарожнікаў — людзей адукаваных і назіральных, чыноўных асоб з суседніх і вельмі далёкіх дзяржаў. Па волі лёсу яны не толькі на ўласныя вочы бачылі наш сённяшні галоўны горад у XVI—XIX стагоддзях, але занатавалі атрыманыя тут уражанні. Частка такіх справаздач падарожнікаў аб сваім знаходжанні на Беларусі даходзіла абагульнена Валянцінам Грыцкевічам і Адамам Мальдзісам у цікавай кнізе "Шляхі вялі прыз Беларусь", выпушчанай у 1980 годзе. Разам з іншымі адпаведнымі матэрыяламі, падобнымі намі, нататкі падарожнікаў маюць праўдзівы партрэт Мінска на розных этапах жыцця горада.

Падаецца слушным пункт гледжання шановных аўтараў названай кніжкі, якія адначалі з грунтоўным веданнем справы, што межы між падарожнікімі надавалі Менску куды больш увагі, чым астатнім гарадам Беларусі, бо ён "знаходзіўся ў цэнтры краю, сюды зыходзілі многія шляхі. Таму тут гасцявалі амаль усе, хто ездзіў з Брэста, ці з Вільні на Смаленск і Маскву.

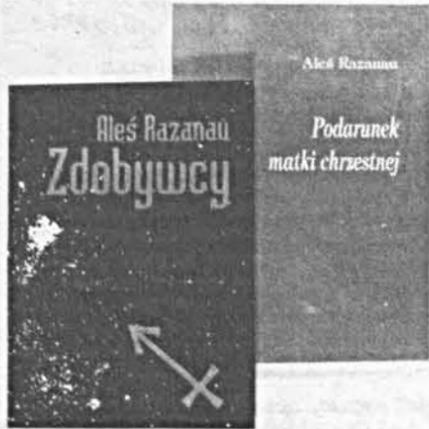
Адным з першых пакінуў свае пісьмовыя назіранні пасля непрацяглага наведвання ў XVI стагоддзі нашай сучаснай сталіцы рускі дзяк (дзяржаўны чыноўнік) Трыфан Карабейнікаў. У адрозненне ад некаторых замежных сваіх папярэднікаў, якія часта карысталіся недакладнымі звесткамі, атрыманымі з чужых рук, ён "расказаў толькі аб тым, што бачыў на ўласныя вочы". Таму сведчанні дзяка заслугоўваюць самай пільнай увагі. Карабейнікаў пабываў на Беларусі ў 1593 годзе. Вось як ён апісаў Менск: "драўляны... у некаторых месцах сцены разбураныя, а рака... менш за Яўзу..., а пасад — з Вязюму".

Праз дзесяць гадоў пасля Карабейнікава ў складзе пасольства Свяшчэннай Рымскай Імперыі Беларусь наведаў Георг Таквандэр фон Ябель, які адзначаў, што "Мінск увесь пабудаваны з дрэва". Звярніце, калі ласка, увагу: горад названы тут "Мінскам", але так пісалі даўней толькі аўтары, што карысталіся лацінкай.

Пры аднаўленні агульных абрысаў сярэднявечнага Менска нельга абмінуць і сведчанні Аляксандра Гваньіні, зробленыя раней за Карабейнікава і фон Ябеля. Два словы пра гэтага чалавека, які прабыў насычаным рэзкімі паваротамі лёсу жыццё.

(Працяг на стар. 12)

На польскай мове

Адразу дзве кніжкі паэзіі Аляся Разанава выйшлі на польскай мове. Першая з іх "Podarunek matki chrzestnej" ("Падарунак хроснай маці") з'яўляецца восьмым выпускам "Святаянскай пазычнай серыі", якую заснаваў у Беластоку Саюз польскіх літаратараў і ў якой летась ужо выдаваліся вершы Яна Чыквіна і Галіны Тварановіч. Укладальнікам і перакладчыкам на польскую мову выступіў Ян Чыквін. У ягоным ператлумачэнні версеты, "Паэма сланечніка", "Пункціры", "Зномы" Аляся Разанава выглядаюць вельмі натуральнымі, польская мова надае ім нейкае асаблівае характава. Адчуваецца, што Яну Чыквіну блізка паэзія Аляся Разанава, ён вельмі тонка адчувае яе і ашчадна пераносіць яе на польскамоўную глебу.

Другі зборнік "Zdobywcy" ("Заваяўнікі") выйшаў у Беларускай бібліятэцы часопіса "Kartki". Вершы ў гэтым зборніку перакладзены Алегам Латышонкам. Акрамя перакладаў, тут змешчана цікавае пасляслоўе Яна Максімука, названае "Вызваленыя ад сябе самога". У ім зроблена спроба сцісла, але змястоўна выкласці творчую біяграфію Аляся Разанава. Тут згадваецца няпросты шлях да чытача ягоных першых зборнікаў, адметнасць творчасці беларускага паэта. Вершы, трэба адзначыць, перакладзены таксама добра, дбайна, з гранічным набліжэннем да арыгіналаў. Паасобныя з іх ("Дзве мэты", "Ланцуг", "На гэтай зямлі") прываблілі ўвагу абодвух перакладчыкаў і, маючы два зборнікі, чытач можа параўнаць пераклады.

Выданне зборнікаў вершаў Аляся Разанава — добры падарунак паэту ў год яго юбілею.

Міхась КЕНЬКА

Слова і песня Берасцейшчыны

Свята "Слова і песня Зямлі Берасцейскай" з'явілася своеасаблівым вынікам навучальнага года ў Брэсцкім дзяржаўным універсітэце. Яно заклікала да ўдзелу прадстаўнікоў усіх факультэтаў ВНУ. Яшчэ загадзя, перад святам, і на свяце працавала выстава (фотаздымак з апісаннем) строў з усіх раёнаў Берасцейшчыны, а непасрэдна на свяце дэманстраваліся працы студэнтаў Кобрынскага філіяла Брэсцкага ўніверсітэта, дзе рыхтуюць настаўнікаў выяўленчага мастацтва, чарчэння і народных мастацтваў промыслаў.

Адбылося таксама ўшанаванне колішніх выпускнікоў Брэсцкага дзяржаўнага педінстытута, а цяпер вядомых паэтаў Ніны Гараглад, Аляся Каско, Міколы Пракаповіча. Традыцыя папярэднікаў на святочнай сцэне чытаннем уласных твораў працягвалі сённяшнія прадстаўнікі новай генерацыі берасцейскіх паэтаў — Ірына Дашына, Васіль Барысюк, Алена Ігнацюк, Алясь Курэц і Віталь Чабатарэнка, творы якіх друкаваліся ўжо на старонках абласных і рэспубліканскіх перыядычных выданняў.

Аб працы над старонкамі "Дыялектнага слоўніка Брэсцшчыны" расказала складальнік і рэдактар даведніка прафесар Галіна Малажай. "Назвы роднасці і сваяцтва ў гаворках Брэсцка-Пінскага Палесся" — такая тэма выступлення дацэнта Міколы Аляхновіча.

Гасцямі свята былі такія вядомыя берасцейскія калектывы, як ансамблі "Прыбужжа" (нацыянальная гімназія N 3 г. Брэста), "Галасы Палесся", выканаўца рамансаў Сяргей Камароў (выпускнік ліцэя N 1 г. Брэста), а таксама музычныя калектывы педагагічнага факультэта і выкладчыкаў ВНУ.

Заклучным акордам свята ў выкананні акадэмічнага хору выкладчыкаў прагучаў геніяльны "Магутны Божа".

Уладзімір БАРЫСЮК

Некалі славыты Несцерка, калі ў яго папыталіся, дзе "пуп" зямлі, не вагаючыся, ткнуў кійком каля сваіх ног: "Тут!"

А жадаючым аспрэчыць выснову прапанаваў перамераць.

Музібыць, любы творца падобны да гэтага літаратурнага героя. Але тым не менш паняцці літаратурных сталіц і літаратурных рэгіёнаў, інакш кажучы, правінцый, існуюць, і асабліва актуальныя яны ў нас, дзе жыць у Мінску і жыць у райцэнтры ў сэнсе даступнасці культурна-сацыяльных выгод — дзве вялікія розніцы. Паказальнік гэтаму хаця б тое, што не сталічныя літаратары неаднаразова выказвалі нараканні на тое, што іх абмінае ўвага сталічная прэса і, у прыватнасці, лімаўская "Гарбатня" — маўляў, хто побач жыве, таго і запрашаеце... Але "Гарбатня" на тое і задумвалася, каб пабывала ў ёй народу шмат, адусюль і рознага. Так узнікла дамова на "Гарбату",

ЗА ГАРБАТАЙ

Навуковы метада Несцеркі, або Разважаюць маргіналы...

Людміла Рублеўская. Унутры кожнай літаратуры пры ўсёй умоўнасці тэрмінаў ёсць свае маргінальныя літаратуры, літаратурная правінцыя. Не выключэнне і беларуская літаратура. Прычым, калі ў свеце назіраецца пэўная заканамернасць — калі ў маладосці пісьменнікі імкнуцца ў горад, па багемныя ўражанні, прайсці пэўную літаратурна-культуралагічную школу, дык у сталым узросце, дасягнуўшы вядомасці, раз'язджаюцца па загарадных вілах, дзе і ствараюць шэдэўры на ўлонні прыроды. У нас жа літаратурны працэс не столькі экстрапалюецца — распаўсюджвае з натуральнага культурнага цэнтры — нацыянальнай сталіцы розныя эстэтычныя паевы да ўскраінаў, колькі інтэрпалюецца — праўдамі-няпраўдамі маладыя таленты перабіраюцца ў Мінск назаўсёды, прывозячы сюды свае эстэтычныя праграмы. Па пальцах можна пералічыць значных пісьменнікаў, што, маючы магчымасць выбару, засталіся ў правінцыі... Тым не менш сёння, на мой погляд, сітуацыя мяняецца, і мы можам гаварыць пра актывізацыю беларускай літаратурнай правінцыі... Я маю рацыю?

Юры Гумянюк. Так, згодна тэорыі рэгіянальнасці, якую вызнае Алясь Аркуш, раней у Мінск, як у адстойнік, сцягалася ўсё... Гэта ж было вельмі проста — ты пісьменнік, прызджаеш у сталіцу, атрымліваеш кватэру... Я, напрыклад, не бачу сэнсу перабірацца з Гародні ў Мінск: перад гарадамі такіх маштабаў, як Масква і Варшава, што Мінск, што Гародня — адно. Што тычыцца рэгіянальнай літаратуры, то вось учора былі мы на вечарыне Пастаўска-Глыбоцкай філіі Саюза пісьменнікаў. Фактычна, гэта самадзейнасць. Наяўнасць білета СП яшчэ не паказчык, што яго ўладальнік умее пісаць вершы.

Сяргей Вераціла. Літаратар павінен "паварыцца" ў сталіцы, тады ўцякаць у вёску і тварыць там.

Уладзімір Конан. Гэта добра, калі пісьменніку за яго творы плацяць грошы, а не нашы сімвалічныя ганарары.

С. Вераціла. Калі ў цябе ёсць машына, дык усё роўна, дзе жыць — хоць у Клецку, хоць у Слуцку, хоць у Красным Сяле: дзве гадзіны — і ты ў Мінску.

У. Конан. Мы павінны зірнуць на рэтраспектыву станаўлення класічнай літаратуры. Рускую літаратуру стваралі людзі, па сутнасці, вясковыя, якія прызджалі з правінцыі ў Пецярбург. Але яны жылі ў тым Пецярбурзе ў асноўным зімой, а летам вярталіся ў свае маенткі. У горад яны прызджалі, як на кірмаш — там можна абменьвацца інфармацыяй, прадаваць свае літаратурныя працы, весці свецкае жыццё. Атрымліваецца, што крыніцай усёй літаратуры, у першую чаргу паэзіі, з'яўляюцца рэгіёны, вёска. Праўда, ёсць два тыпы фарміравання мастацкай эліты. Успомніце "Чалавечую камедыю" Бальзака — кожны, хто хацеў зрабіць літаратурную кар'еру, імкнуўся ў Парыж, які быў як культурным, так і палітычным цэнтрам. А вось лёс германскай літаратуры склаўся інакш: у Германіі кожны рэгіён быў як бы цэнтрам; Кант, самы выдатны заходнееўрапейскі філосаф, жыў у правінцыі Усходняй Германіі, у Кёнігсбергу, прабыў там усё жыццё і нікуды ў іншыя месцы, у вялікія гарады, не імкнуўся... Увогуле, вялікія гарады больш не прадуцваюць эліту. Як казаў Ніцше, у горадзе знаходзіцца шмат страсных людзей, таму яны там дрэнна сябе адчуваюць. Што да беларускай літаратуры, то ў ёй толькі цяпер узнікла

генерацыя пісьменнікаў з вялікіх гарадоў, але пакуль што яны, дзякуй Богу, не закончылі свой творчы шлях, таму пра іх цяжка канчаткова што-небудзь сказаць. Што тычыцца тых беларускіх пісьменнікаў, якія імкнуліся ў Маскву ці Ленінград і засталіся там, яны ж не дасягнулі вядомасці ні там, ні тут.

Ю. Гумянюк. Прывяду прыклад са сваёй Гародні — адзін наш зямляк, Аляксандр Скарабагатаў, скончыў у Маскве Літаратурны інстытут, аддзяленне перакладу. На Беларусі яго творы не прымала ні адна рэдакцыя — адзінае апаўданае надрукавала "Крыніца". Аляксандр пазнаёміўся ў Маскве з адной бельгійскай пісьменніцай, пераехаў да яе ў Бельгію, і яна пераклала два яго раманы на некалькі моў. Гэтыя кнігі там выйшлі, прынеслі камерцыйны прыбытак, у еўрапейскім асяроддзі наш зямляк стаў вядомы, і зараз працуе на кафедры славістыкі ў Амстэрдаме. Галівуд прапанаваў яму напісаць сцэнарый для фільма. Цяпер Аляксандр Скарабагатаў толькі прызджае праз Беларусь. Іншы аўтар, з Наваполацка, Аляксандр Чарніцкі, аўтар некалькіх раманаў, самы вядомы з якіх, "Істэрн", друкаваўся ў 1994 годзе ў "Новом мире". Творы Аляксандра друкуюцца ў буйных рускіх часопісах. На Беларусі гэтага аўтара таксама нічога не ведае. Так што проста да нас не даходзіць інфармацыя.

Л. Рублеўская. Выходзіць, Мінск — таксама літаратурная правінцыя? Прынамсі, для рускамоўных пісьменнікаў.

У. Конан. Скажыце, калі ласка, у такім выпадку, што такое сталіца?

С. Вераціла. Нью-Йорк.

Л. Рублеўская. Можна быць, літаратурная сталіца — гэта месца, дзе можна атрымаць паўнаватарскую літаратурную адукацыю з усім культуралагічна-сацыяльным комплексам, што ўваходзіць у гэтае паняцце? І калі б у Мінску з'явіўся аналаг маскоўскага літаратурнага інстытута, змянілася б прынамісцуспрыманне нашага горада як літаратурнай правінцыі тымі маладымі, што імкнуцца ў літаратурны працэс?

С. Вераціла. Мне больш па душы нямецкі варыянт, дзе ў кожным райцэнтры — сімфанічны аркестр. А на ўсёй Беларусі — паўтара сімфанічных аркестраў: адзін — сімфанічны, другі — эстрадна-сімфанічны. Хіба тут можна казаць пра сталіцу, пра правінцыю? Такія меркі ў дачыненні да Беларусі гучаць абсурдна. Літаратурная сталіца робіцца не там, дзе ты атрымаў адукацыю, а там, дзе ты рэалізаваўся. Чаму амерыканцы едуць пісаць у Прагу ці ў Парыж? Кант жыў у Кёнігсбергу — бо там было ўсё тое, што і ў Берліне, але там было спакойна. Справа не ў тым, куды перабірацца, а з чым перабірацца. З чым мы можам пайсці і куды? Мы нішчымныя. Па тэлевізары паказваюць адно амерыканскія меладрэмы, сваіх такіх няма. Як яны выбудаваныя! Якая майстэрская раскрутка сюжэта!

У. Конан. Вы гаворыце пра папулярнасць, а мы гаворым пра талент — гэта розныя рэчы.

С. Вераціла. Не!

У. Конан. Так. І я наогул не бачу ў сучаснай Амерыцы літаратуры. Ніводнага фільма амерыканскага не змог паглядзець больш чым пяць хвілін. Я маю на ўвазе не тыя фільмы, што ішлі ў 60—80-я гады, класіку кінематографа. Цяпер амерыканцы ствараюць у асноўным масавую культуру. І я не думаю, што мы можам адмаўляць Мінск. Я наогул не адношу людзей, якія выпалі з нацыянальнага поля, да гэтай нацыі. У нас

прысвечаную праблеме маргінальнай літаратуры і літаратурнага цэнтры. У гаворцы бралі ўдзел сябра Таварыства вольных літаратараў Юры Гумянюк, малады паэт з Гародні, рэдактар часопіса "Калоссе"; Сяргей Вераціла, літаратар, які жыве ў Красным Сяле Ваўкавыскага раёна, але рэгулярна наведвае Мінск; Вітаўт Чаропка, пісьменнік, мінчук; Уладзімір Конан, крытык, доктар філасофскіх навук, прафесар, і рэдактар аддзела крытыкі "ЛіМа", гаспадыня "Гарбатні" Людміла Рублеўская. Госці сабраліся розных узростаў, розных поглядаў, з розных мясцін, і гаворка атрымалася досыць "вострая", часам без намёку на канструктыўнасць. Але, напэўна, гаворкі і павінны быць рознымі... Да таго ж, вельмі прыемна, што спадар Навум Гальпяровіч, паэт, старшыня Наваполацкай філіі абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, выдавец альманаха "Край", хаця і не змог папрысутнічаць на "гарбаце", але ўзяў у ёй удзел, даслаўшы сваё меркаванне па праблеме.

у гэты час блытаюць этнічную прыналежнасць і нацыянальную. Калі беларускі па паходжанні пісьменнік увайшоў у поле рускай нацыі, ён і адносіцца да гэтай нацыі. І наогул у кожнай культуры ёсць шмат страчаных для нацыі людзей. І не думаю, што можна пісаць нешта каштоўнае ў кавярні.

С. Вераціла. А гэта хто да чаго прывучаны. Вунь у Вітаўта Чаропкі маці цэлы дзень глядзіць тэлевізар, і не проста глядзіць — а яшчэ і каментуе... А Вітаўт у гэты час тут жа сядзіць і піша. І я думаю, дай яму цішыню — ён ні радка не напіша.

У. Конан. Скажыце, самы выдатны беларускі празаік адкуль прыйшоў? Ну канешне ж, не з Мінска. З Віцебскай вобласці, пасля — з Оршы. Ён прыехаў у Мінск, але не пачынаць, а каб рэалізаваць сябе, выдавацца, быць "бліжэй да вытворчасці".

Вітаўт Чаропка. Раней існавала манаполія на выдавецтвы, чалавек, які жыў у правінцыі, на 50 працэнтаў менш меў шанцаў надрукавацца. Да таго ж, цяжэй было ўступіць у Саюз пісьменнікаў. А зараз, калі гэтая манаполія знікла, з'явіліся новыя самастойныя выдавецтвы ў рэгіёнах, людзям не трэба імкнуцца ў Мінск...

С. Вераціла. А чаго ім у Мінску? Хадзіць, пакутаваць, недадаць... Вунь я ў сабе, у Красным Сяле Ваўкавыскага раёна, бульбы насаджу, накапаю, кабана гадую...

У. Конан. А давайце ўявім такую сітуацыю, калі кожны будзе мець сваё партатыўнае выдавецтва. Сядзіць чалавек у вясковай хаце, мае сваю камп'ютэрную сістэму, можа выдаваць кнігі па сто, дзвесце экзэмпляраў. Я думаю, тады будзе і лягчэй пісаць.

В. Чаропка. Са з'яўленнем "Інтэрнета" паняцце "сталіца — правінцыя" страціла сэнс.

Ю. Гумянюк. Вось я выдаю часопіс Таварыства вольных літаратараў "Калоссе". Не трэба ехаць у Мінск. Я дома на камп'ютэры набраў, завярстаў, мне адкуль-небудзь з Наваполацка дасылаюць дыскету з новымі творами, ужо набранымі.

Л. Рублеўская. А наколькі ваш часопіс мае розгалас, наколькі шырока распаўсюджваецца? Я ведаю беларускіх пісьменнікаў, якія ніколі пра ваш часопіс не чулі, і сама ў свой час даведалася пра яго выпадкова.

С. Вераціла. У гэтым павальная бяда беларускіх пісьменнікаў, што яны нічым не цікавяцца і нічога не ведаюць — ні мастацтва, ні гісторыі, ні філасофіі — адзін другога толькі ведаюць.

Л. Рублеўская. Мусіць, справа не ў гэтым. Вунь выйшаў новы часопіс "Всёмирная літаратура", і ўсе пра яго ведаюць.

С. Вераціла. А вы бачылі, каб на выставы мастакоў хадзілі пісьменнікі? Не!

У. Конан. Некаторыя ўвесь час бываюць...

С. Вераціла. Менавіта "бываюць"!

Ю. Гумянюк. Гэтаксама і мастакі не чытаюць пісьменніцкіх кніжак.

С. Вераціла. Чытаюць!

В. Чаропка. Калі афармляюць.

С. Вераціла. Мастакі якраз яшчэ імкнуцца да супольнасці мастацтваў, у адрозненне ад пісьменнікаў.

У. Конан. Вы падыходзіце да пісьменнікаў тыпалагічна — абагулілі ў адно. А нават і рабочых не можна так тыпалагізаваць. Што значыць "савецкі пісьменнік"? Які жыў у Савецкім Саюзе?

С. Вераціла. Разанаў, напрыклад, не жыў у Савецкім Саюзе. Ён быў у духоўнай эміграцыі.

У. Конан. А вы перачыталі б яго першую

Таямніцы, прыядчыненыя з веданнем

Бадай, заўсёды нязменнай папулярнасцю карысталася ў чытачоў навукова-пазнавальная літаратура. Асаблівы поспех яна мела ў тых, хто толькі ўваходзіць у самастойнае жыццё і жадае як мага хутчэй і глыбей зразумець яго шматлікія таямніцы. Ці трэба сумнявацца ў сувязі з гэтым, наколькі важная ў дадзеным выпадку роля выданняў на роднай мове? Яны ж не толькі спаталююць смагу па нязведаным, а і дапамагаюць зразумець характава слова, якое ўпершыню загучала з вуснаў маці. Дарэчы, у дваццатыя — трыццатыя гады падобным кігам у нас надавалася вялікая ўвага. Дзяржаўнае выдавецтва БССР ахвотна пераказвала іх і значную частку займалі перакладныя з іншых моў. Творы адпаведнай тэматыкі часта і рэгулярна публікаваліся і ў дзіцячай перыёдыцы. А цяпер?

На шчасце, і цяпер ёсць людзі, якія не забываюць пра гэтую добрую звычку. Дзякуючы намаганням дырэктара выдавецтва «Юнацтва» В. Лукшы штогод выходзіць нямала кніг, адрасаваных юным чытачам рознага ўзросту. Прынамсі, для малодшых з іх «Юнацтва» выдае цэлую «Бібліятэку навукова-пазнавальнай літаратуры». Гэтая серыя была заснавана яшчэ ў 1988 годзе. Поруч з аўтарскімі кнігамі ў ёй практыкуецца і выпуск штогодніка «Эўрыка».

Нядаўна пабачыў свет чарговы з іх. Ён, як і папярэднія, змястоўны і цікавы. У гэтым лёгка ўпэўніцца, перагарнуўшы старонкі кніжкі. Першым у ёй змешчаны артыкул доктара мастацтвазнаўства Р. Смольскага «Люстэрка свету і чалавека», прапанаваны ў раздзеле «Старонкі гісторыі». А знаёміць слынны аўтар юных чытачоў з найбольш старажытным відам мастацтва — тэатрам. Пры гэтым дазваляе зазірнуць ім і ў самую глыбокую даўніну, «апынуцца» ў Старажытнай Грэцыі, а таксама пабываць у іншых краінах. Але, канечне ж, найбольш падрабязна расказвае пра беларускі тэатр — ад яго вытокаў да сённяшняга дня.

Прывабным атрымаўся і раздзел «Пошукі, адкрыцці, знаходкі». Кандыдат геалага-мінералагічных навук Г. Емялянаў выступае тут з двума артыкуламі — «Беларускі бурштyn» і «Каменны дождж». Пра змест першага ўжо відаць з яго назвы, а ў другім дапытлівых хлопчыкаў і дзяўчынак чакае падарожжа ў касмічную прастору, каб адтуль спусціцца на грэшную Зямлю. «Каменны дождж» нішто іншае, як метэарыты, якія, як вядома (і на шчасце!), не ўсе дасягаюць нашай планеты, але вывучэнне іх дапамагае лепшаму тлумачэнню розных з'яў з жыцця Сонечнай сістэмы, а таксама вывучэння шляхоў яе развіцця. У гэтым жа раздзеле надрукаваны і артыкул член-карэспандэнта Беларускай інжынернай акадэміі М. Лібінтава «Цудоўныя кладокі прыроды». А шукаць іх далёка няма аніякай патрэбы. Такімі «кладокі» з'яўляюцца самыя звычайныя беларускія азёры. М. Лібінтаў расказвае пра найбольш цікавы з іх, а яшчэ пра тое, якую карысць для народнай гаспадаркі ўяўляе каштоўны азёрны глей — сапрапелі.

Змест жа раздзела «Гэта цікава» склалі вытрымкі з «Чырвонай кнігі Беларусі» — свайго роду акно ў свет прыроды, згадкі пра рэдкія расліны, якія патрабуюць аховы.

На завяршэнне ж «Эўрыка» прапануе «Парады Дамавічка». А яны такія, што часам і даросламу не лішне пазнаёміцца. Напрыклад, як зрабіць, каб звычайная шклянка стала музычнай і «зайграла», або як «перакапіраваць здымак з газеты»... І як шмат яшчэ што зрабіць, дзеля чаго неабходна праявіць кемнасць, а ў гэтым і дапамагае Дамавічок.

Чарговы выпуск «Эўрыкі» атрымаўся не толькі змястоўным, а і прыгожа аформленым, у чым заслуга мастака М. Рьжыга.

А. М.

кніжку... Але не ў тым справа. Савецкі — той, каго савецкая ўлада карміла і ўзносила, і той, каго расстрэльвала?

С. Вераціла. Падчас «першай галоснасці» была дыскусія наконт творчасці Міхаіла Булгакава. Палемісты падзяліліся, як сапраўдныя бальшавікі, па пытанні, прымаў Міхаіл Булгакаў савецкую ўладу ці не прымаў? Крытык Маргарыта Чудакова накінула гэтай палеміцы сказала так: «Если говорить на языке междометий, то «да» Булгакова звучало примерно так: «Да-а-а...» Дык вось, сярод беларускіх пісьменнікаў нават такіх не знаходзілася.

У. Конан. А вы ведаеце, што з беларускіх пісьменнікаў амаль 80 працэнтаў савецкія ўлады расстрэлялі?

Л. Рублеўская. Карацей, калі Валянцін Акудовіч часам сцвярджае, што яго няма, то паводле Сяргея Верацілы няма нічога — ні беларускай літаратуры, ні беларускіх пісьменнікаў, ні Мінска, як сталіцы, ні Беларусі, як дзяржавы.

У. Конан. А я ў такім выпадку кажу, што нават калі захаваюцца два беларусы, можна адрадыць беларускую нацыю — паглядзіце ў Біблію: ад каго чалавецтва пайшло — ад дваіх.

Л. Рублеўская. У высновах Сяргея, пэўна, ёсць такі падтэкст: беларускіх пісьменнікаў няма, а вось пісьменнікі, нахталі яго самога, ёсць. Толькі каму і дзе такія пісьменнікі патрэбныя?

С. Вераціла. Мы анікому і нідзе непатрэбныя.

У. Конан. Я ўпершыню чую, каб так агульна гаварылі. Нават філосафы так не гавораць.

С. Вераціла. Вось тое, што ты, Людміла, пішаш, для беларускай «вертыкалі» патрэбнае?

Л. Рублеўская. Калі ты, Сяргей, для «вертыкалі» пішаш, цябе, можа, і закрэпае такое пытанне, для цябе гэта важна. Ні адзін беларускі пісьменнік для чыноўнікаў не піша.

Ю. Гумянюк. Уявім сітуацыю, што ўсе выданні пазбыліся дзяржаўнай датацыі. Яны ўсе «ляснучца», і вельмі хутка.

В. Чаропка. Часопіс «Спадчына», аднак, не «ляснуча».

У. Конан. У мяне пытанне: а што, літаратура існуе толькі ў газетах і часопісах, а без іх яна не можа? Пачынаючы з «Бібліі», літаратура існавала і да пачатку кнігадрукавання. Трагедыя Эсхіла і Сафокла — што, не існавалі?

С. Вераціла. Гэтыя трагедыі ставіліся ў Афінх, дзе жыло 40 тысяч свабодных грамадзян, з іх хадзіла ў тэатры тысяч трыццаць. Больш ніякіх «развлечений» не было, адно гладыятарскія баі. Да кнігадрукавання літаратуры не было, была магія.

У. Конан. А можа быць, сапраўдная літаратура знікла, калі з'явіліся масавыя часопісы і газеты, другія сродкі масавай інфармацыі? Успомнім Германа Гесэ. На пачатку нашага стагоддзя ён гаварыў пра фальстэпную культуру.

С. Вераціла. А сам Герман Гесэ — хіба не фельетон, які разросся да памераў рамана? Прымуслі б яго высякаць свае творы на скале, ён бы высек тры слоўці і ўсё... Пытанне — у ганарачку. Мулат Дзюма што рабіў: калі яму сталі плаціць не за словы, а за радкі, ён пачаў насычаць свае творы такімі дыялогамі:

— ...
— ?
— ...
— ! — і на паўстаронкі.

Ю. Гумянюк. Калі гаворка зводзіцца да агульных пытанняў, мы адыходзім ад канкрэтыкі. Трэба зарыентавацца на сучасным моманце.

С. Вераціла. Маргінальныя людзі застаюцца на маргінальных гаворках. Беларусь — маргінальная іста, ён заўсёды на мяжы.

У. Конан. Алесь Разанаў таксама піша, што ён, як паэт, заўсёды на мяжы. Мяжа можа быць між быццём і небыццём.

С. Вераціла. Разанаў — таксама маргінальная іста. Горад толькі пачынае ў нас нараджацца. Мы ўсе «інцяленты» ад слова «цалега».

Ю. Гумянюк. Нам самім трэба дбаць пра літаратурны працэс. Ён залежыць ад саміх літаратараў. Менавіта арганізацыяй літаратурнага працэсу і займаецца новая генерацыя беларускіх пісьменнікаў. Канцэпцыя «сталіца — рэгіён» парушылася.

Л. Рублеўская. Мінск страціў статус літаратурнага цэнтру, бо выдацца тут на многа цяжэй, чым у правінцыі. Прычым у рэгіянальных выдавецтвах кніжкі часам выходзіць на добрым паліграфічным узроўні, з імі ўступаюць у Саюз пісьменнікаў, пра іх друкуюцца рэцэнзіі ў «цэнтральнай» прэсе, і атрымліваецца паўнаватасная канкурэнцыя дзяржаўным выдавецтвам.

Ю. Гумянюк. Я жыву ў Гародні, а мае дзве кніжкі выйшлі ў Полацку, атрымалі розгалас. Але я не маю жадання ўступаць у Саюз пісьменнікаў.

У. Конан. Саюз пісьменнікаў страціў свае пазіцыі галоўным чынам таму, што ён не можа сур'ёзна дапамагаць. Калі ён даваў магчымасць месяц па жыць у Доме творчасці дзесь на моры, паслаць у камандзіроўку за

мяжу — была іншая справа. Але саюзы пісьменнікаў ёсць ва ўсіх краінах, у Польшчы іх некалькі.

Л. Рублеўская. Я некалі чытала ўспаміны Данііла Гранаіна пра наведванне ім Аўстраліі па запрашэнні Саюза аўстралійскіх пісьменнікаў. Аказалася, тамтэйшы саюз месціцца ў адным бедным пакойчыку, а ўся документцыя — журнал, дзе запісаныя сябры гэтага саюза.

У. Конан. Тут я вам запырачу. Саюз пісьменнікаў павінен быць багатай арганізацыяй, каб дапамагаць пісьменнікам.

Л. Рублеўская. І тут я з вамі абсалютна згодная. Але пры размове пра літаратурныя сталіцы і рэгіёны мы не павінны забывацца пра Беласточчыну, амерыканскую дыяспору. І пра тое — мусіць, гэта ўласціваць нашай беларускай ментальнасці, — што кожны з літаратурных рэгіёнаў, асабліва замежных, адчувае сябе цэнтрам і супрацьпастаўляе нейкім чынам сябе цэнтру афіцыйнаму, г. зн. прадукцыі дзяржаўных выдавецтваў і літаратурным выданням, што выходзіць у Мінску. Адсюль і ўнікае правінцыйнасць. У сваім раёне пісьменнік — зорка: яго друкуюць, выдаюць на спонсарскія грошы, ладзіць яму творчыя вечарыны раённага маштабу, і, зразумела, ён не сустракае ніякай канструктыўнай крытыкі, і творчы рост яго спыняецца. Таму і ўнікаюць крыўды і непаразумеўні, калі сталічны рэдактар раптам пачынае правіць такога правінцыйнага «мэтра».

Ю. Гумянюк. Суполкі ўнікаюць не столькі па рэгіёнах, колькі «па інтарэсах». Таварыства вольных літаратараў, напрыклад, гэта і кола «Нашай Нівы», і кампанія Глобуса. Для сучаснага літаратара, я лічу, дастаткова не літінстытута, а філалагічнага факультэта. А што тычыцца тых правінцыйных аўтараў, пра якіх гаварылася, то мала што іх выдалі — а хто іх будзе купляць? Дзе там, у райцэнтрах, інтэлігенцыя?

Л. Рублеўская. У раённых пазтаў чытачоў, мабыць, больш, чым у тых, хто выдаўся ў сталіцы. Тут выходзіць кніжачкі накладам у 400 паасобнікаў і ляжаць па кнігарнях. А там выдадуць тым жа накладам, але іх усе раскупяць, усе прачытаюць, і будучы ганарыцца аўтарам — сваім земляком.

Ю. Гумянюк. Але яны не стануць фактам літаратуры.

У. Конан. Літаратура ствараецца для вечнасці, і тое, што з сённяшніх твораў не мае вядомасці, праз сто гадоў можа быць вядомае ўсім. І месца напісанна і выдання для гісторыі літаратуры не мае значэння.

С. Вераціла. Макферсан ні разу не быў ні ў Глазга, ні ў Лондане, але ўся Еўропа «ташчалася» ад яго «Песень Асіяна». Роберт Бернс увогуле зямлю араў. У літаратуры колькасць не пераходзіць у якасць. Існуе шмат маленькіх народаў, у якіх ёсць вялікая, развітая літаратура. Успомнім хоць сабе індзейцаў чэрокі. Індзеец Секвойя прыдумаў алфавіт для чэрокі, хаця сам не ўмеў чытаць па-англійску. Яго імем назвалі дрэва — секвойя. І ў чэрокі, якіх усяго 20 тысяч, існуе паўнаватасная чэроцкая літаратура. Калі б тут, на Беларусі, было задушана ўсё беларускае, Беларусь была б на Беласточчыне. Сто дваццаць тысяч беларусаў, што жывуць там, намагаліся б працаваць за неіснуючы дзесьці мільёнаў.

У. Конан. Але самі яны думаюць інакш, і лічаць, што стваральны імпульсы ідуць адсюль.

Л. Рублеўская. А я нядаўна прачытала ў выдання «Ніве», што сотні тысяч беларусаў Беласточчыны, якія цікавяцца беларускай культурай, — міф. Іх там не сотні тысяч і нават не дзiesiąтыя, а значна менш, і колькасць гэтая рэзка скарачаецца. І каб не было літаратурнай Беларусі тут — ці была б тая літаратурная Беласточчына?

У. Конан. Дарэчы, Сакрат Яновіч унагароджаны ордэнам за адраджэнне Польшчы.

С. Вераціла. І гэта нармальна. Калі б Беларусь знікла, сабраліся б пяць беласточкіх беларусаў і стварылі б міф пра ідэальную Беларусь, раскруцілі б яго... Прыклад — заставалася ўсяго тры габрэі, што ведалі іўрыт, а зараз у Ізраілі на ім гавораць шэсць мільёнаў.

Л. Рублеўская. Цікава было б некалі прааналізаваць нядаўнюю спробу стварэння беларускага літаратурнага рэгіёна ў Вільні, і фактычна новай літаратурнай сталіцы там, калі туды пераехала некалькі таленавітых літаратараў, адрадылася «Наша Ніва»... І чым гэтая спроба закончылася.

У. Конан. Спроба правалілася.

С. Вераціла. Таму што была штучная.

В. Чаропка. Але ж «Наша Ніва» існуе?

Ю. Гумянюк. «Наша Ніва» робіцца ў Мінску.

В. Чаропка. У Вільні маглі гэты праект паўнаватасна ажыццявіць толькі віленскія беларусы.

Л. Рублеўская. Ну, напэўна, гэта тэма для іншай «Гарбаты», а гэтую гутарку дазвольце перапыніць і даць слова нашаму завочнаму суразмоўцу. Вось што напісаў з гэтага нагоды Навум Гальпяровіч:

«Па маім глыбокім перакананні сам тэрмін «правінцыйнасць» у дачыненні да пэўнага

віду мастацтва — гэта прыкмета, дакладней, хвароба росту. І чым больш мы даказваем адзін аднаму нейкія ісціны ў гэтай тэме гаворкі, тым больш засведчаем, што так яно і ёсць. Бо, з аднаго боку — высакамернае паліпванне па плячы сваіх несталічных калегаў, а з другога — настойлівае і крыху нахрапістае супрацьстаянне так званых «рэгіянальных эліт».

Іншая справа, што гэтае дзяленне па-ранейшаму выгаднае абодвум бакам: адным, каб сцвердзіцца ў сваёй выключнасці і перавазе, другім — каб звыкла «паплакацца ў камізэльку», што, маўляў, заціскаюць, не даюць ходу. І прыкладаў гэтага няма.

Прызнаючы шчыра, і мяне крыху зацягнула было ў вір гэтай праблематыкі. Таму, ствараючы, скажам, філію абласнога (падкрэсла, абласнога) аддзялення Саюза пісьменнікаў, працуючы над выпускам дзвюх першых кніжак альманаха «Край», гарэў жаданнем даказаць, што і ў так званай правінцыі можна ствараць цікавыя творы, рабіць значныя справы, рабіць свой важкі ўнёсак у агульны набытак.

Ды жыццё, як заўсёды, мудрайшае за схемы і канцэптуальныя пабудовы. І аказалася, што ёсць гэтая правінцыйнасць там, дзе прыняжана патрабавальнасць да сябе, там, дзе не дацягваецца інтэлектуальны, духоўны ўзровень. І, наадварот, — упэўнена і досыць камфортна можа адчуваць сябе той, хто не зважае, ці хача б стараецца не зважаць на прыдуманых аўтарытэты, на акалічнасці, звязаныя з патрэбай мітусіцца ў колах і вакол колаў, ствараючы сабе імідж, робячы «раскрутку» і г. д.

Я не буду казаць пра класічныя прыклады з сусветнага вопыту, калі, скажам, «правінцыялы» Фолкнер, Кінг, Зюскінд або Астаф'еў далі, як гаворыцца, фору наведвальнікам сталічных тусовак. Я спашался на нашыя кволяны парасткі ў гэтым сансе і засведчу яшчэ раз, што імёны, скажам, У. Калесніка, А. Пысіна, М. Купрэва, Н. Мацяш, Д. Бічэль, М. Пракаповіча, А. Каско, І. Жарнасек, М. Дуксы, А. Жыгунова, В. Мудрова, Л. Сом, А. Аркуша, С. Шах упрыгожваюць нашу літаратуру куды больш, чым цэлыя тузіны іх калегаў, якія сноўдаюць па калідорах рэдакцый ці саюзаўскіх кабінетах.

А яшчэ аказалася, што ў нашых гарадах можна і прыстойныя кніжкі выдаваць, і цікавыя імпрэзы праводзіць, і розных славуцасцяў сустракаць на роўных.

Але нешта ўсё ж шчыміць і цісне, вярзэціць розумы, і праблема, якой ужо даўно няма ў цывілізаваных краінах, турбуе многіх і выклікае палеміку, жаданне нешта даказаць. У вайной гэтаму мы самі, наша інерцыя, нашыя кланавыя і месчакровыя пыхі, наша агульная правінцыйнасць і, як казаў некалі Іван Антонавіч Брыль, таўкачаватасць.

Пры ўсёй смеласці поглядаў і сучаснасці, пры ўсёй талерантнасці і прагрэсіўнасці многія мае калегі і сябры па-ранейшаму адчуваюць у душы комплекс «старэйшага брата» ў дачыненні да тых, хто жыве не ў сталіцы, і нават у тых захопленых водгукі, якія яны пішуць пра так званых «правінцыялаў», любячы падкрэсліваць менавіта географічную акалічнасць, быццам здзіўляючыся, што ў Светлагорску ці ў Наваполацку можна быць глыбокім, змястоўным, цікавым творцам.

А такая маленькая дэтал, як абавязковае ўказанне адрасу пражывання пасля артыкула ці апавядання, нізкі вершаў ці публіцыстычнага выступлення! Дык давайце тады ставіць пад іншымі матэрыяламі, як гэта робіцца, дарэчы, у «Першаўце», слова Мінск, і будзем стракатаць у тым жа «Ліме» географічнымі назвамі нашай дарагой Бацькаўшчыны.

Магчыма, якраз у гэтай апошняй заўвазе і праявіўся хваравіты комплекс, але ж у нашых варунках ён мае пад сабой падставу, як, скажам, і тое, што ў тых жа анкетах, шматлікіх апытаннях, інтэрв'ю, «круглых сталах» яго арганізатары не даходзіць да тых, каму, перш чым затэлефанаваць, трэба набраць код патрэбнага горада. А яшчэ — і нежаданне парой сур'ёзна палемізаваць, баючыся хіба што пакрыўдзіць...

Дзеля справядлівасці скажу, што ў даволі значнай часткі «правінцыялаў» назіраецца іншая хвароба: «вы адламіце нам нешта ад свайго пірага, мы не гордыя. А што да творчасці, то вам лягчэй: вы бліжэй да кармушкі, а ў нас сям'я, дзеці, надзённыя справы...»

А яшчэ: «Хай там яны піхаюцца, іх шмат, а я тут — першы хлопец (дзеўка) на вёсцы, чаго ж мне вытыркацца?»

Бедныя мы, бедныя!.. Колькі яшчэ дробязных, амбіцыйных праблем, колькі самалюбавання і самадастатковасці, калі трэба дбаць пра само існаванне духоўнасці і культуры... А замест яднання менавіта па гэтых прынцыпах — сыканне і пляткарства, дзяленне на «свайх і чужых», дробязнае і непрынцыповае супрацьстаянне.

Не будзе гэтага, ці, прынамсі, будзе значна менш, сённяшняй спрэчкі аб правінцыйнасці ці неправінцыйнасці ў літаратуры адпадуць самі сабой, бо крытэрыі для любога творцы заўсёды адзіны. Як, дарэчы, і пры вызначэнні яго месца ў агульным працэсе і ў гісторыі.»

Школьнікам будзе цікава

"Школьная бібліятэка" папоўнілася яшчэ адным творам — раманам вядомага польскага пісьменніка Генрыка Сянкевіча "Крыжакі". Гэты твор упершыню выдадзены на беларускай мове. Пераклад, прадмова і каментарыі Міхася Кенькі. Кніга будзе цікавай не толькі для вучняў, але і для настаўнікаў. У прадмове да яе згадваецца пра жыццёвыя і творчыя стасункі Генрыка Сянкевіча з Беларуссю, пра вартасці і недахопы рамана, а павадаецца пра тое, што Грунвальдская бітва была векапомнай падзеяй у гісторыі не толькі польскага, але і беларускага народа, як і іншых народаў Усходняй Еўропы. Кніга выдадзена вытворча-камерцыйнай фірмай "Асар".

М. МІХАЙЛАВА

Хто шукае, той... адкрывае

Чытачоў, па-сапраўднаму зацікаўленых гісторыяй нацыянальнай літаратуры, несумненна прывабіць музычная драма М. Чарота ў трох актах "На Купалле", што адкрывае трэці нумар часопіса "Тэатральная творчасць". Праўда, сей-той скажа, што гэты твор ужо недзе сустракаў. І не памыліцца. "На Купалле" публікавалася ў другім нумары часопіса "Полымя" за 1982 год. Але то быў тэкст, узноўлены паводле ўспамінаў старых беларускіх акцёраў К. Пуроўскага і К. Кулакова. Цяпер жа дзякуючы М. Віжу (з яго прадмовай "Неспадзяваная знаходка") змешчаны арыгінал, знойдзены ім у архіве.

Пра пакаленні купалаўцаў і іх акцёрскія лёсы разважае А. Сабалеўскі — "Зоркі мусяць свяціць". В. Грыбайла ("У люстэрку свята") знаёміць з міжнароднай навукова-творчай канферэнцыяй "Беларускае акцёрскае мастацтва: шляхі станаўлення і развіцця ў кантэксце еўрапейскіх сцэнічных культур".

Змешчана справаздача са з'езда Беларускага саюза тэатральных дзеячаў — "Чарговы з'езд бібіяра". Пра жыццё Гомельскага абласнога драматычнага тэатра разважае ў артыкуле "Астравок стабільнасці ў бурлівым акіяне" Т. Гаробчанка. Жыццёвы і творчы шлях драматурга В. Шашалевіча ў цэнтры ўвагі А. Марціновіча ("У пошуку жывых характараў").

У. Мамонька ("І ў вучобе бываюць святы") запрашае ў Беларускі ўніверсітэт культуры, а Я. Адамовіч ("Водар сцэнічнага характава") — у госці да чэрвеньскіх тэатраляў.

Прапануюцца пачатак нарыса Г. Герштэйна "Шляхі Дзяржаўнага лярэйскага тэатра Беларусі", працяг успамінаў Н. Карнеевай "Жыццё актрысы", падборкі "Пасля спектакля", "Хроніка", "У друку", "Летапіс".

Ёсць у глыбінцы тэатр

Шмат гадоў кіруе самадзейным тэатрам у Капаткевічах бібліятэчны работнік Ніна Піліпаўна Алексіевіч. За гэты час ажыццёўлены дзесяткі цікавых п'ястэнавак. Пераважна беларускіх драматургаў. Калектыву удастоены ганаровага звання — "народны". Умовам работы мясцовых артыстаў можна паазайздросціць — у іх ёсць сваё памяшканне, свая сцэна.

Для рэжысёра стала няпісаным правілам — штогод рабіць па адной прэм'еры. Вось і нядаўна тут адбыўся першы паказ камедыі вядомага драматурга Анатоля Дзялендзіка "Султан Брунэя". Асабліва ўразіла прысутных ігра Віктара Цылько, Надзеі Якімавай, Ірыны Усавай, Уладзіміра Дворака, Валерыя Арыновіча і вучня сярэдняй школы Міколы Шута. Мастацкае афармленне зрабіла рэжысёр па адукацыі Надзея Якімава, музычнае афармленне — выкладчыц дзіцячай музычнай школы Аксаны Міцурцы і Алены Шпігановіч.

А. ЛІСІЦКІ.
Петрыкаўскі раён

"І прыйдзе новых пакаленняў..."

Паблізу санаторыя "Рудня" ў маляўнічай мясціне размешчаны Дом адпачынку "Лагойскі": некалькі летніх дамкоў, сталоўка, клуб, арэлі... Тут — ужо трэці раз — збіраліся маладыя паэты Міншчыны. Такія злёты праводзяцца праз год намаганнямі абласной бібліятэкі імя Пушкіна, аддзела культуры Лагойскага выканкама і ЦБС пры ўдзеле Купалаўскага музея. З боку ўдзельнікаў прагучала пажаданне збірацца і штогод, але дырэктар абласной бібліятэкі, душа гэтых паэтычных святаў Наталля Чуева выказалася так:

— Паэты не растуць, як грыбы, кожны сезон. Павінен прайсці пэўны час, пакуль падраснуць і выявіцца новыя таленты. Інакш мы будзем увесць час збіраць адных і тых жа.

Пагодзімся, што ў такім меркаванні ёсць праўда. І парадумем таму, што менавіта першая публічная бібліятэка горада Мінска стала ініцыятарам добрай справы.

У былога начальніка аддзела культуры,

паэта Антона Навіцкага, які нядаўна пайшоў на павышэнне і наведваўся сюды ўжо ў якасці намесніка старшыні райвыканкама, іншая прапанова:

— А чаму б не пашырыць наш маленькі семінар да рэспубліканскага, не далучыць здольную моладзь з іншых абласцей?

Усе пагадзіліся, што думка заманлівая, але пакуль не падмацаваная фінансава.

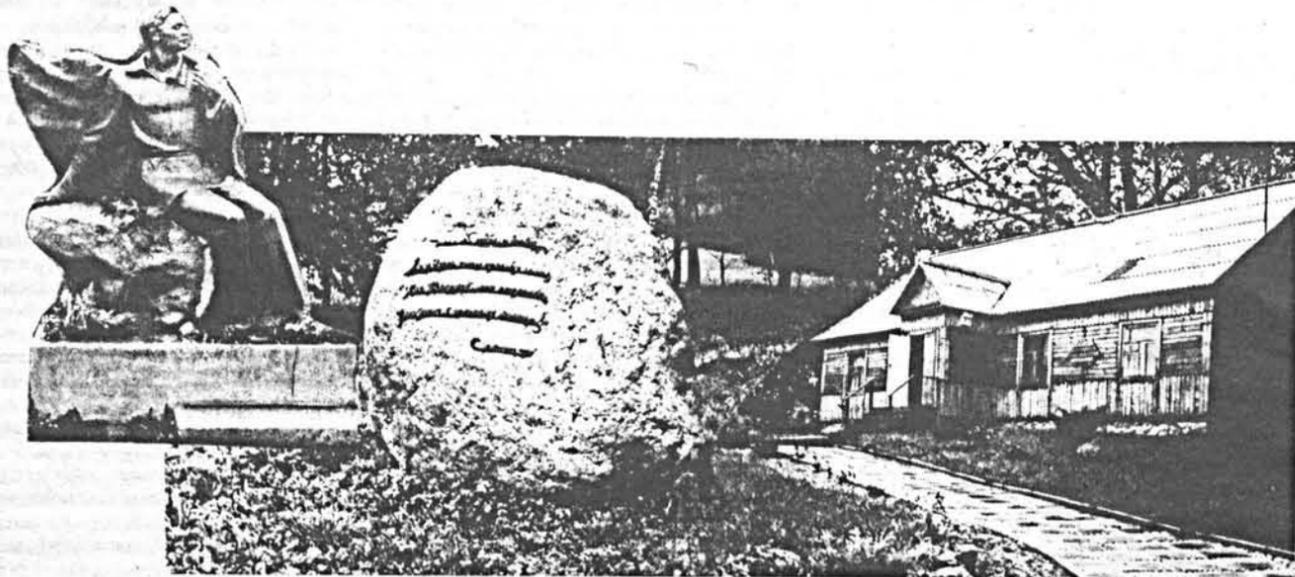
Дзеля асноўнай часткі злёту — паэтычнага семінара — удзельнікі падзяліліся на дзве групы (кіраўнікі — С. Законнікаў, А. Пільмяноў). Казалі, што ў адной з іх болей было дэмакратыі: выказваліся самі пачаткоўцы, раз-пораз усчыналася дыскусія. Безумоўным лідэрам семінарскіх заняткаў стаўся літаратурна-музычны клуб "Каўчэг" з Барысава. Сталым паэтам паказаў сябе Сяргей Рабчун з Плешчаніц. Перспектыўнымі падаліся першыя спробы п'яра Алеся Нінькі (ён перасяленец з Хойніцкага раёна), Юрыя Шыціка (Мінскі раён), Алены Казлоўскай

(Маладзечанскі раён), Таццяны Шахлевіч (Слуцк), Аляксея Чубата (Вілейка), Ані Тур (Валожын), Вольгі Лелюковай (Старадарожскі раён), Вольгі Батуры (Маладзечна), Зоі Сімагасціцкай (Узда) і іншых.

Заклучным акордам злёту стала наведванне купалаўскіх мясцін і літаратурнага музея ў Акапах, а таксама імправізаваная вечарына ў пустой клеці. За сценамі, што бялелі абчасанымі бярунямі, шумела непагадзь, гнуліся дрэвы, а тут панавала Яе Вялікасць Паззія. Тон задавала, безумоўна, паэтка і супрацоўніца музея Янкі Купалы Антаніна Хатэнка. Прыгожым дадаткам да вершаў сталі песні вядомых бардаў Алёга Камоўскага і Алёга Атаманава, цёплую прамову сказала дырэктар музея Жана Далюнас.

Пасля ўсяго пачутага, прапушчанага праз сэрца нека паномаму ўспрыняліся словы класіка: "І прыйдзе новых пакаленняў на наша месца чарада..."

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Ігар СІРОТКІН

● Нам ніякіх багаццяў не трэба,
Толькі б выйсці, зірнуць на палі,
На прасторы бясконцага неба,
На красу нашай роднай зямлі.

Ды на пльнь нашых рэчак блакітных,
На дрымучасць імшыстых балот,
Дзе з прыродаю блізка і злітна
Жыў заўжды беларускі народ.

Пахадзіць па дарогах бясконцых,
Ля якіх зеленеюць бары —
Там, дзе промні рассыпала сонца
І дзе птушкі пляюць угары.

Паблукаць па прыціхлых узлесках
З аднаго да другога сля,
Па той вузкай, закінутай сцежцы,
Што дарогай для продкаў была.

Мядзельскі р-н

Таццяна ЦВІРКА

Тра мову

Чаму я мову гэтую абрала?
Пытаньня, мабыць, не знайду лягчэй.
Мяне матуля "донечкаю" звала
з выразным цвёрдым беларускім "чэ".

Чаму я мову гэтую абрала?
На ёй мне казкі бае вядарок,
на ёй салоўку ўлетку падпявала
пра "аксамітны зорны" вечарок.

Чаму я мову гэтую абрала?
У творчы свет з яе пляту вянок.
Яе ўслаўлялі Колас і Купала,
на ёй гаворыць чыста мой сыноч.

Чытаючы Максіма Танка

Заблуджуся ў творчым, мудрым лесе,
і спышыць не буду выбірацца.
Водарам цудоўных, дзіўных песень
цэлы вечар буду наталаяцца,
Беларусь пабачу і замежжа,
шчасцю закаханых падзіўлюся,
а на развітанне, як належыць,
Танкаўскаму свету пакланюся.

● Дрэва карань пускае
глыбока-глыбока,
Вецер лісце шугае
далёка-далёка.

Снег зямлю наталаяе
сабой напрудвесні,
сэрца песню шукае,
сапраўдную ПЕСНЮ!

г. Клецк

Святлана СТРОМСКАЯ

Вёска

Мне не стае паветра на Зямлі
І незлічоных траў тваіх суквеццяў,
Як ад цябе ад'едуся каалі —
Мой родны кут, што вёскаю завецца.

Мне не стае тваіх празрыстых рос
І кветак, што вясною зацвітаюць.
Сцюдзёны вецер, ледзяны мароз
Пранізваюць мяне, як ад'язджаю...

Клецкі р-н

Іван ЛАЙКОЎ

Саней

Пасланик сонца промень ясны
Прабіўся скрозь аблокаў дым,
Зрабіўся раптам залатым,
І тут жа знік у адначасе,
Бо хмараў цёмных драконы,
Што верна служаць наваліцы,
Яго схавалі ў камяніцу,
Дзе страх — наглядчык,

змрок — заслона,

Пацук вусаты — кат з сякерай,
Няма ў зямельных сценах веры...

Але не ўсё спрадвеку ў свеце:
Надыдзе светлы час надзеі,
Разгоніць хеўру свежы вецер,
І мусяць згінуць ліхадзеі!

Барысаўскі р-н

Сяргей РАБЧУН

● Забыцця млечнасцю нязвычайнай,
Адплыць касмічным караблём
Пад грукат хмары навалічнай
Ад той зямлі, дзе мы жывём.

Туды, дзе зорная імклівае
І неабсяжнае мар маіх,
І адзіноты уласцівае
Адна, як вечнасць, на дваіх.

Прайсці завулкамі бяздоння
Скрозь метэорныя дажджы,
Каб разам мы былі, як сёння,
Спакон вякоў і назаўжды.

Я ўжо губляю тваю тыпіннасць,
Як і цябе, ў натоўпе слоў,
Каб адшукаць за сотню тысяч
Бясконцых светавых гадоў.

Я ўжо аджыў зямной самотай...
О, прыцягненне, працягні
Імгненне зорнага палёту,
Як кроплю зорнай чысціні.

г. п. Плешчаніцы

Віталь ЧАРАПОВІЧ

● Дождж ідзе. А куды — невядома.
У зямлю. У душу. У гады.
Ці шукае дарогу дадому,
Ці пазбавіцца хоча нуды.

Прадзіравіў вадую нябёсы,
Каб сыходзіла шэрая муць,
І рыпаць па дарозе калёсы,
Нібы нельга назад павярнуць.

Зпасмаў светлых струменьчык сцякае —
Фарбы першыя вёсен і зім.
Гэта час у жыццё выпраўляе,
Гэта час выпраўляе за ім.

Вось працнуўся нарэшце на возе,
А вакол — толькі ніці дажджоў,
У засмяглай халоднай трывозе
Ты чамусьці папіць не знайшоў...

г. Маладзечна

Яўген ПРАДЗЯДОВІЧ

Весяліся

Весяліся — не грэшны з грашнейшых —
мой народ ад пакуты сваёй,
весяліся ад ран несучешных
і ад здэкаў над роднай зямлёй.

Весяліся, бо ўжо засыхаюць
на лясах веліканы-дубы,

бо буслоў на Палесі страляюць,
выязджаюць з сядзіб — у нябыт!

Весяліся, бо дзеці ўміраюць,
генацыд ціхі свой блаславі, —
ад Расіі да польскага краю
ланцугі ты свае не ірві!

Весяліся, калі запытаюць
пра крыжы, што растуць, як грыбы...
Весяліся, твой голас пазнаюць
з-за спрадвечнае песні-журбы.
Барысаўскі р-н

Таіса ТРАФІМАВА

Ці жыве на Беларусі Бог?
Толькі б ён зямлю маю збярэ.
Можна, толькі у святым маленні
Знойдзем ад усіх пакут збавенне?
Можна, ад высокага літання
Кут мой родны Белай Руссю стане?..

Як выратаваць родную зямліцу —
Адвек залаты карані?
Без іх ці будзе крона зеляніца?
І прыкра мне: я дома — чужаніца.
Чаму ж мы не збіраем камяні!?
г. Маладзечна

Іна УЛАСЕНКА

Я ластайкай
была...

Я ластайкай была, што паляцела
ў свет.
Так лёгка узнялася над зямлёю.
Хацелася пабачыць мне сусвет,
А ў матчыных вачах
не заўважала болю.
Жыла ўдалечыні ад рэчак і лясоў,
Ад месцаў дарагіх. Іграм зразумела,
Што лепей за куток —
зямлю маіх бацькоў —
Я у жыцці нічога і не мела...
Нясвіжскі р-н

Віктар ШАЦІЛА

Духмяны пах спялючага жыта,
Мядовы водар пажайцельных траў —
Вось тое, што у сэрцы маім зліта,
Вось край, дзе марна шчасця я шукаў.

І з сэрцам збітым, і з душой распятай
Хадзіў прыгонным па сваёй зямлі...
І толькі ў думках не ўмірала свята —
Што ўсё ж жыву, дзе прадзеда жылі!
г. Дзяржынск

Аляксандр НІНЬКА

Ізноў устаў над светам вечар...
Заплюшчываю паволі вочы.
Ізноў я думаю аб нечым.
Ці гэта толькі подых ночы?
Ці гэта памяць той сустрэчы?
Ці гэта ты завеш мяне?
Ці гэта толькі вечар, вецер,
А цудаў нат няма і ў сне?

Абрыдла гэта немата.
Расплюшчыў вочы. Пустата...

Выходзіць Ноч на паляванне.
Грукоча сэрца — хваляванне,
Свідруе мозг напамінанне,
Бо я ўжо змучаны дазвання,
Адзіны выхад мне — каханне...
Барысаўскі р-н

Зоя ПАДЛІПСКАЯ

Табе і мне

Табе і мне нялёгка на зямлі.
Здаецца, што прасцей —
прыняць рашэнне,
Каб крочыць поруч па жыцці маглі
Ды успрымаць каханне як збавенне
Ад адзіноты ржавых ланцугоў,
Ад волі непатрэбнай і дажджлівай,
Ад праведнасці незямных багоў
І ад упартай прагі
стаць шчаслівай.
Ад слодычы разважлівай хлусні,
Ад рэк бязводных, палыну падману,
Ад сноў відушчых.
Колькі іх ні сні —
Не загаіць ім боль адкрытай раны.
...Плывуць гады,
і разумеем мы:

Віно кахання будзе хмеліць веі
Табе — у шчодрой замеці зімы
І мне — у срэбным вэлюме завеі.
г. Слуцк

Наталля ПРАКАПЕНКА

Разбудзіў ціха ранак світанне
І стварыў гэтым самым пустэчу,
У якой няма веры ў спатканне,
У якой няма веры ў сустрэчу...
Усё згарэла учора знянацку,
Засталося адно папялішча.
Над пачуццём — зламанаю цацкай —
Вецер болю і горычы свішча.
Шэры попель учарашніх памылак
Адлятае ў журботнае неба.
Памаліцца няма нават сілы
За душу сваю...
Мо так і трэба?..

г. Вілейка

Алена БАБУРЭВІЧ

Сціскаю зубы і цалую снег,
На ім сляды — дарожанька крывая...
Ірвецца крык ажно да белых стрэх.
На жаль, зіма мне болей не спрыяе.

З дзяцінства я баялася яе,
Той чысціні амаль што неспраўднай.
І сэрца прадчувала — забярэ
Яна каханне непрыкметна, плаўна.

Парушыліся белыя масты,
Аслепа я ад іх іскрыстых пырскаў.
А азірнулася — а ўжо бяды
Дыханне невыносна блізка.

Сціскаю зубы і цалую снег
Крывёю губ, пакусаных з адчаем.
На кожным кроку — за спіною смех,
Бяздонная бяссонніца начамі...
г. Салігорск

Вера БУЛАНДА

Дзевяты вал

Па аголеным сэрцы яшчэ вас не білі?
І напатыя нервы, бы струны, не рвалі?
Уздранцвенні нямым
слёзы ў горле не стылі?
Невядома дзевятага вала вам хваля?

Гэта ўсё: і адчай, і канец, і надзея,
Успамін, і пракляцце, і вера у Бога.
І сціскаецца сэрца, душа халадзе:
Як жа мала жывём мы,
а гора так многа.

Барысаўскі р-н

Любоў САЛАЎЁВА

Восень прыйшла

Злосны вецер выстуджае вуліц
бязважкую цемь,
Абівае лісты і суквеццямі
зоркі зрывае, —
Гэта восень прыйшла наталіцца
каханнем нясмелым
І сваё блаславенне нам шле
ўладарка зямная.

Затанцуюць па стрэхах дажджы, —
баль вадзіцы сцюдзёнай.
І багацце кляновых чупрынаў
аслепіць пажарам.
Гэтак свечкі запаліць і стане
наш горад іконай,
І адорыць каханнем, як вечнаю
божаю карай.

г. Слуцк

Святлана АДАМОВІЧ

Сябры
ў зімовы гзень

Нядаўна цуд адбыўся — выпаў снег.
Хаця у гэты час і ён — не дзіва.
Спыні, мой сябра, на хвіліну бег
І ўслухайся ў завеі спеў цярыліва.

І ты адчуеш, што прыйшла ЯНА —
Халодная, разважлівая пані,
Прыгожая, чароўная зіма
З нязменнымі снягамі-дыванамі.

І робіцца так лёгка на душы,
І шчасце ў сэрцы полымем ірдзее...
Ты напішы, мой дружа, напішы
Зімовую мелодыю надзеі...
г. Чэрвень

ЗГАДКІ

Дзве сустрэчы

1
У кабінце для пачаткоўцаў кансульта-
там пазт Мікола Хведаровіч. Я завітаў у
кабінет не столькі для кансультацыі, колькі
дзеля таго, каб з дапамогай кансультанта
лягчэй было ўладзіць дзе-небудзь у друку
свой новы верш. А верш той называўся
“Хвала вясне, дажджу і грому”. Натхніў
мяне на яго раман Яноўскага “Всаднікі”,
які быў тады змешчаны ў “Роман-газете” ў
перакладзе з украінскай мовы. Хведаровіч
не запрашае мяне сесці, адразу ўзяўся
чытаць другі раз, ужо ўголас. Стаю і чакаю,
што ён скажа. Па тым, як ён, прачытаўшы
верш, зірнуў на мяне, я зразумеў, што
кансультанту верш не спадабаўся. Пачынае
чытаць другі раз, ужо ўголас. Бачу, вычуваю
— верш мой да яго не даходзіць. Спыняецца
на радках “Згінацца цяжка і гудзец ад
ураджаю будзе лета” і гаворыць мне: “Гуд-
зец”, нядобра, трэба — “гусці”. Я не
пярэчу, стаю моўчкі, чакаю далейшага ходу.
Але ў кабінет нечакана заходзіць Змітрок
Бядуля. Хведаровіч, нядоўга думаючы,
просіць Бядулю прачытаць мой верш. Я
збянтэжыўся. Змітрок Бядуля для мяне —
незаярчаны аўтарытэт, класік, на творах
якога я выхоўваўся, пачынаючы ад пачаткоў-
вай школы. Хто не памятае ягоных школь-
ных апавяданняў — “Пяць лыжак заціркі”,
“Дрывасекі”? А Бядуляў “Салавей”, а паэ-
ма “Як Бог стварыў Палессе”, а апавесць
“Набліжэнне”, а раман “Язеп Крушынскі”?
І такому знанаму пісьменніку, папчэніку
Янкі Купалы і Якуба Коласа Хведаровіч
тыскае мой верш? Я сам не свой. Змітрок
Бядуля прыглядаецца да верша, спрабуе
чытаць яго то зверху, то знізу, ацэньвае, але
ўстрымліваецца сказаць што-небудзь кан-
крэтнае. Некалькі разоў прачытаў, акцэнтуючы
на кожным слове, загаловак верша.
Браў як бы на смак кожнае яго слова —
“Хвала вясне, дажджу і грому”. Павярнуўся
да Хведаровіча і сказаў: “А ведаецца, тут
пахне нейкім паганствам”. Быў я ашало-
млены такім нечаканым прысудам. Кансуль-
тант, канешне, пасля такой ацэнкі аўтары-
тэтнага чалавека майго верша не ўхваліў.
Ды я — нічога не было вышэй для мяне, як
пабачыць свой верш у друку — занёс яго ў
рэдакцыю часопіса “Польмя рэвалюцыі” і
неўзабаве — парадасальна — мой “паган-
скі” верш пабачыў там свет.

Згадалася гэта цяпер, і міжволі падумала-
ся: няўжо Змітрок Бядуля, напужаны адэпта-
мі марксісцкай артадаксальнай крытыкі,
страхаваўся?

2
Шырока адзначаўся юбілей Янкі Купалы.
Юбіляра запрасіў і Вышэйшы педагагічны
інстытут (ВПІ), у якім я вучыўся. Я быў рады
магчымаці выступіць на юбілей са сваім вер-
шам, прысвечаным Янку Купалу. Верш цалкам
сацыялістычны. Маленькі верш. Я абыграў
купалаўскі “Выпраўляла маці сына з калгаснае
хаты”, каб ён служыў у “арміі чырвонай”.

Інстытут узмоцнена рыхтаваўся да сустрэчы з народным паэтам. Студэнты, асабліва літфакаўцы, з нецяярпеннем чакалі дня сустрэчы. Я ўжо ўключаны ў спіс асоб, што будуць вітаць юбіляра. Хвалююся, усведамляю сваю адказнасць.

Надышоў чаканы дзень сустрэчы. Акта-
вая зала паўночна студэнтамі, сцішылася ў
чаканні слаўнага паэта.

І от з’яўляецца Янка Купала ў суправадзе
досьць вялікай світы. З пазтаў бачу Петруся
Броўку. Юбіляр і ўсе ўдзельнікі сустрэчы
ўзыходзяць на сцэну, займаюць месца ў
прэзідыуме. Звычайна на сцэну запрашаліся
ўсе, хто мае сказаць слова пра юбіляра, гэта
ўжо пэўныя людзі, яны ўжо прапантралява-
ныя. Так і гэтым разам. Камсорг папрасіў
мяне прачытаць свой верш, з якім я буду
выступаць. У прэзідыуме я заняў месца на
самай апошняй лаўцы, тое, якое заставала-
ся незанятым, побач... Петруся Броўкі. Мне
было незразумела, чаму ён ажно сюды
“зашыўся”.

Пачаліся шматлікія вітанні. Імянітыя
ўдзельнікі, прывітаўшы юбіляра з трыбуны,
падыходзілі да яго, рукаліся, а то й абнімаліся.

Надышоў і мой чарод. Як не сваімі нагамі
падыходжу да трыбуны, хвалююся. У запале
прачытаў свой кароткі верш, які, як мне
здавалася, не выклікаў патрэбнага эфекту.
Ды студэнты ўзнагародзілі мяне дружнымі
воплескамі — я ж іхні. У нерашучасці
вагаюся, ці і мне падысці да юбіляра і
прывітацца з ім. Юбіляр заўважыў маю
нерашучасць і, як мне здалася, памкнуўся
насустрэч, узнікаючы са свайго крэсла.
Пасмялелы, падыходжу і рукаюся, але гэтак
няўключна, што калі ўспамінаў сваю няў-
люднасць, праклінаў сябе.

Сеў на сваё месца, побач з Петрусьм
Броўкам. Аціхшы, запытаўся ў яго, ці спада-
баўся яму мой верш. У адказ пачуў гоннае
кароткае: “У вас ёсць лепшыя”. Быў я ў
недаўменні, разгадваў — плюс гэта, ці мінус?
Сёння ж я дзіўлюся той выключнай
дыпламатычнасці Петруся Броўкі.

Масей СЯДНЁУ

Глен Коў, ЗША 1997.

СУСТРЭЧА ТРЭЦЯЯ... Янка БРЫЛЬ і Масей СЯДНЁУ на балконе Дома літаратараў, 1994 г.

Фота А. Клешчука.

Семісоты
"Кот у ботах"

У Тэатры юнага глядача адбыўся 700-ы паказ спектакля "Кот у ботах" С. Пракоф'евай і Г. Сапгіра паводле Ш. Пэро. Гэтая п'еса-казка была пастаўлена ў 1981 годзе рэжысёрам В. Тарнаўскай, мастаком Л. Рулёвай, балетмайстрам М. Красоўскім з музыкой Э. Ханка і вершамі М. Чарняўскага. Самай першай ролю свавольнай Прынцэсы выконвала В. Філатава-Еранькова (цяпер яна займаецца рэжысурай), потым яе іграла Л. Разувава, а закаханым у Прынцэсу Жакам-Прасцыяком быў В. Нікіценка; вынаходлівага гарэзлівага Ката ў розныя часы ігралі Л. Цімафеева, С. Журавель, А. Сідорчык, М. Пятроў...

Міналі гады. Змяняліся выканаўцы. Самым старэйшым і, як высветлілася, незаменным выканаўцам застаўся ў спектаклі М. Пятроў. Пасталеў ягонь Кот, як-ніяк мае 16 гадоў, але ўсё такі самы прывабны, рухавы, грацыёзны. А як ён выразна танцуе, якія мае адметныя каціныя звычкі, як загульвае з дзецьмі, — ну проста немагчыма не падацца чарам яго абаяння! А ягоньня "думкі мае пушыскенькія" становяцца ўлюбёным выразам дзяцей. Безумоўна, Кот — Пятроў з яўляецца сапраўдным упрыгожаннем і рухавіком спектакля, — менавіта ён кіруе ўсім дзеяннем на сцэне. Нязменна выконваюць свае ролі ў спектаклі М. Лявончык і І. Шрубейка (Кароль), М. Лявончык (Людаед). Цяпер Прынцэсу іграюць Р. Астрадавіна і А. Шабад, Жака-Прасцыяка — С. Кулікоўскі.

Спектакль бачылі ў розных гарадах нашай рэспублікі, з захапленнем прымалі "Ката ў ботах" юныя глядачы Кіева і Львова, Данецка і Валгаграда.

У. УЛАДЗІМІРАЎ
На здымку: М. Пятроў (Кот) і М. Лявончык (Кароль).

Што рабіць з
"вольным часам"?

Можа, крыху састарэлым падаецца сёння тэзіс пра выхаванне гарманічнага чалавека, але рэчаіснасць дае нам жорсткія і бальчоныя факты, як разам з гармоніяй душы мы страчваем гармонію і ў эканоміцы, і ў палітыцы. Вось чаму кола тэм, якія абмяркоўваліся на Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі "Культурная сфера вольнага часу: стан, праблемы, пошукі", праведзенай Беларускамі інстытутам праблем культуры, так ці інакш закранала пытанні стварэння магчыма спрыяльных умоў для духоўнага ўзбагачэння чалавека.

Што ўяўляе сабой сёння культура вольнага часу? Якія кірункі работы тут варта больш шырока выкарыстоўваць спецыялістам? Што рабіць установам культуры ў сітуацыі сацыяльна-эканамічнай нестабільнасці? Каму патрэбны сёння так званы клубны работнікі?

Адказы на гэтыя ды іншыя пытанні наконце арганізацыі культурнай сферы вольнага часу склалі змест зборніка тэзаў па выніках праведзенай канферэнцыі, выпушчанага БелППК.

Тэзы змяшчаюць разважання спецыялістаў, прадстаўнікоў шматлікіх культурных устаноў і арганізацый рэспублікі і замежжа наконце шляхоў і перспектывы развіцця клубных устаноў на Беларусі; разглядаюцца асновы рэгіянальнай культурнай палітыкі ў сучасных умовах, а таксама сацыяльна-педагагічныя аспекты арганізацыі вольнага часу розных груп насельніцтва.

Выданне адрасавана кіраўнікам устаноў і прадпрыемстваў культуры, выкладчыкам культурна-навуковых дысцыплін, усім, хто працуе ў сферы культурнага забеспячэння вольнага часу насельніцтва. Набыць зборнік можна ў БелППК.

І. ПЫЖ

"Мы надта доўга пачуваліся правінцыяй..."

Прыкладам таго, як сам тэатр узаемадзейнічае з рознымі відамі мастацтва, як аб'ядноўвае ды спалучае іх, тэатральныя крытыкі вынавалі ідэю аб'яднання крытыкаў літаратуры і мастацтва. Паказальна і тое, што менавіта тэатральны крытык абраны старшынёю новаўтворанага саюза: доктар мастацтвазнаўства Рычард СМОЛЬСКІ.

— Рычард Баляслававіч, калі ласка, не прамініце так званую гісторыю пытання...

— Узаемадачыненні творцы і крытыка заўжды складаныя: у іх закладзена апаніраванне адно аднаму. Ад прыроды крытычнай дзейнасці нікуды не падзенешся. А дзейнасць універсальная складаная, непаўторная і — навукова-творчая. Такая дваістая прырода... Прытым, што ў нас не бракуе выбітных творцаў, таленавітых ды самабытных крытыкаў няшмат. Надта ўжо датклівы род дзейнасці. Даткліваць нашай прафесіі я адчуў яшчэ студэнтам, калі вучыўся на тэатразнаўцу. Складанасці ў жыцці пачыналіся пасля таго, як штосьці і кагосьці ацэньваў не так высока, як, здавалася б, можна было. Творцы выказвалі незадаволенасць толькі што не на вуліцы пры сустрэчы. Больш як дваццаць гадоў таму я зрабіўся сябрам БТА, тады ж, у 1978, быў абраны ў прэзідыум праўлення. Сядзячы поплеч з творцамі — дзе б там ні было — пачуваўся часам... някавата. Творцы адзін аднаго любяць, а любоў... алая. Або скажам так: часам добрыя дачыненні з сябрамі замяняюць быць справядлівым з не сябрамі... Натуральна, гэткае не вылучала толькі Саюз тэатральных дзеячаў, — ці не кожны калега з кожнага іншага саюза казаў пра сваё самапачуванне: маўляў, няёмка...

— З некаторага часу творчая незалежнасць — улюбёная тэма нашых прафесійных размоў...

— Ідэя арганізацыі незалежнага саюза узнікла ў мяне гады чатыры таму. Падстава — дзейнасць нашага тэатральнага саюза. Пасля абрання на пасаду старшыні саюза Аляксея Дударова СТД прыкаваў вялікіх пераменаў. Адна з іх — фактычнае спыненне прафесійнай дзейнасці крытыкаў. За пяць апошніх гадоў, дарэчы, я не прыгадваю, каб хоць раз на прэзідыуме СТД размаўлялі пра стан крытыкі, пра дапамогу, пра садзейнічанне ёй. Секцыя крытыкі проста сканала. Аб'яднанне тэатральных крытыкаў "Авансцэна" з'явілася якраз для прафесійнай падтрымкі зацікаўленых...

— Дарэчы, неаднойчы гучала і тое, што прафесіі крытыка ў Беларусі проста не існуе.

— Людзей, якія зарабляюць крытычнаю дзейнасцю сабе на жыццё, я ведаю хіба ў Маскве ды Санкт-Пецярбурзе. У нас крытыка — напалову прафесійнае хобі. "Авансцэна" мусіла дапамагчы людзям ў прафесійным выўленні ды гарце. Нашы чатыры міжнародныя канферэнцыі, як той казаў, арэчавіліся, увасобіліся ў зборнікі матэрыялаў (для гісторыкаў ды культуролагаў матэрыял не-

ацэнны). Туды ўвайшлі не толькі развагі аналітыкаў, але і думкі практыкаў сцэны. Мы праводзілі сацыялагічныя доследы, выдалі манаграфію... Дарэчы, у сукупнасці нашы выданні склалі своеасабліваю тэатральную бібліятэку першай паловы дзевянастых... Як і ўсялякі жывы арганізм мы развіваліся, рамкі аб'яднання тэатральных крытыкаў перараслі. Разам з калегамі вышталцілі ідэю самастойнага саюза, які б з'яўдаў аналітыкаў мастацкай зарыентаванасці і літаратуры.

— Ідэя мала чаго каштуе, калі яе не ўвасобіць...

— А ўвасабленне залежыць ад умоў ды магчымасцяў. У нашых умовах усё спраўдзілася. Асабліва падзяка — кіраўнікам Міністэрства культуры Беларусі. І былым (сп. Вайтовічу, сп. Бутэвічу), і цяперашняму, сп. Сасноўскаму. За разуменне, за паразуменне, за тое, што цэняць у людзях прафесійнасць, ды, як асобы цывілізаваныя, заахвочваюць аналіз — з усімі ягонымі вартасцямі. Спадзяюся, што ідэю пастаяннага аналізу ўсяго літаратурна-мастацкага працэсу ў Беларусі ў Міністэрстве культуры (таксама) зразумеюць ды падтрымаюць.

— На якія сродкі ды на чый досвед мусіць абаперціцца наваствораны саюз?

— Практычны ды тэарэтычны досвед "Авансцэны" цяпер пераацэніць цяжка. Мы навучыліся зарабляць грошы (праўда, не вялікія), узаемадзейнічаць не адно з дзяржаўнымі ўстановамі, але і з прыватнікамі. А без трывалай фінансавай базы новы саюз не

"Цыганскі барон",
які ледзь не скалануў Мінск

ПОГЛЯД КРЫТЫКА НА ПРЭМ'ЕРУ

Каб пабачыць здачу спектакля "Цыганскі барон", тэатр музычнай камедыі мне давялося ледзь не штурмаваць. Дырыжор А. Сасноўскі, які знаходзіўся за запаветнымі дзвярыма глядацкага фае, з крыкамі: "Гэта прэса! Гэта прэса! Дайце прайсці прэсе!!!" літаральна працягнуў мяне за руку праз натоўп жадаючых бясплатна трапіць на прэм'еру.

У зале рабілася нешта неверагоднае: усе да аднаго месцы былі занятыя, і народ, як мог, уладкоўваўся хто на прыстаўных крэслах, хто на прыступках, а хто і на бакавых парапетах цэнтральнай ложы. Знаны фатограф В. Стралкоўскі, які шмат чаго пабачыў, дык і ўвогуле, махнуўшы рукой на ўмоўнасці, уладкаваўся на падлозе, што не зашкодзіла яму ўпалаваць выдатныя кадры. Кіраўніцтва спехам адчыніла ўрадавую ложу, куды рынуліся яшчэ некалькі дзсяткаў прагнучых да відовішча. "Вяльможная" ложа мужна супраціўлялася бурнаму нашэсцю "чалядзі", бо крэслаў там аказалася разы ў тры менш, чым тых, хто туды набіўся.

Ды ўсё ж у час спектакля не абаваліся ні ложа, ні столі, ні лясвіцы, ні шыкоўныя

люстры — краса і гонар тэатра музычнай камедыі ні нават (і дзякуй Богу!) актрыса І. Скоробагатава (Служанка), якая воляю рэжысёра Б. Лагоды мусіла ў фінале гойдацца над сцэнай, завіснуўшы на тоненькай вярочачцы.

Здача адбылася без асаблівых прыгод. Прэм'ера на другі дзень і ўвогуле прайшла добра.

Шчырыя авацыі глядачоў былі для стваральнікаў спектакля самай высокай узнагародой. Але адгучалі апладысменты, патухла святло, апусцела глядзельная зала... І, пакуль цыганы дружным натоўпам едуць у замак графа Аманая святкаваць вясельле Барынка ды Сафі, на "вялікую дарогу", вострачы пёры, выходзіць "табар" крытыкаў. Напэўна, яны не будуць такімі ж рахманымі, як аперэтаньныя цыганы. Бо ў спектаклі намяшана і добрага, і пошлага, і смешнага, і проста недарэчнага. Як кажуць у такіх выпадках, "з рога ўсяго многа". А значыць, дбайным крытыкам ёсць пра што пісаць.

З прывабных рысаў пастаноўкі я адзначыла б перш за ўсё яе лагічнасць, абгрунтаванасць, паслядоўнасць. Тут пастаянна адчуваецца цвёрдая рэжысёрская рука, якая трымае сваёй уладай усё, што адбываецца на сцэне. Але тэмпарытм пастаноўкі даволі марудны: павольна разгойдваючыся, як дрэнна змазаныя калёсы, яна набірае хуткасць толькі пад самы канец. А спектакль жа цягнецца тры з лішнім гадзіны!

Прыемна бачыць хор не масай статыстаў, а жывым арганізмам спектакля, нават яго дзейнай асобай. Прыемна чуць яго зладжанае гучанне, перакрываючыся ў тым, што хормайстар Т. Гуліна, ведае сваю справу на "выдатна". Вельмі высокай адзнакі заслугоўвае і праца балетмайстра Н. Дзячэнкі — ну і, безумоўна ж, ейных падшэфных (устаўны балетны нумар на музыку "Цыганскіх напеваў" П. Саратэ з салістамі Ю. Дзятко і К. Кузняцовым штораз выклікае цалкам заслужаную бурю авацыяў). Харэаграфія Н. Дзячэнкі робіць спектакль надзвычай пластычным, я б сказала, нават нейкім паветраным. А некаторыя сцэны з такімі імямі "падтанцоўкамі" (напрыклад, полька "Трык-трак", яна ж — дуэт Мірабэлы і Стэфана, ці знакаміты нумар Зупана "Я сабой хорош", ці куплеты Судзі) можна без перабольшвання назваць бліскучымі і зноў захапіцца ў іх майстэрствам акцёраў З.

Вяржбіцкай, Г. Казлова, А. Ранцанца, В. Сердзюкова. Гледзячы на вядучых нашых артыстаў у такіх хвіліны, разумееш, што вось гэтыя лёгкасць, натуральнасць, веселасць "цераз край", — і ёсць тое галоўнае, з-за чаго людзі розных пакаленняў і густы аддаюць перавагу аперэце перад усімі іншымі тэатральнымі жанрамі.

Але ёсць у спектаклі, на жаль, сцэны, якія, наадварот, адлюстроўваюць найгоршыя бакі жанру аперэты, а менавіта — танны гумар, дрэнны густ, жаданне выціскаць з публікі смех любым спосабам. Тая ж З. Вяржбіцкая (Мірабэла) "дзякуючы" рэжысёру мусіць паказаць "зайчыка": скакаць па сцэне, наставіўшы на макаўку два пальцы, чытай — рогі. Некалькі разоў глядзела спектакль, але ніводнага разу не было таго, каб публіка станоўча зрагавала на гэтую "мізансцэну". Наадварот, нечаканыя "скокі" актрысы ў зусім ціхамірнай сцэне выклікаюць хутчэй зняціжнанасць і раздражненасць, чым смех. Тое ж сказала б наконце агульнай трактоўкі сваёй ролі А. Ранцанца (Зупан). Часам падаецца, што са спектакля ў спектакль акцёр тыражуе адны і тыя ж прыёмы, галоўны з якіх — націск. Я б нават напісала гэтае слова з вялікай літары. Націск, праца на пастаянным "forte" — у літаральным і вобразным сэнсе, — бывае, перашкаджаюць бачыць у акцёры менавіта тыя якасці, што падкрэсліваюць яго безумоўны талент: гнуткасць, багатую інтанацыйную палітру, глыбокае адчуванне спецыфікі жанру музычнай камедыі ў самых розных яго правах. Я памятаю лепшыя, сапраўды зорныя ролі А. Ранцанца, і калі пачынаю параўноўваць, разумею, што ў спектаклі "Цыганскі барон", які ў спектаклі "Халопка", які ў спектаклі "Вясёлая ўдава" акцёр карыстаецца, па сутнасці, адной фарбай...

Ацэнка працы акцёраў для крытыка — справа вельмі адказная, бо найдрабнітка адмоўнага заўвага ўспрымаецца ім як вялікая абраза. Але ж я зусім не хачу абразіць маіх любімых акцёраў, за якіх заўсёды шчыра хварэю — і на прэм'ерных паказах, і на шарагоных, будзённых спектаклях! Ды ўсё ж лічу сваім абавязкам (такія ў крытыка прафесія) звярнуць увагу на відавочныя, з майго пункту гледжання, пралікі.

Вельмі шкада, што паміж галоўнымі героямі спектакля Сафі і Барынкаем у выкананні Л.

Каб ганарыцца не толькі мінулым

V МІЖНАРОДНЫ КОНКУРС
ІМЯ М. К. АГІНСКАГА Ў СМАРГОНІ

У Сморгоні адбыўся чарговы — пятаўжо — Міжнародны конкурс імя Міхала Клеафаса Агінскага, аўтара вядомага паланеза “Развітанне з радзімай”. Дваццаць гадоў яркага жыцця гэтага выдатнага чалавека, музыканта і дзяржаўнага дзеяча звязаны з Залессем, маёнткам Агінскіх на Сморгоншчыне.

Пачаўшы сваё жыццё ў 1991 годзе, конкурс набыў шырокую вядомасць і папулярнасць, кожны раз узбагачаючыся новымі ідэямі, якія надаюць яму унікальнасць і непаўторнасць. Так, сёлета дэманстравалі сваё майстэрства камерныя ансамблі юных выканаўцаў. 67 ансамбляў аб’ядналі 168 удзельнікаў ад 8 да 18 гадоў, навучэнцаў дзіцячых музычных школ і вучылішчаў з усіх абласцей Беларусі.

Арганізатары маштабнага свята мастацтва — Міністэрства культуры Беларусі, Упраўленне культуры Гродзенскага аблвыканкама, Сморгонскі райвыканкам і Беларускае інстытуту праблем культуры — падрыхтавалі і правялі яго на высокім арганізацыйным узроўні. Паводле слоў міністра культуры Аляксандра Сасноўскага, “старажытны і славуты горад Сморгонь голасна заявіў аб сабе як цэнтр адной з яскравых з’яў музыкаў жыцця Беларусі. Вельмі важна, што ў культурным плане паняцце “правінцыя” набывае тут самы станоўчы сэнс. Стварэнне новых, перыферыяльных цэнтраў мастацкага жыцця мае вялікае значэнне для культурнага развіцця нацыі ў цэлым”.

Знамянальна, што такое мерапрыемства, як конкурс класічнай музыкі, ажыццяўлялася ў цесным кантакце з мясцовымі органамі ўлады, пад асабістым кантролем старшыні Сморгонскага райвыканкама Міхала Кавалёва, які вітаў гасцей наступнымі словамі: “Наш горад мае даўнія культурныя традыцыі. Але мы, сморгонцы, хацелі б ганарыцца не толькі мінулым. Некалі, дзякуючы культурна-асветніцкай дзейнасці нашага земляка М. К. Агінскага, нашы мясціны называлі “паўночнымі Афінамі”. Для нас, патрыётаў свайго горада, справа гонару, каб сёлетні фестываль стаў важкім аргументам для пацвярджэння гэтай алегорыі свабоды. І нам радасна бачыць, што конкурс жыве, расце, пашыраецца, набірае размах і сілу, набывае новых сяброў. Як гаспадары мы імкнуліся зрабіць усё магчымае, каб удзельнікі конкурсу адчувалі сябе як дома, каб нішто не перашкаджала ім выявіць свае таленты і майстэрства”.

Словы першай асобы мясцовай ўлады не засталіся пустым абяцаннем. Спрактыкаваныя члены журы і загартаваныя звыклімі арганізацыйнымі цяжкасцямі педагогі ўдзельнікаў конкурсу былі прыемна ўражаныя прадуманасцю кожнай дэталі: ад сустрэчы на вакзале, цудоўнага свята адкрыцця, багатай культурнай праграмы — да зладжанай дакладнай працы медслужбаў і аховы. Запрашэнне сталічнага падраздзялення АМАП у якасці гаранта парадку і спакою ў горадзе не здалося залішняй мерай перасцярогі, асабліва тым, хто памятае леташні конкурс “Музыка надзеі” ў Гомелі, дзе ўдзельнікі былі вымушаныя ноччу эвакуіравацца з гасцініцы з-за нібыта закладзенага выбуховага прыстасавання.

Асаблівы бляск і значэнне гэтай падзеі надала прысутнасць прамога нашчадка М. К. Агінскага — вядомага брытанскага піяніста Іва Залускага, які прыбыў у Сморгонь з жонкай Памелай (гісторыкам, музыказнаўцам і піяністкай) для ўдзелу ў цырымоніі адкрыцця і ў працы журы.

Што да прафесійнага ўзроўню конкурсу і яго значэння для развіцця музычнай адукацыі ў рэспубліцы ў цэлым, то для ўсіх нас, педагогаў і проста аматараў музыкі, важна тое, што на Беларусі з’явілася яшчэ адна стала я і даволі аўтарытэтная пляцоўка, дзе можа паказаць сябе маладое пакаленне музыкантаў. Перапоўненыя залы сведчылі пра велізарную цікавасць публікі, што яшчэ раз пацвердзіла значнасць так званай “палітыкі малых гарадоў” у сферы культуры.

Для спецыялістаў БелПМК, вядучай навуковай установы ў сферы культуры, конкурс — гэта яшчэ і прастора для прафесійнай экспертызы. Акрамя вызначэння агульнага ўзроўню музычнай адукацыі, выяўлення юных талентаў, конкурс дапамагае ўбачыць недахопы ў стратэгічных напрамках развіцця гэтай сферы. Конкурс пераканаўча прадеманстравалі, што такому важнаму відку музіцыравання, як камерны ансамбль, надаецца недастаткова ўвагі, асабліва ў музычных вучылішчах (што, відавочна, і тлумачыць іх недастатковы ўдзел у конкурсе). Асабіста маё меркаванне, якое складалася даўно і

толькі ўмацавалася сморгонскімі ўражаннямі, зводзіцца да таго, што камерны ансамбль трэба выкладаць нароўні са спецыяльнасцю ў навуковых установах усіх узроўняў (дарэчы, на Захадзе прапорцыя менавіта такая). Мы ж рыхтуем амаль выключна салістаў, што не апраўдваецца ў большасці выпадкаў, бо на вялікую сцэну ўрэшце выходзяць адзінкі. Звольнасць жа іграць у ансамблі адкрывае мноства шляхоў у прафесію музыканта для людзей з рознай ступенню адоранасці: перш за ўсё, гэта праца ў сімфанічных і камерных аркестрах.

Мы ўбачылі на конкурсе вялікае жаданне ўдзельнікаў авалодаць складаным мастацтвам ігры ў ансамблі. Але спецыфіка гэтага прадмета не такая простая: неабходна паслядоўна развіваць у юных музыкантах уменне музіцыраваць, слухаць і дасканала валодаць інтанацыяй. У цэлым іхняя падрыхтоўка вымагае ўдасканалвання.

Выявілася і яшчэ адна вельмі сур’ёзная праблема: недахоп рэпертуарнай літаратуры. БелПМК, сёння практычна адзіная ў краіне ўстанова, якая выдае метадычную літаратуру ў галіне мастацкай адукацыі, збіраецца на працягу бліжэйшых двух гадоў часткова запоўніць гэты вакуум, выпусціўшы каля дзесяці нотных зборнікаў для камерных ансамбляў. Мы зробім усё, што ў нашых сілах, для развіцця ў краіне гэтага цудоўнага віду музіцыравання. Пра яго перспектывнасць сведчаць такія пераканаўчыя прыклады, як Камерны струнны аркестр пад кіраўніцтвам Уладзіміра Перліна (Рэспубліканскі ліцэй пры Беларускай акадэміі музыкі), які выступаў у Сморгоні ў якасці гасця, а таксама многія выступленні канкурсантаў.

У першай узроставай катэгорыі (да 12 гадоў) лаўрэатамі сталі ансамбль скрыпачоў Сморгонскай ДМШ (кіраўнікі С. Коваль, В. Шоць), а таксама дуэт Магілёўскай ДМШ N 2 (Т. Вайлапава, В. Бардзілоўская), два трыю з Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі (К. Пукст, А. Дулаў, І. Тушыньскі і К. Бяцонава, А. Жарава, А. Рашэтынік). Адкрыццём конкурсу стаў таленавіты дуэт з Баранавіцкага музычнага вучылішча (Р. Шыманец, У. Авадок).

У другой узроставай катэгорыі (да 15 гадоў) I прэмію і прыз ад Сморгонскага аддзялення фонду міру атрымалі ўдзельнікі трыю Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі (В. Кеда, А. Ходак, К. Кірыльчык). II прэмію павезлі дадому гасці з Пінска (С. Рудкоўская, Т. Страпко) і Слуцка (А. Чаралко, С. Плахоцкая). III прэміяй узнагароджаны ансамблі Магілёўскага ліцэя музыкі і харэаграфіі (І. Філінаў, А. Палакоў, Г. Драздова, Д. Мацвіенка ды Г. Пукінская, С. Шыпленка, І. Навалаева).

У трэцяй узроставай катэгорыі I прэмія не была прысуджана, а II падзялілі дуэты з Мінскай ДМШ N 10 (А. Якаўчук, І. Афоніна) і Віцебскага музычнага вучылішча (Б. Велікоўскі, К. Марцірэсян). III прэмію атрымаў ансамбль Гродзенскай ДМШ N 1 (Г. Кусцікава, А. Вароніна, М. Сяргей, Э. Рой).

Акрамя грашовых прэміяў, многія ўдзельнікі атрымалі каштоўныя падарункі ад Сморгонскага райвыканкама і Упраўлення культуры Гродзенскага райвыканкама. Спецыяльным прызам Саюза музычных дзеячаў за лепшую выкладчыцкую работу была адзначана С. Дамарадава, выкладчык Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі. Паэт Уладзімір Някляеў, ураджэнец Сморгоншчыны, ганаровы грамадзянін Сморгоні і гасць фестывалю, уручыў свой прыз і кнігі з аўтаграфам дуэту з Мінскай ДМШ N 1 Я. Дакшыцкаму, Д. Уласюку.

Сюрпрызам для ўсіх гасцей сталася выступленне дзіцячай музычнай студыі “Альтанка” (кіраўнік Сяргей Верамейчык, выкладчык Залескай СШ). Дзеці былі аўтарамі, выканаўцамі, імправізатарамі ўласнага музычнага дзеяства. Іх творчая свабода і неспасрэднасць, улюбёнасць у музыку пакарылі ўсіх і ўспрымаліся як нешта глыбока сімвалічнае. Пасля конкурснага напружання дзякуючы “Альтанцы” асабліва яскрава высветлілася першапачатковая, аб’яднальная для ягоньх удзельнікаў сутнасць іх адносінаў да музыкі — як да вялікай радасці, як да формы высокага існавання.

Хочацца пажадаць конкурсу імя М. К. Агінскага і далей узнімацца на новыя якасныя прыступкі, што бліскуча ўдаецца ўжо ў пяты раз.

Уладзімір СКАРАХОДАЎ,
старшыня журы конкурсу
імя М. К. Агінскага, рэктар
Беларускага інстытута праблем
культуры, прафесар

распачнеш. Яшчэ адно апірышча — Беларускае інстытуту праблем культуры і ягонае лабараторыя прафесійнага мастацтва. Ідэя ўтварэння такой лабараторыі таксама сучасная, бо паводле нейкае традыцыі інстытут да нядаўняга часу займаўся толькі народнай творчасцю. Але годнасць нацыі складае і прафесійнае мастацтва — з народным нароўні: менавіта ад стану ды ўзроўню прафесійнага мастацтва залежыць міжнародны прэстыж дзяржавы. Балеты Елізар’ева або карціны Селешчука распавялі пра Беларусь куды больш за ўсе геаграфічныя даведнікі ды грамадскія акцыі. Задачы новага саюза — аб’ектыўнае і добразычлівае асэнсаванне сучаснага мастацкага працэсу, фармаванне грамадскай думкі вакол з’яў мастацкіх або літаратурных, падтрымка талентаў, перадусім — маладых (скажам сумленна — часам мастацкія генералы надта абцяжарваюць жыццё маладым творцам). Мэты і задачы, як сфармулявана ў статуте, — аб’яднанне і каардынацыя намаганняў сяброў саюза... Мы ніколі не прынімаем іншыя творчыя саюзы і ні ў чым не замахваемся на іхнія магчымасці, правы і да т.п. Але мусім і будзем падтрымліваць тых, хто займаецца нашай прафіліявай дзейнасцю (аналітыка, крытыка і да т.п.). Карыстаючыся правам творчага саюза, зможам іх вылучаць і на прэміі, і на ганаровыя званні, — не памятаю, каб нейкі творчы саюз хоць калі заахвочваў ды падтрымліваў такім чынам крытыка. А калі такія прэзэдэнты і ўзнікалі, дык як крытыку было пазбегнуць “кішэннай” далучанасці да творцы, які так яму спрыяў? Карацей, шмат маральных праблем, якія спараджае побыт, абцяжарваюць часам прафесійнае сумленне крытыка. Хоць гэтага ён мусіць пазбыцца... Мы, дарэчы, разлічваем на свае прафесійныя прэміі ды прызы, каб падымаць і прэстыж, і аўтарытэт нашага цяжкага ды няўдзячнага занятку. (У перспектыве — стварэнне ўласнага друкаванага органа.) Наш святы абавязак — навукова-творчы канферэнцыі. Першая з іх ды ў найбліжэйшы час — пра стан ды праблемы сучаснай беларускай літаратурнай і мастацкай крытыкі. Пра гэта кажуць вельмі мала і надта негрунтоўна. Як і пра падрыхтоўку мастацтвазнаўцаў, напрыклад. Сама сістэма іх падрыхтоўкі вымагае ўдасканалвання, асабліва ў Беларускай акадэміі мастацтваў. Выкладчыцкія сілы, якія там задзейнічаныя, дужа абмежаваныя і не заўжды самай высокай кваліфікацыі. У Беларускай універсітэце культуры педагогічны склад, дарэчы, непараўнальна больш адукаваны і трывалы. Саюз возьме на сябе і правядзенне навукова-даследчых і іншых аналітычных работ у сферы сучаснай культуры і мастацкай творчасці, і прапаганду лепшых твораў за межамі Беларусі. Між тым практыка ў самой Беларусі пакуль што загнаная: творца, справядліва ганараваны, можа ўжо ніколі не падымацца... да самога сябе, а то і ганьбіць сваё колішняе сваім цяперашнім. І крый Божа яго аспрэчыць — ён ганараваны!

— **А хіба сярод крытыкаў усё так справядліва і аб’ектыўна?**
— Усе так званыя міжусобныя змаганні крытыкаў (у любых сферах) сведчаць толькі пра тое, што сапраўдных крытычных школ на Беларусі не склалася, не сфармавалася. Прычынаў больш як трэба. Узніклі асобныя імёны, скажам, Бярозкіна або Адамовіча, але кірункаў, школ, на жаль, так і не прыкалі. Гэта — своеасаблівае беларускае развіццё, няйначай. Цяпер, у дзевяностыя гады, калі мы, нарэшце, узбіліся на шлях дзяржаўнай незалежнасці з самымі рознымі зменамі ды зрухамі, я спадзяюся: што яны закруцяць і сферу мастацкага жыцця, і сферу яго мастацтвазнаўчага аналізу. Я не магу і не хачу кривдзіць старэйшых, сваіх папярэднікаў, але мы надта доўга пачуваліся і насампраўдзе былі правінцыяй, — хоць бы ў дачыненні да Масквы, дзе фармавалася навуковая і мастацкая эліта. Цяпер ёсць надзея на падтрымку і гадаванне яе ў нас.

З Рычардам СМольскім гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Станевіч і А. Ісаева так і не ўзнікае жаданага пачуцця, ці, як сказала адна мая вельмі разумная колега, “харызмы”, на якой мог бы грунтавацца спектакль. “Харызмы” і праўда няма. Не трэба быць музыкантам, каб ацаніць выдатны, сапраўдны оперны голас А. Ісаева. Але менавіта як музыкант заўважу: нягледзячы на тое, што артыст стаў, нарэшце, браць такія паказальныя для барытона і не любімыя ўласна ім высокія “соп” (колькі разоў чула, як ён наўмысна змяняў мелодыю, каб не спяваць верхнія ноты!), А. Ісаев мала клапаціцца пра нюансы, спяваючы гучна, моцна, на поўны голас. Таму ягоным героям — у тым ліку і Барынкаю — не хапае цеплыні, лір’янасці. Цікава, якім бы мог быць Барынкай у П. Рыдзігера — цяпер ужо, можна сказаць, ветэрана тэатра, яго вядучага саліста? Па нейкіх прычынах ён не спявае гэтую партыю, але з’яўляецца ў апошняй карціне 2-й дзеі спектакля ў ролі графа Аманая, маладжавага дзядзькі Сандара Барынкая. І з’яўленне ягонае прыводзіць у трапятанне ўсю жаночую палову глядзельнай залы, у тым ліку і мяне асабіста. Эпізадычная роля зроблена артыстам бліскуча і нічога, апроч захаплення, не выклікае. А можа, і сапраўды — “лепей мен-ей, ды лепей”?

З несумненных акцёрскіх удач назаву ролі І. Цярэнцэвай (Арсена) і В. Сердзюкова (Суддзя). Прыемным адкрыццём для публікі стала Л. Кузьміцкая (Чыпра) — маладая спявачка з добрымі дадзенымі актрысы музычнага тэатра. Пры пастаноўцы аперэты другі пасля рэжысёра стваральнік спектакля — дырыжор. Трэба аддаць належнае А. Сасноўскаму: ён чуйна вядзе спектакль за сабой, а аркестр пад ягоным кіраўніцтвам дэманструе добра падрыхтаваную працу. Але ў ігры

музыкантаў усё ж адчуваецца пэўная неахайнасць, часам нават надакучлівая. Напрыклад, ужо на некалькіх спектаклях я заўважыла, што яўна “не строит” камертон аркестра — габой. А ў яго ж ва ўверцоры такія выразныя сола!..

Зноў жа, як музыканту мне даўна чуць гучанне фанэграмы “Цыганскіх напеваў” П. Сарасатэ ў згаданай танцавальнай сцэне. Спасылкі на тое, што ў Мінску, маўляў, няма скрыпача, які мог бы сядзець у аркестры і граць сола ў гэтым творы, — непераканаўчыя. Пры “жывым” аркестры скарыстоўваць фанэграмы сімфанічнай музыкі ўвогуле недапушчальна. Тым больш — пры цяперашніх абмежаваных тэатра, які імкнецца да перайменавання ў “Мінскі музычны”.

Вельмі няўдалымі падаліся мне ў “Цыганскім бароне” дэкарацыі (мастак Я. Ждан). Гэтакія “тканіны з прэтэнзіяй” толькі прыбядняюць спектакль.

Прэм’ера класічнай аперэты І. Штрауса адбылася не ў лепшыя для тэатра часы. Зноў яго ліхаманяць праверкі, рэвізіі. А новы галоўны рэжысёр, здаецца, зусім не адпавядае свайму “лагоднаму” прозвішчу. Прынамсі, на прэс-канферэнцыі, што адбылася пасля здычкі спектакля, адчувалася, што Б. Лагода настроены вельмі рашуча і што прыказка “молада-зелена” — зусім не пра яго. Можа, гэта і добра, але не грэх напамініць новаму кіраўніку тэатра, што ў жыцці мастацкім лепш бліжэй, чым добрая сварка.

Ну, а калі ўжо ў канцы гэтых сціпрых нататкаў замільгацелі прыказкі, дык дадам яшчэ адну. Таксама я пажаданне Б. Лагоду: “Спяшайся павольна”...

Вольга БРЫЛОН

Надаўна рашэннем гарвыканкама адной з вуліц Магілёва прысвоена імя пісьменніка-земляка, народнага пісьменніка Беларусі Івана Чыгрынава. У яго творах Магілёўшчына знайшла глыбокае адлюстраванне, тут жылі і жыўць прататыпы ягоных літаратурных герояў. Будучы ўжо вядомым пісьменнікам, сакратаром СП Беларусі, узначальваючы рэспубліканскі фонд культуры, ён часта наведваўся ў Магілёў, на Магілёўшчыну, у родныя мясціны, сустракаўся з чытачамі, прымаў удзел у мастацка-літаратурных вечарах і іншых падобных мерапрыемствах, дапамагаў тутэйшым маладым літаратарам, пачаткоўцам.

Варта зазначыць, што ў Магілёве шмат зроблена па ўвекавечанні памяці пісьменнікаў. Пісьменніцкія імёны тут носяць культуры і навукальныя ўстановы, вуліцы. Магілёўскі педінстытут носіць імя пісьменніка-земляка, народнага песняра Беларусі Аркадзя Куляшова. Ёсць у Магілёве вуліцы імя Максіма Багдановіча і Пушкіна, Янкі Купалы і Сяргея Ясеніна, ураджэнца Магілёва перакладчыка Паўла Кабзарэўскага і многіх іншых вядомых пісьменнікаў. І вось — імя Івана Чыгрынава...

Так, шмат зроблена, шмат робіцца ў Магілёве па ўвекавечанні памяці пісьменнікаў. Але шмат і не зроблена, ці зроблена не так.

Наўрад ці варта камусьці даводзіць, якое месца ў літаратуры займае наш зямляк, паэт-франтавік Аляксей Пысін. І пасля яго смерці творы, кнігі Аляксея Васільевіча выдаваліся не толькі ў нашай рэспубліцы, але і ў Маскве, на Украіне, у Францыі... Апошнія 23 гады свайго жыцця паэт працаваў у Магілёве. Вялікі размовы, перамовы аб прысваенні яго імя адной з вуліц горада, аднак далей гэтага справа не зрушылася. Праўда, на доме, у якім жыў А. Пысін, прымацавана мемарыяльная дошка, але... Памяркуйце самі: "У гэтым будынку жыў паэт, лаўрэат прэміі імя Янкі Купалы Аляксей Васільевіч Пысін".

Чаму ў будынку, а не ў доме? А прэмія? Трэба ж было ўказаць, што паэт — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы. Чамусьці апушчана, што Аляксей Васільевіч быў заслужаным работнікам культуры рэспублікі. А як магло з'явіцца гэтае непісьменнае "Васільевіч"?

А хіба не варта ўвекавечанна імя пазта-земляка Васіля Матэвушана, аб чым хадайнічала перад гарвыканкамам абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў? Творчасць Васіля Іванавіча землякі ведаюць, і сёння іншы раз гучыць па радыё песня на яго словы "Прыдняпроўе маё, Прыдняпроўе, пералескі, крывіцы, лугі"... Дзесяткі год працуючы ў абласной газеце "Магілёўская праўда", паэт узначальваў тут літаб'яднанне "Прыдняпроўе", шмат сілы і часу ўдзяляў выхаванню літаратурнай змены.

Дагэтуль не ўвекавечана памяць і Цішкі Гартнага. Хай сабе Цішка Гартны і не магілёўчанин, але ж ён у Магілёве пачынаў свой працоўны шлях — рабочым гарбарні, наезджаў у Магілёў і паэзію, творча працаваў тут. І закончыў тут трагічна жыццё, у слаўным Пячэрску — псіхалагэбніцы, замардаваны жжоўскімі катамі. Тут, у Пячэрску, і пахаваны, ці проста сказаць — закапаны, магілы яго сёння не знайсці. А Цішка Гартны (Зміцер Хведаравіч Жылуновіч) — не толькі вядомы пісьменнік, але і відны палітычны дзеяч, першы кіраўнік урада БССР. Чаму б не назваць у Магілёве яго імем вуліцу, паставіць прысвечаны яму памятник знак?

І. АНОШКІН
г. Магілёў

Разьбяр

Антон Іванавіч Крышталевіч (на здымку) — народны ўмелец з Браслава. Разьба па дрэве — яго захопленне, яго любоў, яго жыццё...

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

"Нехта ўжо канчае. Я толькі пачаў. І я буду ісці па гэтай дарозе, наколькі хоціць сілы. У мяне ўрэшце развязаны рукі, і мяне чакае мой народ, і я павінен зрабіць для яго ўсё, і я не маю права ўпасці, пакуль ён чакае маёй дапамогі і пакуль у мяне ёсць сілы служыць яму" — так пісаў аўтар знакамітага "Слоўніка беларускай гаворкі" Іван Насовіч. Правільней кажучы, аўтар будучага "Слоўніка..." Бо і сам "Слоўнік беларускай гаворкі", і іншыя працы І. Насовіча, няхай і менш вядомыя сёння — "Зборнік беларускіх прыказак", "Беларускія прыказкі і загадкі", "Беларускія песні", — былі яшчэ наперадзе.

А пакуль колішні настаўнік, інспектар Аршанскага павятовага вучылішча, рэктар Магілёўскага духоўнага вучылішча, рэктар Маладзечанскага і Свянцянскага дваранскіх вучылішчаў, выйшаўшы ў адстаўку ў 1844 годзе, вырашыў пасяліцца ў Мсціславе, маючы на той час 56 гадоў.

Многія ў такім шанюнім узросце падводзяць вынікі пражытка, збіраюцца спакойна правесці адлушчаныя яшчэ Богам гады, а ён, І. Насовіч, узяўся за справу, якая пасля вылучыла яго ў шэраг знакамітых беларускіх фалькларыстаў, этнографіаў, а галоўнае — ён стаў мовазнаўцам-лексікаграфам, у якога ёсць чаму павучыцца і трэба вучыцца.

Навідавоку адна з тых загадак, якія часта спадарожнічаюць спраўданаму таленту.

І на самай справе, як і чаму сталася, што чалавек, адданы рэлігіі (у 1812 годзе І. Насовіч скончыў Магілёўскую духоўную семінарыю), адданы служба цару і Айчыне (вясёлкай і непадзельнай імперыі), у рэшце рэшт упэўніўся: "Мяне чакае мой народ, і я павінен зрабіць для яго ўсё..."? Дарэчы, на гэтым аспекце неаднаразова засяроджвалі ўвагу даследчыкі, якія аналізавалі жыццёвы і творчы шлях І. Насовіча, вызначалі яго месца ў нацыянальнай гісторыі.

Цяпер жа з'явілася яшчэ адна мажлівасць зрабіць крок, прытым упэўнены, для прыакрыцця гэтай таямніцы. І ў першую чаргу дзякуючы самому Івану Іванавічу Насовічу

— у другім-чацвёртым нумарах часопіса "Нёман" за сёлетні год змешчаны яго мемуары "Успаміны майго жыцця" (падручцоўка тэксту да друку і публікацыя Т. Суднік, Ю. Судніка, А. Казакова). Тым самым і дайшоў да масавага чытача рукапіс, пра які ведалі хіба што навукоўцы. А што трапіў ён у рэшце рэшт на старонкі менавіта мінскага выдання, на тое ёсць важкая прычына, пра што, дарэчы, расказвае ў "Пасляслоўі да публікацыі" Т. Суднік.

Працуючы над дысертацыяй па гісторыі беларускай лексікаграфіі, М. Суднік у пасляваенны час наладзіў перапіску з унучкай І. Насовіча Яўгеніяй Васільеўнай, пасля смерці якой (у 1948 годзе) падтрымліваў кантакты з яе мужам і набываў у яго згаданыя "Успаміны...". Складаліся яны з двух вялікіх, старанна перапісаных сшыткаў, агульным памерам 935 старонак тэксту. Быў і трэці, невялікі, як даведнік да папярэдніх — падрабязны змест мемуараў, імённы і геаграфічны паказальнік, а таксама прадмова і завяршэнне. Усё гэта зрабіў, відаць, сын І. Насовіча Васіль Іванавіч.

З-за абмежаванасці плошчы "Нёман" змог апублікаваць толькі прыкладна палову рукапісу. А раней пра публікацыю і ўвогуле не магло ісці гаворкі, паколькі погляды І. Насовіча, як заўважыць чытач "Успамінаў...", часта зусім не такія, якімі, паводле партыйнай ідэалогіі, мусіў валодаць вядомы вучоны.

Але ж і ў гэтай непадобнасці І. Насовіча на іншых, хто таксама прыйшоў да беларускасці, і свая прывабнасць, бо ёсць мажлівасць расказаць усю складанасць яго шляху.

Не толькі дзякуючы самому Івану Іванавічу. Таямніцу І. Насовіча дапамагае прыакрыць у прадмове да публікацыі, а па жарны хутчэй эсэ, народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч. "Папярэднік Адраджэння" — гэта не ў апошнюю чаргу сваё, асабістае разуменне Нілам Сымонавічам ролі І. Насовіча, але гэта і тое ўважлівае прычытанне "Успамінаў...", якое і іншых чытачоў падштурхне да працы думкі (без перабольшання), каб упэўніцца, наколькі

складаная асоба той, хто паступова прыйшоў да працы, якая па сіле цэламу навуковаму калектыву. У "Слоўніку беларускай гаворкі", як вядома, больш за 30 000 слоў, часам вельмі рэдкіх і разам з тым такіх, што лішні раз падкрэсліваюць, наколькі багатая і мілагучная наша родная мова.

І, канечне ж, ёсць у мемуарах мясціны, на якіх не лішне засяродзіцца цяперашнім нацыянальным нігілістам. І Насовіч не прамінае нагадаць, што на той час, пра які ён расказвае, беларускай мовай карысталіся прадстаўнікі розных саслоўяў. Карысталіся, бо ведалі яе. Тым больш настаўнікі, а яны, выкладаючы ў праваслаўнай семінарыі, здавалася б, мусілі цурацца яе.

Не цураліся! Як і мясцовая шляхта, і эканомы, і прыказчыкі, і нават памешчыкі, калі звярталіся да сялян.

Ёсць над чым задумацца. Што, між іншым, і робіць Н. Гілевіч, не без іроніі заўважаючы: "Прашу дараваць, але вельмі карціць запытацца: на якой мове "эканомы" і "памешчыкі" з мужыкамі і між сабой гавораць сёння, праз 200-150 гадоў пасля эпохі Насовіча, сёння, калі існуе прызнаная ва ўсім свеце беларуская літаратура і беларускі тэатр, выдадзены сотні розных слоўнікаў беларускай мовы і горы навуковых прац на гэтай мове, а сама беларуская мова з'яўляецца па Канстытуцыі дзяржаўнай?"

Іван Насовіч зрабіў, здавалася б, немагчымае. Называў сябе рускім, імкнуўся ўзбагаціць расійскую навуку, не адмаўляў сваіх вялікадзяржаўных поглядаў і здзекаў падзвіг акурат тады, калі акунуўся ў стыхію, бліжнюю яму з маленства. Як слухна заканчвае сваё эсэ Н. Гілевіч, "але "ў імя чаго" ён здзейсніў навуковы подзвіг" — адказ дала гісторыя. У імя жыцця беларускай мовы на нашай беларускай зямлі".

Ёсць чаму павучыцца. Ёсць над чым задумацца. Уласна кажучы, дзеля гэтага "Нёман" і апублікаваў "Успаміны майго жыцця".

Алесь МАРЦІНОВІЧ

"Можа быць названы сталіцай..."

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Ён нарадзіўся ў 1534 годзе ў Італьянскім горадзе Вяронне. З 1550-х гадоў служыў ротмістрам у войску Вялікага княства Літоўскага, браў удзел у вайне з Маскоўскай дзяржавай, займаў адказную пасаду вайсковага каменданта Віцебска. Пражыў на Беларусі некалькі дзесяцігоддзяў, убачанае апісаў у кнізе "Хроніка Еўрапейскай Сарматыі", якая на лацінскай і польскай мовах выдавалася тройчы. "Мінск, — пісаў у 1573 годзе былы віцебскі камендант, — велізарны драўляны горад, замак яко з зроблены з дуба". У сучаснай кнізе "Рэха даўняга часу" прыводзіцца цікавая думка гісторыка мастацтва М. Шчакаціхіна, які, са спасылкай на старадаўнія менскія "месція" акты, на вышэйцітаванае выказванне Гваньіні, цвёрда лічыў, што Менск да XVII стагоддзя быў "выключна драўляным", бо, у прыватнасці, ніводны "будуаўнічы" дакумент не ўжывае слова "мураваць". Паўсюдна ідзе размова толькі аб "збудаванні".

Натуральна, што сярэднявечны драўляны Менск часта гарэў у час шматлікіх тагачасных войнаў, жорстка царпел ад пажараў таксама і ў перапынках паміж баявымі дзеяннямі. Вось як апісаў вынікі адной такой катастрофы (1696 года) другі падарожнік, дыпламат Свяшчэннай Рымскай імперыі Іаан Георг Корб: "Пажар, які здарыўся тут... прывёў... горад, раней вельмі багаты і славы, у стан такой... беднасці, што квітнеючы гандаль зараз амаль спыніўся".

Шматпакутнае для ўсёй Беларусі XVIII стагоддзе не прынесла змен горадабудуаўнічай сітуацыі ў Менску. Горад па-ранейшаму заставаўся амаль цалкам драўляным, дзе рэдкія цагляныя будынкi ў цэнтральнай яго частцы толькі падкрэслівалі правільнасць гэтай высновы. І ў стагоддзі наступным аналагічнае становішча захавалася, хоць колькасць мураванак тут крыху ўзрасла.

Англічанін Р. Джонсан, які праз Беларусь вяртаўся з Масквы на радзіму, у сваім "Падарожжы", выдадзеным у 1815 годзе ў Лондане, напісаў пра Мінск так: "Мы ехалі па вуліцы, абсаджанай дрэвамі і кустамі. Вуліца ўзнімалася ўверх і завяршалася вялікай плошчай, парослай травой і аточанай драўлянымі дамамі... мы прыехалі на другую плошчу (Саборную. — М. В.). Тут галоўныя будынкi былі і цагляныя, і драўляныя. Адсюль разыходзіліся некалькі вуліц, на якіх было

шмат драўляных дамкоў, раскіданых хаатычна і займаючых значную зямельную плошчу".

У "Штогодніх нататках падарожніка", якія ўбачылі свет у 1820—1821 гадах, рускі батанік А. Башняк — ён аб'ездзіў розныя куткі нашага краю — адзначаў, што ў ажыўленых гарадах Беларусі цагляныя збудаванні сустракаюцца з цэглай, у прыватнасці, узведзены таксама асобныя панскія сядзібы і шынкі, але "астатняе ўсё — драўлянае". Мінск ён знайшоў "дастаткова вялікім і добра пабудаваным". Падкрэсліў, што на "канцах горада" — гэта, значыць, на праспектных гарадскіх пляцах, раскіданых вакол вартавых застаў на выездах з губернскага Мінска — "дамы драўляныя".

А вось якім убачыў наш Мінск летам 1822 года агент Брытанскага Біблейскага таварыства Роберт Пінкертон: "Многія грамадскія будынкi — з цэглай, але дамы жыхароў... драўляныя". Такую характарыстыку агульнага выгляду тагачаснага горада добра дапаўняюць радкі з ліста штабс-капітана, будучага дзекабрыста Мікіты Мураўёва, чыё знаходжанне ў Мінску ўвекавечана мемарыяльнай дошкай на колішнім доме губернатара, дзе зараз размешчаны музычны ліцей. Тыя падзеі, дарэчы, цікава і займальна адноўлены ў кнізе пісьменніка Сямёна Букчына "К мечам рвануліся нашы рукі". "Горад, — пісаў афіцэр, — нахтал Віцебска, здаецца, крыху лепшы... тут усяго 1000 дамоў... Мала дамоў каменных".

Дадзеныя сведчанні розных асоб адпавядаюць звесткам агульнадзяржаўнай статыстыкі таго перыяду, аснову якіх складаюць справаздачы мінскіх губернатараў імператару і міністру ўнутраных спраў. Іх арыгіналы зараз зберагаюцца ў архівах Санкт-Пецярбурга, копіі — у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь. Так, у справаздачы за 1825 год мінскі губернатар паведамляў, што ў Мінску налічваецца 1084 дамы, з якіх 962 — драўляныя, а 122 каменныя пабудовы пераважна заняты культывымі і губернскімі ўстановамі. Насельніцтва драўлянага горада тады складала 17616 чалавек.

Асаблівай увагі заслугоўвае апісанне Мінска пачатку 50-х гадоў мінулага стагоддзя, зробленае нашым земляком Паўлам Шпілеўскім (1823—1861) на старонках "Современника" — лепшага, самага папулярнага часопіса ў Расіі. Да слова, аўтар стаў першым, хто прароча назваў горад сталіцай:

"Мінск належыць да ліку вялікіх і прыгажэйшых гарадоў... І пры... цяперашнім упарадкаванні і адноўленым выглядзе, — падкрэсліваў П. Шпілеўскі ў сваім шырокавядомым "Падарожжы па Палесці і Беларускаму краі", — можа быць названы сталіцай Беларусі". Надзвычай адметна, што аўтар асобна спыняецца і на праблеме скажэння спраўданага, гістарычнага імя гэтага горада. "У старадаўніх актах, граматах і інвентарах, — пісаў ён, замест "Мінск" паўсюдна гаворыцца "Менск", а "простанароддзе Мінскай губерні дагэтуль называе Мінск Менскам".

Неўзабаве пасля П. Шпілеўскага Мінск наведваў паэт-дэмакрат Уладзіслаў Сыракомля, які, у прыватнасці, адзначаў, што горад "шырока размешчаны на вялікай прасторы ўздоўж ракі Свіслач па абодвух яе берагах, красуюцца ён старым замкам, які ўжо страціў сваё абарончае значэнне, але яшчэ годна ўзносіць галаву над драўляным, не густа забудаваным месцам, у цэнтры якога дзе-нідзе блеюць муры камяніцаў".

З "Ведамасці аб колькасці дамоў і іншых пабудов у гарадах Мінскай губерні" да справаздачы губернатара за 1855 год — менавіта тады, калі горад наведваў П. Шпілеўскі і У. Сыракомля, — вынікае, што ў Мінску налічвалася ўжо 1578 дамоў, з якіх 1109 — драўляныя. У аб'ектыўнасці статыстычных звестак справаздач губернатараў не даводзіцца сумнявацца, надзейнасць гэтай крыніцы неаднойчы падкрэслівалася самымі аўтарытэтнымі нашымі даследчыкамі.

Варта сказаць, што і ў далейшым, цягам другой паловы XIX стагоддзя аблічча Мінска змянілася мала, хоць горад прыкметна вырас, раздаўся ўшыркі. Але тут, як і раней, устойліва пераважала драўляная забудова. Аналагічная сітуацыя ў горадзе захоўвалася і ў пачатку стагоддзя наступнага. Ва ўжо згаданай кнізе З. і С. Шыбекаў, багатая факталогія якой грунтуецца на архіўных крыніцах, падкрэслена, што ўдзельная вага драўляных будынкаў тады ў Мінску перавышала 80 працэнтаў.

Такім чынам, дакументы, іншыя важкія крыніцы дружна выказваюцца: цягам стагоддзяў сваёй гісторыі стары Менск заставаўся горадам амаль цалкам драўляным. А карэнныя, ва ўзросце мінчукі ўпэўнены дададуць, што якраз такое аблічча ён захоўваў нават і ў першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі.

Мар'ян ВІЖ

Вяртанне доўгу

Аўтарам гэтых успамінаў пра Янку Купалу з'яўляецца гродзенец Мікалай Шыманка, адзін з былых пражскіх студэнтаў, жывяць дзейнасць якіх так хораша выяўлена ў раманах Віктара Вальтара "Роджаныя пад Сатурнам" (друкаваўся ў "Голасе Радзімы").

Нарадзіўся Мікалай Піліпавіч 19 лютага (ст.ст.) 1901 года ў сяле Дабучы Пружанскага павета ў сям'і з дзевяці душ. Бацька быў чалавекам напорыстым: дзейным: двойчы пабываў у Канадзе на заробках. Яго якасці: не баяцца граніц і абмежаванняў, тарыць свой шлях, — перадаліся і сыну. Да бежанства ў Расію паспеў скончыць двухкласную народнапраходскую школу, а па вяртанні ў 1919 годзе на радзіму дабіўся, пасля вучобы на польскіх настаўніцкіх курсах, пасады вучыцеля пачатковай школы. Ды ненадоўга: польскай адміністрацыяй быў звольнены за праведзеную беларусізацыю школкі ў Ліхачах.

Далейшыя пераследаванні за нацыянальную ідэю апісаны ва ўспамінах.

Мікола Шыманка згадвае, што Янка Купала, пазнаёміўшыся з жыццём беларускай студэнцкай калоніі ў Чэхіі (каля сотні чалавек), усклікнуў: "У вас тут у Празе маленькая Беларусь!" Але і ў маленькую суполку ўеліся метастаны беларускага грэху. Вось што аб гэтым напісаў мне сам Мікола Піліпавіч... "Да 1925 года існавала агульная студэнцкая арганізацыя, якая выдавала на ратары часопісы: "Беларускі студэнт", "Іскры Скарыны". У агульнай арганізацыі значную кіруючую ролю адыгрывалі такія студэнты, як Тамаш Грыб, Янка Станкевіч, Мікалай Верамей, Вінцук Грышкевіч, Ян Бабровіч, Лаўскі і інш. У 1925 годзе студэнцкая калонія расквалася на дзве асноўныя групы: на паступовую пад назвай "Саюз студэнтаў-грамадзян БССР" і Беларускаю нацыянальную. Мяне выбралі сакратаром "Саюза...", у якім налічвалася каля адной трэці ўсіх студэнтаў. Старшынёю стаў Міхаіл Каўцэвіч. Мы выдалі за кошт савецкага пасольства друкарскім спосабам некалькі нумароў часопіса "Прамень" і "Новы Прамень"...

Іван Дамінікавіч пакутліва ўспрымаў, як убываўся раз'ядноўчы

клін (аб гэтым сведчыць Наталля Орса ва ўспамінах "Купала ў Празе" ў часопісе "Беларусь", N 424 за май 1995 года). Справакаваная ідэяная варажнеча была разлічана на доўгі век. Нездарма Мікола Шыманка зазначае: "Мой пражскі сябра Муха-Мухноўскі ў сваёй кнізе "Пуці-дарогі", надрукаванай у 1972 годзе, неапраўдана абліў гразню М. Вяршыніна, які шмат чаго добрага зрабіў для нас, беларускіх студэнтаў. І пра Тамаша Грыба ён напісаў наспраліну, што быццам ён вербаваў Муху ў эсэры. Нікога ён не вербаваў. Грыб быў вельмі інтэлігентным, сумленным чалавекам".

Так, Янку Купалу "апекавалі" і ў Чэхіі. Але ці быў "прыстаўлены" да яго Мікола Шыманка? Са свайго вопыту, яшчэ са Львова ведаю, што асперагацца трэба не так інфарматару, як інтэрпрэтару, якія стараюцца не за срэбранікі, а паводле хцівасці т. зв. класовага чутця...

У Мікалая Піліпавіча характар быў не з лёгкіх. Ён выяўляў, напрыклад, у даследаванні беларуска-чэшскіх сувязяў "блыху" і актыўна абуралася. Трапляла і мне на арэхі, калі мая роля пасрэдніка ў апублікаванні яго "непрыладжаных" успамінаў не прыносіла плёну. Дарчы, да 100-годдзя дня нараджэння Янкі Купалы амаль нічога з напісанага М. Шыманкам не пабачыла свету.

Памёр ён 25 мая 1986 года. Інжынер Мікола Шыманка, а якраз так, па пражскай завядзёнцы, ён падпісваўся пад успамінамі пра Купалу, выступаў як перакладчык мастацкіх твораў з чэшскай на беларускую і з беларускай на чэшскую мовы. Пісаў таксама нарысы, рэцэнзіі, іншыя папулярныя матэрыялы, падпісваючы іх крыптанімамі "М. Ш.", "Ш.", "Ш-а", псеўданімамі М. Дабужынскі, М. Замежнік, М. Пружанскі.

Вось такі ён, аўтар успамінаў пра Янку Купалу. Напісанае — застаецца. Даўгі, хай і чужыя, — вяртаюцца.

Сяргей ПАНІЗНІК, вучоны сакратар Літаратурнага музея Янкі Купалы

"МАЛЕНЬКАЯ БЕЛАРУСЬ"

Другая сустрэча адбылася ў Празе. Гэта было ў жніўні 1927 года. Я ўжо перайшоў на трэці курс інстытута. Янка Купала з жонкай Уладзіславай Францаўнай прыехаў каля 6 жніўня. Былі якраз канікулы. Іван Дамінікавіч папрасіў мяне суправаджаць іх у Карлавы Вары. Я, зра-зуме-ла, з радасцю згадзіўся. Вось, думаю, прываліла мне вялікае шчасце быць праважытым такога славутага паэта беларускага народа... І не думаў, не гадаў, што прыйдзецца калісь ехаць у вагоне разам з Янкам Купалам. З таго часу ўжо прайшло 53 гады, а я не магу ўцяміць, чаму гэтым чалавекам аказаўся менавіта я, а не хто іншы з 30-ці членаў нашага "Саюза"? Выпадковасць? Магчыма.

З Прагі да Карлавых Вараў мы выехалі з Вільсанавага вакзала (цяпер Галоўны). Ехалі цягніком каля пяці гадзін. Пагода была цёпла, сонечная. У купэ вагона нас было трое. Іван Дамінікавіч з жонкай сядзелі з аднаго боку, а я насупраць. Дзядзька Купала, як мы ўсе тады яго называлі, хоць яму было яшчэ толькі 45 год, сядзеў абапёршыся лакцімі аб столік і сумна глядзеў у вакно, а за вакном мільгацелі прыгожыя малюнкi Чэхіі. Іван Дамінікавіч сапраўды выглядаў на хворага чалавека, худы, бледны. Больш маўчаў, часамі пытаў пра жыццё-быццё нашага студэнцтва. Ён з Ц. Гартным і М. Чаротам у 1925 годзе ўжо быў у Празе. Праўда, тады ў іх была іншая місія: сустрэча з міністрамі БНР — Крчэўскім, Цвікевічам, Зайцам, Пракулевічам, Захаркам — для перагавораў аб ліквідацыі БНР і пераездзе іх у Мінск. Раз сустрэліся і з беларускім студэнцтвам. Купала і Чарот чыталі свае вершы, а Ц. Гартны гаварыў аб становішчы ў Савецкай Беларусі. Я на гэтай сустрэчы не быў, але сябры мне гаварылі, што больш пытанняў задавалі "стаўбы" беларускай калоніі Ц. Гартнаму. Пытанні часта былі закавырыстыя, шмат было шуму: левыя абаранялі, правыя ганілі парадкі ў Савецкай Беларусі, што там пануе русіфікацыя і г.д. Такім чынам, можна сцвярджаць, што Іван Дамінікавіч не кепска ведаў наша жыццё.

Як вядома, амаль уся заходнебеларуская моладзь трапляла ў Прагу нелегальна. Усім пашанцавала польска-чэхаславацкую граніцу перайсці ўдала. Аднак у мяне атрымалася цэлая адсыя. Толькі на чацвёрты раз мне ўдалося перакрочыць польска-нямецкую і нямецка-чэхаславацкую граніцы. Таму ўсю дарогу больш гаварыў я пра тое, як першая спроба пераходу граніцы скончылася турмой у г. Нова-Сонч (каля Кракава), дзе прасядзеў 6 месяцаў, пакуль следства не пераканалася, што я не партызан (палякі называлі "бандыт") з Белакежскай пушчы... Як я, выйшаўшы з турмы, замест таго, каб ехаць дамоў, павярнуў у г. Цешын з намерам зноў перайсці граніцу, але, прыехаўшы ў гэты горад, пачаўся здзейсніць задуму, і вярнуўся дамоў. Потым была спроба легальнага пераезду ў Прагу праз Коўну, пераход польска-літоўскай граніцы пры дапамозе вядомага беларускага дзеяча Шылы. Мая праца ў Беларускай міністэрстве ў Коўне, знаёмства з міністрамі БНР і хадзіўшым "у эсэрах" Міхаілам Русаком, які мне сапсаваў легальны пераезд у Прагу, зноў пераход літоўска-польскай граніцы ўжо пры дапамозе беларускіх партызан Разумовіча-Хмары... Як я пазнаёміўся з Б. Тарашкевічам, які мяне назначыў сакратаром Беларускага пасольскага клуба на Пружанскі павет. Арышт за антыдзяржаўную дзейнасць і адпраўка пад канвоем у салдаты польскай арміі, перадача спраў клуба Р. Шырма. Уцёкі з арміі праз польска-нямецкую граніцу і затрыманне мяне немцамі на нямецка-чэхаславацкай граніцы... Адсідка (15 дзён) у нямецкай турме, уцёкі пры транспарціроўцы і пераход нямецка-чэхаславацкай граніцы і нарэшце — Прага...

Іван Дамінікавіч з жонкай вельмі ўважна слухалі мае прыгоды: выказалі мне спачуванне.

У Карлавых Варах, на наша шчасце, з жылём аказалася не так складана. Доктар, які прымаў Янку Купалу, даў адрас адной сям'і. Ён сказаў, што гэты адрас дае толькі паважаным гасцям. У той жа дзень кватэрнае пытанне было вырашана станоўча. Гаспадары цаглянага доміка аказаліся вельмі сімпатычнымі людзьмі. Адзін пакой і занялі дарагія госці. Дом знаходзіўся на ціхай вуліцы. Сям'я ў гаспадароў невялікая — яны ды дачка гадоў 17-ці, прыгожая і гаварлівая. Вельмі прыемна, што хоць Максім Лужанін у сваім вершы "На сцежцы Пушкіна" ўспомніў добрым словам гэтую сям'ю Бухтэляў.

(Працяг на стар. 14—15)

Незабыўнае

МАЛАДЫ, ПРЫГОЖЫ АФІЦЭР

У 1916 годзе цяжкі лёс бежанца загнаў мяне, пятнаццацігадовага хлопца, на лесараспрацоўку ў невялікую (каля 30 двароў) вёсачку на Полаччыне. Не памятаю, як яна звалася. Знаходзілася каля 3-х кіламетраў на паўднёвы захад ад чыгуначнага паўстанка Баравуха. Разам са мною сюды прыехала шмат беларускіх дзяўчат-бежанак, пяток хлопцаў, такіх, як я, і некалькі пажылых рускіх мужчын.

Робатамі кіравала нейкае ваеннае ведамства, кантора якога знаходзілася за кіламетры чатыры ад Баравухі ў бок Полацка, каля чыгункі (не то раз'езд, не то што іншае).

Галоўнае заданне нашага калектыву — павал сасняку, прыгоднага для шпалаў.

Я. Купала — "малады, прыгожы афіцэр"

Секлі сасняк выбарачна. Старэйшыя мужчыны і жанчыны займаліся валкай і распілоўкай, а такія, як я, церабілі галлё, клалі яго ў кучы, а кучы спальвалі. Прывілеяванымі рабочымі былі шпалачосы-мужчыны (адкуль яны прыехалі, не ведаю).

За работай шпалачосаў і нашай наглядаў афіцэр, які жыў у доме ля канторы. Ён кожны дзень з'яўляўся на нашу дзялянку — малады, прыгожы, з вусікамі, ладна адзеты ў афіцэрскую зялёнага колеру форму. Усе шпалачосы і лесарубы ў гутарцы між сабою вельмі добра адзіваліся аб гэтым афіцэры, што ён ніколі на людзей не крычаў; уважна выслушае, на заўважаныя дэфекты ў рабоце спакойна скажа іх ліквідаваць. Часта падыходзіў да нашага звання і пытаўся ў кожнага: адкуль і як сюды папаў. Напамінаў нам, каб

мы асперагаліся пры павале хлыстоў.

На працягу чатырох месяцаў (красавік — ліпень) мне прыйшлося сустракацца з гэтым прыгожым і вельмі простым афіцэрам. Мы, лесарубы, не ведалі прозвішча нашага начальніка. Аднак вобраз яго чамусьці глыбока запаву ў маю памяць...

Адпрацаваў я на гэтай рабоце 4 месяцы і самавольна ад'ехаў да свайго дзядзькі, які працаваў на пабудове новай чыгункі дзясятнікам.

Прайшло многа часу. І вось у шасцідзятны гады гэты вобраз мне зноў абнавіўся з фатаграфіі Янкі Купалы ў поўны рост за 1916 год.

Гродна, верасень 1980 г.

17 траўня 1996 года адбылося юбілейнае ўшанаванне Купалавай прысутнасці на Полаччыне. З ініцыятывы Літаратурнага музея Янкі Купалы, Міжнароднага фонду Янкі Купалы, пры падтрымцы Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка (Мікалай Ільніцкі), Полацкага музея кнігадрукавання (Галіна Ладзісава), мясцовых уладаў (Генадзь Смарчкоў) на будынку чыгуначнай станцыі Баравуха-1 была ўстаноўлена мемарыяльная дошка (аўтар — Аляксандр Мірончык). На ўрачыстым мітынгу з гэтай нагоды выступілі загадчык аддзела культуры райвыканкама Віктар Полушкін, настаўніца Баравухскай школы-гімназіі Аліна Каваленка са сваімі задаванцамі, паэт Наўм Гальпяровіч і іншыя.

А папярэдняй гэтай падзеі сход культурнай грамадскасці Полацка — як бы ўзнаўленне літаратурнага свята, якое тут адбылося ў гонар Купалы ў маі 1926 года. Музей кнігадрукавання прадставіў для імпрэзы залу

бібліятэкі імя Сімяона Полацкага, дзе выступілі бард Аляксандр Камоцкі, літаратары Наўм Гальпяровіч і Герман Кірылаў, супрацоўнікі музея Янкі Купалы Фаіна Ваданосава, Антаніна Хатэнка і іншыя.

Мемарыяльная дошка на будынку станцыі

Юныя апекуны купалаўскай мясціны — гімназісты Баравухі

Памяці Алеся Стаховіча

20 чэрвеня ў вёсцы Кашына Аршанскага раёна, дзе нарадзіўся пісьменнік, было наладжана свята ў сувязі з дзевяностагоддзем знакамітага земляка. На бацькава свята з Мінска прыехалі дачка і сын Алеся Стаховіча. Была адкрыта мемарыяльная дошка на доме, дзе 3 ліпеня 1907 года нарадзіўся беларускі празаік і жыві да 1923 года. Прагучалі чудаўныя беларускія песні, сцэнкі з народнага, сялянскага жыцця. Шмат цёплых, сардэчных слоў было сказана ў адрас чалавека, жыццё якога абарвалася на паўдарозе — ён памёр, поўны творчых планаў і задум, у сорак дзевяць няпоўных гадоў. Па сведчанні ягонаў дзевяностагадовай сваячкі — бабулі Ганны, сваёй шчырасцю, лагоднасцю і дабрывай ён паспеў пакінуць след у душах аднавяскоўцаў. Свята-сустрэча адбылася і прайшоў цёпла і сардэчна дзякуючы клопам загадчыка аддзела культуры Аршанскага райвыканкама Любові Лагунай, а таксама падтрымцы дырэктара базы "Межава" Сяргея Кузняцова і старшыні мясцовага сельсавета Генадзя Пінчука.

Н. К.

Душу — дзецям

У прыродзе і самабытнай народнай творчасці чэрпае сілы і захапленне для работы з пачынаючымі музыкантамі выкладчыца Відзаўскай музычнай школы з Браслаўскага раёна Анжэла Марчук.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Летнім днём...

На рацэ Сож недалёка ад вёскі Глушнеў звянец цымбалы, граюць дударыкі, нясецца вясёлы смех. Гэта дзеці з дзіцячага сада N 13 г. Крычава, дзеці працоўных аб'яднання "Крычаўцэменташыфер" прыехалі сюды, каб адпачыць, цікава правесці на прыродзе такі чудаўны летні дзень.

Фота Валерыя БЫСОВА, БЕЛТА

Незабыўнае

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

У Карлавых Варах я пражыў тры дні. Днём з дачкой гаспадароў хадзіў на пляж ля ракі заграць, а ўвечары з Іванам Дамінікавічам і Уладзіславай Францаўнай рабілі прагулку па горадзе — глядзець на слаўтыя фантаны.

Ад'язджаючы з Карлавых Вараў, я папрасіў у Івана Дамінікавіча яго фатаграфію — для пражскіх газет. Ён згадзіўся і аддаў мне каля пяці сваіх здымкаў, якія я, прыехаўшы ў Прагу, разнёс па рэдакцыях. Былі яны змешчаны ў газеце "Рудэ право" ад 28.8.1927 г., ілюстраваным часопісе "Рэфлектар", нумар 15 за 1927 г., ілюстраваным штоднёвіку "Домов а свет" ад 24.8.1927 г. Усе надпісы пад фатаграфіямі зроблены мною.

Апрача фатаграфій Янкі Купалы газета "Рудэ право" надрукавала 11.8.1927 г. мой артыкул пад загалоўкам "Янка Купала (Луцэвіч)".

Пасля прыезду "тройкі" з Берліна (Ц. Гартнага, М. Чарота, М. Зарэцкага) 15 верасня 1927 года з'явіліся ў друку групавыя фатаграфіі (чацвёркі) — у газеце "Прагер Прэсе" (орган Міністэрства замежных спраў Чэхаславакіі) ад 25.9.1927 г., газеце "Рудэ право" ад 28.9.1927 г., ілюстраваным штоднёвіку "Домов а свет" ад 1.10.1927 г. і часопісе новай літаратуры пад рэдакцыяй Юліуса Фучыка "Кмен" за 1927 год з артыкулам Ёзэфа Горы пад загалоўкам "Беларускія пісьменнікі ў Празе". І гэтыя групавыя карткі па рэдакцыях разнесіў я.

На прыезд Івана Дамінікавіча не забыў адклікнуцца яго даўні паклоннік, шчыры сябра і пастаянны прапагандыст яго паэзіі — Адольф Чэрны, які ў "Слованскім пжэглэду" за 1927 г. змясціў нататку "Янка Купала ў Празе".

Трэба шчыра прызнацца, што прыезд Янкі Купалы ў Прагу з'явіўся вялікім штуршком для прапаганды ў чэшскім друку беларускай літаратуры. Водгук у чэшскіх газетах і часопісах пра беларускіх пісьменнікаў будзе працягвацца і далей — у 1928—1931 гадах.

Пасля ад'езду пісьменнікаў з Прагі ў газеце "Рудэ право" ад 9.10.1927 г. былі змешчаны 2 вершы Янкі Купалы: "А хто там ідзе?" і "Мая вера" з маімі артыкуламі, падпісанымі "Ш."; у газеце "Народні Освобозені" ад 28.9.1928 г., верш у перакладзе Ф. Ціхага "З угодкавых настройў"; у газеце "Чэске слово" (орган Бенеша) ад 12.4.1930 г. — верш "На полі тае" ў перакладзе Ёзэфа Горы. Гэты верш потым будзе ўключаны ў XI том Збору твораў Горы пад загалоўкам "Кніга славянскай паэзіі". У часопісе "Чын" за 1929-30 гг. (пад рэдакцыяй Марыі Майеравай) надрукаваны мой вялікі артыкул "Сучасная беларуская літаратура" з карткамі Янкі Купалы і Міхася Чарота. У гэтым часопісе было шмат змешчана маіх артыкулаў і нататак на розныя тэмы, звязаныя з Беларуссю: "Эмігранцкая мараль", "Беларусь і Отпув слоўнік", "Памылка" Слованскага пжэглэду — ці што?", "Беларусь і Отпув навуковы слоўнік", "Тыдзень беларускай культуры ў Маскве", "Беларуская савецкая кніга за пяць год".

У газеце "Літарарні новіны" ад 21.2.1929 г. надрукаваны мой артыкул "Беларуская кніга раней і цяпер", у гэтай жа газеце ад 6.3.1930 г. — нататка "Чырвоная Беларусь", а ад 31.10.1929 г. — урывак з паэмы Якуба Коласа "Сымон-музыка" ў 102 радкі ў перакладзе Ф. Ціхага з маёй нататкай. У ілюстраваным часопісе "Домов а свет" ад 8.9.1928 г. — апавяданне Якуба Коласа "Стараста" ў перакладзе Ф. Ціхага.

У пачатку 1931 года з вялікімі перашкодамі я сабраў пераклады паэзіі, у тым ліку і вершаў Янкі Купалы, і перадаў Вацлаву Капліцкаму. Матэрыялаў набралася на кнігу ў аб'ёме каля 150 старонак. Аднак мой арышт, турма, а потым высылка з Чэхаславакіі не дала мне магчымасці давесці гэтую справу да канца. Калі не лічыць тых вершаў, якія друкаваліся ў газетах і часопісах і якія потым папалі на волі аўтара ў кніжку Мікалая Ільшэвіча "Беларусь і беларусы", усе іншыя вершы, мабыць, прапалі ў архіве выдавецтва.

У 1928 годзе Янка Купала паслаў мне ў Прагу два тамы сваіх твораў з аўтаграфам і сваю фатаграфію, такую, якая надрукавана ў часопісе "Чын". Адносна аўтаграфу Янкі Купалы прафесар Ф. Ціхі ў сваіх згадках ад 8.9.1964 г. піша: "Мае беларускія ўспаміны вельмі бедныя. У часы, калі мяне для беларусіўкі запрасіў сябра Мікола Шыманка, я жывіў у Браціславе, у Славакіі, таму я не меў шчасця сустрэцца з паэтам Янка Купалам у час яго пражскіх наведван-

няў. Аднак атрымаў ад яго па пошце два тамы яго твораў з аўтаграфамі: "Высокаважанаму праф. Ціхаму на добрую памяць. З пашанай Я. Купала. Менск. 1.XII.1927г.". Такім чынам можна з пэўнасцю сказаць, што купалаўскія аўтаграфы і мне напісаны гэтай жа датай — 1.XII.1927.

У гісторыі беларускай культуры цяжка знайсці чалавека, які б так шчыра, душэўна клапаціўся пра росквіт і пашырэнне роднага беларускага слова, знаёміўся б са здабыткамі літаратуры іншых народаў, як незабыўны Цішка Гартны. За гэту любоў да роднага слова адзін з "беларускіх" пісьменнікаў будзе над ім здэкавацца, што з самім Мясніковым асмеліўся гаварыць па-беларуску.

І там, у Празе, ён ніводнага дня не мог спакойна пасядзець, адпачыць. Усё бегаў, ездзіў, каб толькі сустрэцца з чэшскім выдаўцом, пісьменнікам, культурным дзеячам. Раптам яму захацелася пабачыцца з папулярным чэшскім пісьменнікам Уладзіславам Ванчурам, які жывіў у мястэчку Збраслаў (каля 20 км ад Прагі). Наймае таксі, бярэ ў праважатыя Ё. Гору, мяне і — паехалі. Гасцявалі мы каля гадзіны. Зміцер Фёдаравіч дагаварыўся з Ванчурам перакласці і выдаць у Мінску два яго раманы: "Пекар Ян Марыпуль" і "Поле ворнае і вайна".

Пасля таго, як розным прыблудам надарылася выпіхнуць Ц. Гартнага з выдавецтва, гэтыя раманы на беларускай мове так і не ўбачылі свету...

Міхась Чарот і Міхась Зарэцкі былі яшчэ ў маладым веку, вясёлыя і бадзёрыя. Як толькі прыехала карлаварская гаспадыня Янкі Купалы з дачкой, дык ад яе абодвух Міхасёў не адарваць — кожнаму хацелася з прыгажуняй пашуткаваць, прайсціся па вуліцы або схадзіць у кіно.

Не забылі яны і на знаёмства са Златай Прагай, яе памятнымі мясцінамі. Тады грэх было не наведаць старую і папулярную піўнушку "У Флэка". Вечарам там збіралася многа народу — чэхі, украінцы, беларусы — гэта заўсёднікі. Нямала было турыстаў і з іншых краін. Потым мы (Карповіч, Шавейка, Муха) завялі Міхасёў у адзін з вядомых тады бараў на Градчанах. Падпішы троку, пачалі спяваць беларускія, украінскія і рускія песні. Асабліва актыўнымі былі, дзякуючы добрым галасам, Міхась Зарэцкі і Алесь Карповіч. Пражане даўно прывыклі да рускіх, украінскіх песняў, таму і наш спеў для іх быў нармальнай з'явай.

Разышліся мы каля 3-х гадзін ночы. Міхасям у гасцініцу было блізка, а нам прыйшлося дабірацца пешкі дамоў каля 7 км...

Усе мінскія дарагія госці жылі ў пражскай гасцініцы "Алькрон" па вул. Шцепанскай, 40, недалёка ад помніка св. Вацлаву. У блізім ад гасцініцы фотаатэлье пісьменнікі і мы на памяць сфатаграфаваліся.

Паўпрадам СССР у Чэхаславакіі ў той час быў Антонаў-Аўсеенка, саветнікам і консулам — украінец Калужны, а прэс-аташэ працаваў Раман Якабсон, вядомы славіст і мовазнаўца. Паўпрэдства знаходзілася ў віле "Тэрэза" (вугал Італьянскай і Вазовай

Янка Купала ў Празе, 1927 г.

Я. Купала (справа), Ё. Гора (злева) і Я. Кратахвіл (у цэнтры, загінуў пасля ў гітлераўскім канцлагеры). Карлавы Вары, 1927 г.

BEŁORUŠTÍ SPISOVATELÉ V PRAZE.

Praha stává se v poslední době oblíbeným návštěvním místem spisovatelů ze Sovětského Svazu. Před válkou přes všechny styky česko-ruské se sotva který ruský spisovatel na cestě do Evropy zastavil v Praze. Dnes, zdá se, styky jsou již živější. Byli v Praze Rusové Ilya Erenburg, Majakovský, Lydia Seifulina, Polonský, před dvěma léty přijela řada spisovatelů ukrajinských s Tyčinou, největším básníkem dnešní Ukrajiny a snad i Ruska a letos seznámili jsme se s reprezentanty mladé literatury běloruské. Jaký rozdíl mezi nimi a západními spisovateli, jezdicími do Prahy! Prostí, téměř po venkovsku vystupující, děti selské země, těžce se probouzející ze staletého útlaku,

Janko Kupala, M. Zarecký, Michal Čarot a Cíška Hartný.

Артыкул М. Шыманкі ў чэшскім друку.

вуліц). Усе нашы госці, напэўна, не раз пабывалі ў гэтай віле. Тут часта спраўляліся прыёмы, на якія запрашаліся вядомыя пісьменнікі, палітычныя, культурныя, грамадскія дзеячы. Мне не прыйшлося быць на такіх прыёмах, не падыходзіў па рангу, толькі па асабістых справах прыходзілася хадзіць у гэтую вілу.

Якабсон у 30-я гады пакінуў паўпрэдства

і перайшоў на становішча эмігранта. Цяпер ён жыве і працуе ў ЗША. У тыя часы з ім сябраваў У. Маякоўскі.

Вясной 1927 года наведалі Прагу і рускія госці. У канцы сакавіка — Лідзія Сейфуліна, а ў канцы красавіка — У. Маякоўскі.

З Лідзіяй Сейфулінай мне і Лявону Шавейку пашанцавала асабіста пазнаёміцца. Гродна, 1980г.

СУСТРЭЧЫ Ў МІНСКУ

Выехаў я з Прагі з Вільсанавага вакзала на пачатку кастрычніка. Грошы на далёкую дарогу пазычыў Езэф Гора. Мяне праводзілі некалькі маіх сяброў і два знаёмыя паліцэйскія агенты. Прыехаў на пагранічную станцыю Бігосава. У мяне было яшчэ 10 долараў. На станцыі мне гэтыя доллары памяншалі на савецкія рублі. Узяў білет да Мінска і паехаў ужо па савецкай краіне з некалькімі рублямі ў кішэні... Так я і апынуўся ў сталіцы БССР. Гасцініца "Еўропа" мне была не па кішэні. Хто мне ў першыя дні майго знаходжання ў Мінску даў прытулак, не магу прыпомніць. Здаецца, пару начэй гасцяваў у Цішкі Гартнага. Потым знайшоў на Беларускай вуліцы прыватную кватэру. Пачаў асвойваць мінскае жыццё-быццё. У магазінах нічога не купіш, усё па картках...

Беларусізавацца мне не прыйшлося, бо ў Празе ўсе беларусы між сабой гаварылі толькі на роднай мове.

У тыя далёкія часы ўсюды ва ўстановах БССР перапіска вялася на беларускай мове, а гаварылі, як хацелі, але больш па-руску. Цяпер, праўда, зроблены вялікі "прагрэс": і тое, і другое з'явілася на "общепонятном". Мовазнаўцы гавораць: "Надо стремиться приблизить белорусский язык к русскому". І вынікі, трэба сказаць, дасканалыя.

На Кастрычніцкай вуліцы насупраць Купалавага дома была гарадская лазня. Часта я хадзіў у гэтую лазню мыцца. Пасля забягаў да Луцэвічаў. Тады яшчэ жыла Бянігіна Іванаўна — вельмі паважаная, добрая, шчырая, гасцінная жанчына. Бывала, забягаў — а гаспадароў няма. Прывітаюся, троху паразмаўляем і я, перапрашаючыся, бягу, бо Бянігіна Іванаўна пачне нешта шукаць, каб мяне пачаставаць. А ў тыя часы частаванне — вельмі складаная рэч. Усе прадукты выдаваліся па картках. Некалькі разоў усё ж не ўдавалася ўцячы, бо дома былі і гаспадары. Раз гасцяваў, здаецца, Кандрат Крапіва, другі раз — Кузьма Чорны.

Спачатку пасля прыезду з Прагі я заходзіў часцей, а потым усё радзей і радзей. Проста не хацелі дакучаць. Па сваёй працы часта прыходзілася ездзіць у камандзіроўкі. А Івана Дамінікавіча можна было сустрэць і на Савецкай вуліцы, калі са сваім слаўным кійком крочыў па пустой вуліцы ў Дом пісьменніка і назад дамоў. І сапраўды, Савецкая вуліца (цяпер Ленінскі праспект) у дзённы гадзіны была пустая: ні людзей, ні падвод, ні машын. Калі-нікілі прамчыцца толькі Галадзед на "Лінкольне" з шаферам, або сам за рулём на нейкай адкрытай мала-літражцы. Саўнарком тады месціўся там, дзе цяпер знаходзіцца Акруговы дом афіцэраў.

Дом пісьменніка знаходзіўся на вулгу Савецкай і Камсамольскай, ён стаяў на ўзгорку, з якога можна было ўбачыць, як з боку Свіслачы ўзнікала фігура чалавека з кійком, якраз супраць сквера на самай горачцы. Можна было ўжо пазнаць Івана Дамінікавіча. Шкада, што гэты неказісты будынак не захавалася нават на фатаграфіі. Колькі ў ім перабывала пазычнай моладзі! У доме была раздзявалка. Раздзявацца ніхто не раздзяваўся, бо не было чаго раздзяваць. Уся моладзь была апранута ў што папала. Проста маладыя пісьменнікі прыходзілі сюды, каб пагаварыць між сабою, пашуткаваць, даведацца, што робіцца на свеце. З раздзявалкі бачна было, хто з літаратурнага начальства важна крочыць у аддзельныя пакоі. Чутны былі заўвагі:

— Глядзіце, глядзіце, хлопцы, пайшоў Лукаш... Зноў павалок сваю аглоблю... Будзе гагосцы збіваць...

Гэты чалавек, па сутнасці, прыблуда і правакатар, са сваёй аглобляй кружыў і біў каго папала. У 1930 годзе ён на старонках "Польмя" пачаў рабіць даносы нават на самога Янку Купалу. Чалавек, які беларускай мовы не ведаў, збіваў сваёй крытыкай каго хацеў. Хто стварыў такое становішча? Калі Клімковіч, як старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі, не мог расправацца з гэтым правакатарам, дык ён, Бэндэ, меў, мабыць, чыноўцы падтрымку ў вышэйшых колах? У той перыяд, калі ўзняўся крык аб "беларускім буржуазным нацыяналізме", такія бэнды і ў літаратурнай арганізацыі, і ў Акадэміі навук, і ў іншых культурных асяродках былі патрэбныя як ніколі. Чыстка ў АН. Выганяецца з пасады прэзідэнта Ігнатюска, а ў студзені выключаецца з партыі. 4 лютага 1931 г. стрэлам з пісталета ён адбірае сабе жыццё.

Янка Купала не меў права насіць пісталет, дык яго паспелі арыштаваць і пасады ў славу тую ў тыя часы "амерыканку" (адзіночку). Ён не мог перанесці такі здзек. Натчыўшы ручку, жалезнай лыжкай робіць харакіры (распароў сабе жывот). Гаспадары "амерыканкі" надта перапужаліся і пачалі прымаць неадкладныя меры па выратаванні жыцця народнага паэта Беларусі. Памясцілі яго ў бальніцу (паводле У. Мясэвіча, у тую, што знаходзіцца на Ленінскай вуліцы). Цяжка параненага паэта лячылі найлепшыя медыцынскія свяцілы Мінска. Быў ізаляваны,

да яго нікога не пускалі. Як яго даўсюды малоўчыкі ў вялікай тайне ўсё ні рабілі, у Вільню ўсё ж папалі праўдзівыя факты, якія і былі змешчаны ў беларускіх газетах з партрэтамі ў жалобнай рамцы Янкі Купалы і Усевалада Ігнатюскага. Янка Купала ў бальніцы праляжаў доўга і яго жыццё выратавалі, а Ігнатюскага — не маглі ўваскрэсіць.

Каб паралізаваць газетныя паведамленні не толькі беларускіх выданняў, але польскіх, чэшскіх і іншых, газета "Звязда" ад 2.4.1931г. друкуе ліст, быццам напісаны самім Купалам, а на самай справе — фальшыўку. Гэтую фальшыўку пара перастаць перадрукоўваць з кнігі ў кнігу, бо яна абражае святую памяць вялікага паэта...

Вяртаюся яшчэ раз да раздзявалкі. У гэтай раздзявалцы часта можна было бачыць Івана Дамінікавіча, які любіў пагаварыць, пашуткаваць з пазычнай моладдзю, якая прадстаўляла адценні беларускай гаворкі з розных куткоў краіны. Як толькі ён з'явіцца, так і чуецца рогат. З маладымі ў яго раздзяваўся язык, які быў вельмі вострым. Пабудзе з гадзіну, насмяшыць моладзь і зноў пойдзе дамоў. Пазычны маладняк яго паважаў і любіў за яго прастату, шчырасць і душэўнасць. Я часта заходзіў у раздзявалку для сустрэчы з Сяргеем Дарожным і Віктарам Казлоўскім, з якімі я сябраваў. Яны жылі на ўскраіне горада (недалёка ад нямецкіх могілак), а я на Першамайскай вуліцы супраць завода "Камунар".

З раздзявалачных знаёмых асабліва мне запамніўся Аркадзь Куляшоў, самы малады з пачынаючых паэтаў. Стаяў збоку і толькі слухаў, у гутарцы і смежу ўдзелу не прымаў, быццам яго гэта не цікавіла. Я таксама быў пасіўным, бо не быў ні паэтам, ні празаікам. А памятаю больш Куляшова.

Аднойчы на Савецкай вуліцы я дагнаў Янку Купалу і Якуба Коласа, якія ішлі ў бок сквера. Я прывітаўся і хацеў ісці дамоў. Іван Дамінікавіч затрымаў мяне і сказаў далучыцца да "старыкоў". Ён пазнаёміў мяне з Якубам Коласам, з якім я меў шчасце перапісвацца, будучы яшчэ ў Празе. Ён прыслаў мне свае кнігі, з якіх былі зроблены пераклады на чэшскую мову. Прайшлі мы скверам і накіраваліся ў парк Горкага. У парк каля танцпляцоўкі селі на лаўку. Народныя паэты і па дарозе, і на лаўцы вялі гаворку пра літаратурныя справы. Успаміналі нядобрым словам Лукаша Бэнду, што займаецца не крытыкай, а паклёпам, прыклеівае паэтам розныя ярлыкі "буржуазнага нацыяналізму" і г.д. Я моўчкі сядзеў, бо што я, просты беларус, мог параіць гэтым бездапажным волатам беларускай літаратуры? Тагачасным мясніковым і кнорным такая абуральная сітуацыя патрэбна была. Баба-рэкаў знішчалі, а бэндаў запрашалі.

У парку было ціха, людзей амаль не было. З гадзіну пасядзеўшы, Канстанцін Міхайлавіч запрасіў да сябе. Ён жыў тут жа за паркам, на Омскай, здаецца, вуліцы ў драўляным асабняку. Я мог бы, зразумела, развітацца і ісці дамоў. Але цікаваць, як Колас жыве, узяла верх, і я пайшоў з імі. Пралезлі мы праз дзірку ў плоце і адрозу папалі на вулчак, на якой з левага боку і стаяў дабротны дамок. Дзверы веранды былі адчынены. Гаспадыня, падняўшы рукі, радасна прывітала Івана Дамінікавіча, загаласіўшы: "А каго я бачу?! Рэджі вы госьць у нас". У кватэры чыстэнька прыбраная. Я пастаяў пару хвілін, развітаўся, сказаўшы, што дома чакае госьць, і пайшоў. І сапраўды, да мяне павінен быў прыйсці Віктар Казлоўскі. Гэта было, здаецца, увосень 1932 года.

● Аб смерці вялікага паэта і мужа чалавечка пачуў па маскоўскім радыё. Я ў той час знаходзіўся ў камандзіроўцы на лесававодзе N 41, недалёка ад г. Кірава. А як ён "памёр", прачытаў у мемуарах Эрэнабург. Калі ў 1930 г. застрэліўся Маякоўскі, дык хоць і напісаў, што "любовная лодка разбілася о быт", аднак жа многа паперы было спісана пра гэтае трагічнае здарэнне. Лёс Янкі Купалы аказаўся зусім іншым. Першы трагічны выпадак так замялі-затаілі, што ніхто са старэйшых пісьменнікаў і цяпер быццам нічога не ведае.

● Некалькі слоў аб тым, як ушаноўваецца памяць пра Янку Купалу і Алаізу Пашкевіч — Цётку ў Гродне.

Як вядома, Гродзенскі педінстытут носіць імя Янкі Купалы. Аднак пасля яго пераўтварэння ва ўніверсітэт імя паэта знікла. Чаму? І вуліца ёсць Янкі Купалы, але ніхто нават са старажылаў у горадзе вам не скажа, дзе яна. Я чуў, што недзе за Неманам, акраінай вулчак. А выдатнай паэзтэ Цётцы ў родным горадзе і такой вуліцы не дасталося. На яе вуліцы каля лесу Пышкі стаяць дзве або тры хаткі-развалюхі і на вулгу адной прыбіта шылда з імем паэтэсы...

Хто і каму даў права гэтак здэкавацца з памяццю вялікіх людзей беларускага народа?!

Мікалай ШЫМАНКА

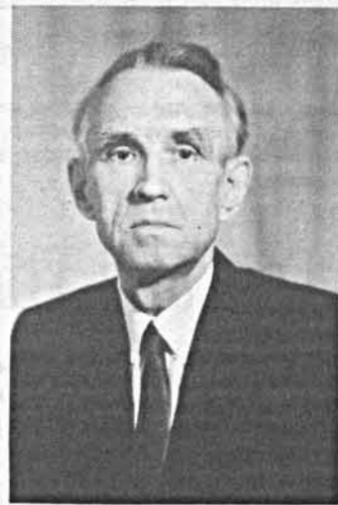
Гродна, 1981г.

Рыгор ШКРАБА

25 чэрвеня на 79 годзе жыцця памёр выдатны літаратурны крытык, член Саюза беларускіх пісьменнікаў, заслужаны работнік культуры Беларусі Рыгор Шкраба.

Рыгор Васільевіч Шкраба нарадзіўся 17 сакавіка 1919 года ў вёсцы Краснадворцы Салігорскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1939 г. паступіў на беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ. На пачатку Вялікай Айчыннай вайны эвакуіраваўся ў Свядлоўск, дзе паступіў на трэці курс педінстытута. Цяжкія матэрыяльныя ўмовы вымусілі кінуць вучобу. Працаваў выкладчыкам рускай мовы і літаратуры на Свядлоўшчыне. У 1944 годзе аднавіў вучобу ва ўніверсітэце (скончыў у 1946). Заняты спалучаў з працай у газеце "Звязда". З 1946 па 1957 г. працаваў у газеце "Літаратура і мастацтва". З 1957 г. — у рэдакцыі часопіса "Польмя", працаваў літсупрацоўнікам аддзела крытыкі і літаратуразнаўства, з 1959 па 1970 г. — рэдактар гэтага аддзела.

Першыя рэцэнзіі і артыкулы надрукаваў у 1940 г. Стала з літаратуразнаўчымі і крытычнымі працамі выступаў з 1945 г. На творчым рахунку Рыгора Шкрабы зборнікі літаратурна-крытычных артыкулаў "Сіла слова", "Характар. Стыль. Дэталь", "Літаратура і мова", "Энергія слова", кнігі выбраных твораў "Скарбы", "Моваю вобразаў". Разам з І. Шкраба выдаў тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак "Крынічныя слова". Рыгор Шкраба даследаваў праблемы сучаснай беларускай літаратуры, яе стылю, мовы, творчай індывідуальнасці пісьменніка. Высокі прафесійны ўзровень

прац, патрабавальнасць заявавалі яму славу прынцыповага крытыка.

У 1989 годзе за кнігу "Энергія слова" Рыгор Васільевіч адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа СБП. Крытык актыўна выступаў таксама па праблемах выкладання мастацкай літаратуры ў школе. Яго падручнікі па беларускай літаратуры для 10 і 11 класаў перавыдаваліся больш за 15 разоў.

Пайшоў ад нас настаўнік многіх пакаленняў беларусаў, вядомы крытык, найсумленны чалавек. Такім ён і застаецца ў памяці тых, хто ведаў яго, назаўсёды.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Калектыў, рэдакцыйная калегія часопіса "Польмя" смуткуюць з прычыны смерці члена рэдкалегіі, былога супрацоўніка, вядомага пісьменніка, заслужанага работніка культуры, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь імя Я. Коласа Рыгора Васільевіча ШКРАБЫ і выказваюць глыбокае спачуванне сям'і, бліжнім нябожчыка.

Калектыў супрацоўнікаў штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" глыбока смуткуе з выпадку смерці вядомага нашага крытыка і літаратуразнаўцы, даўняга і шматгадовага супрацоўніка "ЛіМа" Рыгора Васільевіча ШКРАБЫ і выказвае шчырае спачуванне сям'і і бліжнім нябожчыка.

Акцёр, рэжысёр, педагог

14 чэрвеня гэтага года Беларусь страціла яшчэ аднаго са сваіх шчырых, адданных сыноў. Не стала старшага выкладчыка кафедры тэатральнай творчасці Беларускага ўніверсітэта культуры Уладзіміра Аляксеевіча Глінскага.

Ён быў маім вучнем. Слухаў мае лекцыі ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце і быў надзея прыкладным студэнтам. Пазней вучыўся ў аспірантуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору пад маім навуковым кіраўніцтвам. Апошнія гады супрацоўнічалі разам у Беларускай ўніверсітэце культуры, на кафедры тэатральнай творчасці. І ў часам няпростых дачыненнях паміж выкладчыкамі, у складаных сітуацыях Уладзімір Глінскі надзейна быў маім саюзнікам, нёс беларускае студэнцтва і выкладчыкам у найглыбокім сэнсе.

Усе мы на гэтай зямлі недавыконваем свае магчымасці і прызначэнні. Уладзімір Глінскі — таксама. Выбраўшы тэму кандыдацкай дысертацыі "Беларуска-літоўскія тэатральныя сувязі", ён закрэпіў цікавыя пласты культуры. А потым захапіўся творчасцю Францішка Аляхновіча. Тыя гады гэта імя было пад забаронай, а ў наш час, ашчаджаючы здароўе майго падалечнага, не стаў дамагацца завяршэння задумы.

Нейкая наканаванасць лёсу, карма. У сям'і калгаснікаў Глінскі было пяць сыноў — вялікае багацце. Паміраюць усе — хто крыху перажыўшы сваё пяцідзесяцігоддзе, а хто і не дажыўшы. Тры гады назад перадапошнім пайшоў з жыцця старэйшы брат Уладзіміра святар Пётр.

Уладзімір Глінскі нарадзіўся 6 ліпеня 1946 г. у вёсцы Мікулічы на Глыбоччыне. Пасля Беларускага тэатральна-мастацкага

інстытута працаваў акцёрам у Магілёўскім абласным тэатры, тэатры імя Я. Купалы, Брэсцкім драматычным тэатры, узначальваў кіраўніцтва Народным тэатрам Мінскага аўтазавода. Увасобіў нямала значных вобразаў, паставіў шэраг цікавых спектакляў. З 1981 г. выкладаў майстэрства акцёра і рэжысуру ў Мінскім інстытуце культуры (цяперашнім Беларускай ўніверсітэце культуры), пакінуў пасля сябе нямала годных вучняў.

Адпавядаючы вёў святар Аляксей — родны пляменнік Уладзіміра Аляксеевіча. А апошні спачынак У. Глінскі займаў на могілках пад Аляхновічамі, паблізу яго лецішча, дзе і здарылася бяда.

Няхай яму смяцца светлыя сны аб нашай зямлі і аб нашых людзях.

Анатоль САБАЛЕЎСКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае спачуванне сакратару Саюза беларускіх пісьменнікаў Віктару СУПРУНЧУКУ з прычыны напатакушага яго гора — смерці сястры МАРЫІ.

Вайна ўсё далей адыходзіць ад нас — і змяняецца наш вугал гледжання на яе. Час не толькі згладжае парваныя краі і кулявыя прабоіны памяці. Уласціваць нашых дзён — адкрыццё праўды аб рэчах, здавалася б, даўно вядомых. І яшчэ — карэкцыя нашай маральнай свядомасці. Быць чалавекам трэба заўсёды, у тым ліку і ў адносінах да пераможанага праціўніка: гэтая ісціна не заўсёды была ісцінай для нас...

Наш суразмоўца — спадар доктар Герхард Гольц, Генеральны сакратар Народнага саюза Германіі па доглядзе за ваеннымі магіламі.

Герхард Гольц: "Усе савецкія салдаты ў Германіі пахаваны..."

— Спадар Гольц, якая мэта вашага візиту ў Рэспубліку Беларусь?

— Мы пры дапамозе пасольства ФРГ у Мінску правялі перамовы з Міністэрствам абароны РБ аб нашай сумеснай працы, паколькі ў падпісаным, але яшчэ не дзейсным пагадненні аб доглядзе за ваеннымі магіламі ў якасці арганізацыі, якая займаюцца гэтым пытаннем, з беларускага боку названа Міністэрства абароны, а з нашага боку — Народны саюз Германіі па доглядзе за ваеннымі магіламі. Я думаю, што гэтыя перамовы даюць вялікую надзею на поспех. Мы, ва ўсялякім выпадку, абмеркавалі пытанні, якія тычацца абмену інфармацыяй і практычнага супрацоўніцтва. Мы дамовіліся аб тым, што яшчэ раз падумаем пра формы нашага супрацоўніцтва і потым зноў уступім у перамовы.

— Ці не маглі б вы расказаць пра структуру, формы работы Нямецкага саюза па доглядзе за ваеннымі магіламі на тэрыторыі Германіі?

— Германскі Народны саюз па доглядзе за ваеннымі магіламі з'яўляецца прыватным аб'яднаннем і створаны на аснове заканадаўства аб грамадскіх арганізацыях. Аднак нам даручана дзяржаўная задача. Догляд за ваеннымі магіламі адносіцца да сферы наступстваў войнаў, а пытанні, звязаныя з наступствамі войнаў, уваходзяць у кампетэнцыю федэральных органаў. Урад Федэратыўнай Рэспублікі Германіі даручыў нам ажыццяўляць работы па доглядзе за ваеннымі магіламі за мяжой. Гэта значыць, што мы выконваем практычную работу па доглядзе за нямецкімі ваеннымі магіламі за мяжой. Унутры краіны гэтыя задачы вырашаюць гарады і абшчыны, г. зн. гэтыя пытанні ўваходзяць у кампетэнцыю федэральных земляў і пераносыцца адпаведна на ўзровень гарадоў і абшчын. Такім чынам, сфера нашай кампетэнцыі распаўсюджваецца выключна на замежока.

— На якой аснове сёння ажыццяўляецца супрацоўніцтва нямецкага Народнага саюза з дзяржаўнымі і недзяржаўнымі органамі Беларусі па рашэнні праблем аб доглядзе за ваеннымі магіламі?

— Да таго часу, пакуль пагадненне аб ваенных магі-

лах афіцыйна яшчэ не ўступіла ў сілу, асновай нашай работы з'яўляецца міжнароднае права, у прыватнасці, пагадненне аб Міжнародным Чырвоным Крыжы 1949 года, у якім урэгуляваны пытанні ў адносінах ваенна-палонных і загінуўшых.

— Работу па пошуку і перазахаванні праху савецкіх салдат ажыццяўляе спецыяльнае ўпраўленне МА РБ па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў. Ці існуюць кантакты паміж вашым саюзам і гэтым упраўленнем па пошуку нямецкіх пахаванняў? Ці лічыце вы мэтазгодным перазахаванне праху нямецкіх салдат у Германіі?

— Мы якраз па гэтым пытанні два дні падрабязна вялі перамовы. Як вы прывільна сказалі, задача ўпраўлення заключаецца ў пошуках астанкаў савецкіх салдат. І, натуральна, там, дзе загінулі савецкія салдаты, там загінулі і нямецкія салдаты. У час пошукавых работ, вядома, трапляюцца і астанкі нямецкіх салдат. Мы дамовіліся аб тым, каб гэтыя астанкі эксгуміраваліся, рэгістраваліся і часова перазахоўваліся, і каб адпаведная інфармацыя пра гэта накіроўвалася нам. Пазней будзе прымацца рашэнне аб месцы канчатковага пахавання.

Мы кіруемся прынцыпам пахавання салдат у тых краінах, у якіх яны загінулі. Гэта з'яўляецца асновай дагавораў, якія заключыла Федэратыўная Рэспубліка Германія. Мы не можам вывозіць астанкі загінуўшых на Радзіму, як гэта робяць іншыя дзяржавы, напрыклад, Італія або часткова ЗША, паколькі гэта немагчыма ўжо з пункту гледжання іх колькасці. Ва Усходняй Еўропе загінулі ці памерлі ў палоне каля 3 мільёнаў нямецкіх салдат. Акрамя таго, асобу многіх нельга ўстанавіць. Можна вывозіць астанкі тых салдат, асобу якіх можна ідэнтыфікаваць, а тых, якіх немагчыма ідэнтыфікаваць, — хаваць тут. Мы гэтым прынцыпам не кіруемся, а хаваем загінуўшых у той краіне, у якой яны загінулі ці памерлі. Гэтым прынцыпам кіруюцца таксама многія іншыя дзяржавы. Напрыклад, англічане хаваюць загінуўшых салдат таксама ў тых краінах, у якіх яны загінулі. Вываз астанкаў на радзіму, вядома, магчымы,

асабліва ў тых выпадках, калі гэтага жадаюць сваякі загінуўшых. Аднак мы робім гэта ў вельмі рэдкіх, выключных выпадках.

— На Беларусі актыўна працуе рэспубліканская асацыяцыя пошуку і ўвекавечання памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў "Пошук". Ці ёсць у Нямецкага саюза кантакт з ёй?

— У дадзены момант мне гэтая назва ні аб чым не гаворыць, але зусім магчы-

ма, што гэта арганізацыя ўступіць з намі ў кантакт, як і многія арганізацыі з іншых краін. А ў прынцыпе, мы адкрыта ставімся да такіх пытанняў. Але там, дзе ёсць афіцыйны партнёр, афіцыйнае ведамства, мы супрацоўнічаем, канечне, з ім.

— Спадар Гольц! У гады Першай сусветнай вайны лінія расійска-германскага фронту праходзіла па тэрыторыі Беларусі. У апошнія гады выяўлены шэраг пахаванняў нямецкіх і рускіх салдат, у прыватнасці, у раёне Браслаўскіх азёраў. Ці ўстаноўлены імёны каго-небудзь з загінуўшых? Ці магчыма арганізацыя сумеснай работы беларускіх і нямецкіх спецыялістаў па пошуку і аб'яўленні гэтых мясцін мемарыяльнымі зонамі?

— У нашу кампетэнцыю, вядома, уваходзяць таксама пытанні, звязаныя з ваеннымі магіламі і загінуўшымі ў Першай сусветнай вайне. Гэта пытанне таксама ўрэгулявана ў пагадненні аб ваенных магілах. На Беларусі мы ўжо аднавілі 23 могілкі перыяду Першай сусветнай вайны. Мы маем намер і ў далейшым аднаўляць могілкі Першай сусветнай вайны, паколькі яны яшчэ ёсць і могуць быць рэканструяваны.

— У гады Другой сусветнай вайны загінуў кожны чацвёрты жыхар Беларусі і гэтым, відаць, перш за ўсё тлумачыцца негатывнае стаўленне прадстаўнікоў ваеннага пакалення да нямецкіх пахаванняў. Як вы лічыце, ці магчыма больш чым праз 50 гадоў пасля заканчэння вайны ажыццявіць прымірэнне ля магіл загінуўшых савецкіх і нямецкіх салдат?

— Мы, канечне, ведаем, што менавіта Беларусь вельмі моцна пацярпела ў вайне і панесла іменна ў працэнтных адносінах, верагодна, самую большую страту ў Еўропе. Таму мы з самага пачатку паспрабавалі ўстанавіць таксама кантакты з ветэранскімі арганізацыямі. Мы правялі інфармацыйныя мерапрыемствы, каб растлумачыць мэты нашай работы. І, паводле маіх дадзеных, усё ж ёсць пераважная гатоўнасць прызнаць тое, што і немцы, якія загінулі на вайне, праз пяцьдзесят гадоў пасля яе заканчэння маюць права на дастойнае пахаванне.

— На тэрыторыі Беларусі ёсць дзесяткі мясцін, асабліва ў Віцебскай воб-

ласці, у раёне міжнароднага аэрапорта Мінск-2, дзе астанкі нямецкіх і савецкіх салдат ляжаць разам. Як вы думаеце, ці магчыма іх пахаваць разам як сімвал трагедыі Другой сусветнай вайны?

— Ёсць шмат могілак перыяду Першай сусветнай вайны, на якіх пахаваны як рускія, так і нямецкія салдаты. Такіх могілак перыяду Другой сусветнай вайны пакуль яшчэ няма. Мы пас-

прабавалі гэта зрабіць у некаторых мясцінах, напрыклад, у Расійскай Федэрацыі, але пакуль гэта не ўдалося. У іншых краінах ёсць сумесныя могілкі. Напрыклад, у Венгрыі амаль усе могілкі — нямецка-венгерскія. Аднак ёсць добрыя намеры размяшчаць могілкі побач: напрыклад, на адным баку дарогі — савецкія салдацкія могілкі, на другім баку — нямецкія. Так што ёсць досыць станоўчы пачатак. Наша мэта заключаецца ў тым, каб пахаваць загінуўшых на вайне, даць ім дастойнае месца апошняга прыстанку. У нас на пярэднім плане стаіць практычная работа. Мы хочам рабіць гэтую работу для сваякоў загінуўшых, каб яны маглі наведаць магілы сваіх блізкіх. І мы, вядома, хочам паспрабаваць захаваць памяць аб іх. А пытанні сімволікі не ўваходзяць у нашу кампетэнцыю.

— Апошнім часам на тэрыторыі Беларусі зафіксавана нямаля выпадкаў ускрыццяў нямецкіх пахаванняў з мэтай пошуку імянных жэтонаў. Бытуе думка, што за кожны жэтон можна атрымаць пэўную суму ў дойчмарках. Наколькі гэта адпавядае рэчаіснасці?

— Мы ведаем, што асобныя магілы ўскрываюцца ў пошуках пэўных прадметаў, у прыватнасці, жэтонаў. Гэта вельмі кепска таму, што ў выніку гэтага робіцца немагчымым устанавіць асобу загінуўшага. У нашых часопісах і сярод ветэранскіх арганізацый мы распаўсюджваем рэкамендацыі ні ў якім разе не купляць жэтоны. Мы таксама прынцыпова супраць таго, каб за жэтоны плаціць грошы. Я думаю, што раскопкі магіл спыняцца, калі турысты перастаюць даваць грошы за жэтоны.

— У 1991 годзе на тэрыторыі Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці было знойдзена пахаванне 11 салдат нямецкага сапёрнага аддзялення. Пасля выяўлення іх астанкі былі перададзены ў мясцовыя ваенны камісарыят. Пра гэты факт неаднаразова паведамлялася ў беларускім друку. Нягледзячы на гэта, яны так да гэтага часу не перазахаваны. Ці не мог бы ваш саюз памагчы вырашыць гэтую праблему?

— Гэты выпадак мне асабіста невядомы. Пэўная праблема існуе з-за таго,

што астанкі яшчэ не могуць быць канчаткова перазахаваны таму, што пакуль яшчэ няма адноўленых нямецкіх могілак перыяду Другой сусветнай вайны. Мы дамовіліся з Міністэрствам абароны аб тым, што ў такіх выпадках будзе ажыццяўляцца часовае перазахаванне будзе ажыццяўляцца тады, калі будуць адноўлены нямецкія салдацкія могілкі.

— Ці падпісана пагадненне на міждзяржаўным узроўні аб доглядзе за нямецкімі вайсковымі пахаваннямі на Беларусі? Калі так, то ці не маглі б вы больш падрабязна спыніцца на месце гэтага дакумента?

— Такія пагадненні заключаны і з іншымі краінамі. Яны аналагічныя. У гэтым пагадненні, падпісаным у 1996 г., урэгуляваны пытанні ў адносінах да загінуўшых нямецкіх і беларускіх салдат і тое, як гэтыя пытанні павінны вырашаць на Беларусі. У гэтай сувязі я хачу звярнуць увагу на тое, што загінуўшыя ў час вайны ў Германіі замежныя грамадзяне пахаваны згодна закону аб пахаваннях, догляд за іх магіламі ажыццяўляецца за кошт урада, і, вядома, усе замежныя грамадзяне, загінуўшыя ў час вайны ў Германіі, ужо даўно пахаваны.

— Магчыма, у архівах Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ёсць дакументы, па якіх можна ўстанавіць месцы пахаванняў савецкіх і нямецкіх салдат, мірнага насельніцтва на тэрыторыі Беларусі. Ці існуюць якія-небудзь праблемы ў правядзенні сумеснай пошукавай работы ў гэтым накірунку?

— Германскі саюз па доглядзе за вайсковымі могілкамі да таго, як прадаставілася магчымасць працаваць ва ўсходнеўрапейскіх краінах, правёў улік усіх дадзеных, якія ёсць у нямецкіх ведамствах, што рэгіструюць пахаванні на могілках. Мы склалі спіс, які складаецца з дваццаці тамоў, у які ўключаны ўсе савецкія грамадзяне, загінуўшыя ў час вайны ў Германіі, з разбіўкай па федэральных землях, раёнах і населеных пунктах. Усе наяўныя дадзеныя мы сабралі і перадалі тады яшчэ савецкаму ўраду. Пры гэтым мы, вядома, не рабілі адрознення па нацыянальнай прыкмеце салдат — беларускіх, украінскіх і г. д. Усе савецкія салдаты, якія загінулі ці памерлі ў Германіі, пахаваны.

Што датычыць беларускіх грамадзян, якія загінулі тут, то ў нас аб гэтым дадзеных няма. Непадальск ад Каселя ў Арользене ёсць архіў міжнароднага Чырвонага Крыжа, у якім такія дадзеныя захоўваюцца.

— Якія вы бачыце перспектывы супрацоўніцтва з беларускім бокам па доглядзе за вайсковымі магіламі?

— Як я ўжо казаў, мы заўсёды супрацоўнічаем з афіцыйнымі органамі. На Беларусі такой арганізацыяй з'яўляецца Міністэрства абароны, якому даручана гэта работа, і мы знаходзімся толькі ў пачатку нашай работы. Я думаю, што з гэтай афіцыйнай арганізацыяй мы і будзем супрацоўнічаць у перазахаванні, у стварэнні вайсковых могілак і потым у доглядзе за імі.

Гутарыў Ігар КУЗНЯЦОЎ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір
НЯКЛЯЕУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ —
намеснік галоўнага
рэдактара
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
адказны сакратар

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 2332-525,
2331-985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 2331-985
літаратурнага
жыцця — 2332-462
крытыкі
і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно
і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага
афармлення — 2332-204
фота-
карэспандэнты — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба
спасылка на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 4463
Нумар падпісаны ў друк
1.7.1997 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ 3784/Г

Д 123456789101112
М 123456789101112